Anul al II-lea, n-rele 3-6. BUCUREȘTI. Mart-Iunie 1916.

REVISTA ISTORICĂ

= Dări de samă, =
documente și notițe.

PUBLICATĂ SUPT AUSPICIILE CASEĬ ȘCOALELOR

DE

N. IORGA

CU CONCURSUL MAĬ MULTOR SPECIALIȘTĬ.

BUCUREȘTI
EDITURA CASEĬ ȘCOALELOR
1916

www.dacoromanica.ro

SUMARIUL:

I. : *T. G. Bulat*, Încă ceva asupra lui Iacob Heraclide Despotul. — *Ioan C. Filitti*, O lămurire despre schitul Barbu (Buzău). — *Gheorghe I. Brătianu*, O oaste moldovenească acum trei veacuri. — *N. Iorga*, Rusneciĭ în Bucovina. — «Domnul Enachie Barbălată.» — *Preotul C. Bobulescu*, O carte necunoscută.

II. DOCUMENTE: Testamentul Mitropolitului ardelean Teofil (1697). — Un act referitor la Mitropolitul ardelean Ioasaf (1683). — O adresă a Rușilor către Ioan Sandu Sturza (1826). — Un protopop moldovean din veacul al XV-lea. — O hotărnicie suceveană. — Un boier muntean nobilitat în Ardeal. — Un apel către Apuseni al lui Ștefan-Vodă Petriceicu. — O scrisoare a lui Toderașcu Iordachi Cantacuzino. — Marturĭ gălățenĭ. — Cu privire la oaste. — O diplomă de Făgăraș. — „Pisarĭ ungurești.“ — Un atestat pentru catolicĭ al Mitropolitului Gheorghie. — O vînzare de prăvălii în Bucureștĭ. — La trecutul Evreilor în țerile noastre. — Un biloiŭ al Mitropoliei muntene. — Procesul uneĭ opincărese. — Bilet de trecere. — O scrisoare a episcopului de Rîmnic Chesarie către Mitropolit. — Despre Sf. Vineri din Tîrgoviște. — Negustorĭ ieșenĭ. — Un act privitor la Piatra. — O danie către mănăstirea Sf. Naum de la Ohrida. — O scrisoare de afaceri. — Hîrtie de dărăban. — Pribegĭ bucovinenĭ. — Zapisul uneĭ Evreice din Botoșanĭ. — O hartă ieșană. — O comandă de stofe. — În chestia episcopatului catolic muntean. — O îndatorire de eventuală dragoste. — Invitațiĭ litografiate din vechea Moldovă. — O poruncă domnească de tutun. — O știre despre Asachi.

III. DĂRI DE SAMĂ: *T. V. Stefanelli*, Documente din vechiul ocol al Cîmpulunguluĭ moldovenesc. — *N. A. Bogdan*, Orașul Iașĭ, monografie istorică și socială, ilustrată. — *Zenovie Pâclișanu*, Alegerea și denumirea episcopuluĭ unit Ioan Patachi. — *Diaconul Nic. M. Popescu*, Știrĭ nouă despre Macarie ieromonahul, dascălul de cîntărĭ și directorul tipografieĭ din mănăstirea Căldărușanĭ. — *Pfeilschifter*, Deutsche Kultur, Katholizismus und Weltkrieg, eine Abwehr des Buches «La guerre allemande et le catholicisme».—*C. Moisil*, Efigiile monetare ale Domnilor noștrĭ. — *Alexandru Cziple*, Documente privitoare la episcopia din Maramureș. — *Alexandru Naum*, Despre pictura istorică-militară. — *Victor Roth*, Die siebenbürgisch-sächsische Kunst in der magyarischen Forschung.—*Victor Păcală*, Monografia comuneĭ Rășinariŭ. — *Zenovie Pâclișanu*, Contribuțiĭ istorice privitoare la situația materială a preoțimiĭ romîne din Ardeal și Ungaria. — *Norman Angell*, «Amara Amăgire». — *Cassian R. Munteanu*, Atacul, însemnările din războiŭ ale unuĭ soldat romîn din armata austro-ungară. — *Ioan Modrigan*, Soarta croniceĭ luĭ Șincaĭ. — *Dimitrie Ioan Ghica*, Istoriile luĭ Erodot. — *Vasile George Ispir*, Introducere în studiul religiunĭ comparate. — *Fortunat Strowski*, La reconstitution de la Pologne. — *Ștefan Koczynski*, Die Hospodarenstadt Suczawa.

IV. CRONICĂ: de *N. I.*

Manuscriptele se trimet d-luĭ N. Iorga, Vălenii-de-Munte (Prahova).

Administrația: Vălenii-de-Munte, Tipografia „Neamul Românesc“.

Un n-r 30 de banĭ; abonamentul anual 3.50; pentru străinătate 50 de banĭ n-rul; abonamentul 6 leĭ.

Pentru studenți, prețul în jumătate, direct de la administrație.

www.dacoromanica.ro

Anul al II-lea, N-rele 3-6. BUCUREȘTI. Mart-Iunie 1916.

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRĬ DE SAMĂ, DOCUMENTE ȘI NOTIȚE —

PUBLICATĂ, SUPT AUSPICIILE CASEĬ ȘCOALELOR, de N. IORGA

Încă ceva asupra luĭ Iacob Heraclide Despotul.

DE T. G. BULAT.

Notele ce lăsăm să urmeze asupra aventurierulŭĭ ce suia la 1561 treptele tronuluĭ Moldoveĭ sînt luate din textul și *însemnările lămuritoare* ce le găsim în ediția francesă a Istorieĭ universale de Jacques Auguste de Thou [1], protejatul luĭ Henri IV.

Ele se găsesc, anume, în ediția francesă care s'a tipărit la Haga în 1740, o ediție pe care Academia Romînă n'o posedă și Bălcescu, în notele sale, n'a citat-o [2]. Charles de l'Écluse, autorul notelor, unul din colaboratoriĭ acesteĭ ediții, ni dă el însuș informațiĭ—nu prea bogate de altfel—despre viața sa. Trăind la Montpellier, îl aflăm maĭ tîrziŭ la curtea din Viena. Știrile ce el ni procură asupra luĭ Heraclide Despotul sînt maĭ mult de ordin familiar, spuse cu o izbitoare libertate de limbagiŭ. Sînt informațiĭ ce pun odată maĭ mult în lumină caracterul ușuratec al acestuĭ „vîntură-lumea".

Lăsăm să urmeze în partea I textul luĭ de Thou, în traducere francesă, iar în a II-a notele, care sînt exclusiv ale luĭ Charles de l'Écluse.

---

[1] „Histoire universelle de Jacques Auguste de Thou avec la suite par Nicolas Regnault, les Memoires de la vie de l'auteur, un recueil de pieces concernant sa personne et ses ouvrages, y comprises les notes et principales variantes, corrections et restitutions, qui se trouvent dans les mss. de la Bibliothèque du Roi de France, de Mss. Du Puy, Regnault et de Sainte-Marthe. Le tout traduit sur la nouvelle édition latine de Londres et augmenté de remarques historiques et critiques de Casaubon, de Du Plessis-Mornay, G. Laurent, Ch. de L'Ecluse, Guy Patin, R. Bayle, J. Le Duchat et autres. A la Haye MDCCXL."

[2] Scriitorul acestor rînduri a văzut-o și în marea bibliotecă bongarsiană din Berna. Aicĭ se află aproape toate edițiile din opera mareluĭ învățat ce a fost de Thou.

www.dacoromanica.ro

I.

„Cette même année 1561, il arriva une grande révolution dans la Valachie. Un certain Jacques, Grec d'origine, prit le nom d'Heraclide et de Basilic; il se disoit descendu des anciens princes de Valachie, et se faisoit apeller Despote de Samos et Marquis de Paros dans l'Archipel. C'étoit un homme de bonne mine et qui avoit l'air très-noble: il étoit éloquent, et parloit parfaitement le grec, le latin, le françois et l'italien. S'étant insinué dans l'esprit des plus grands seigneurs de Pologne et particulierement d'Albert Laski, de Philippowski et de Lassoski, il obtint d'eux et de plusieurs autres de si puissans secours d'argent et de troupes, qu'il entra les armes à la main dans la Moldavie.

Alexandre, Despote de ce païs, s'étoit rendu odieux par une cruauté inoüie. Laski, quoique fort inferieur, lui livra un combat le 18 novembre, défit son armée, qui étoit très-nombreuse, le mit en fuite, depouilla ce tyran de ses États, se rendit maître de tout le païs et mit Jacques sur le trône. Celui-ci alla promptement à Constantinople, et gagna, suivant l'usage, les ministres de la Porte par ses largesses, en sorte que Soliman lui confirma la possession de la souveraineté dont il s'étoit emparé.

II.

Jacques qui se faisoit appeller Despote de Samos, etc.

J'ai bien de choses à dire au sujet de cet homme, que j'ai connu à Montpellier. Il s'apepeloit Jaques de Marchetti: du moins c'est le nom que je lui entendis prononcer, lorsqu'il se fit inscrire sur la matricule des Écoles de Medecine. Il se disoit tantôt de Sicile, tantôt Despote de Samos. La plupart le croyoient fils d'une courtisane de Messine, en Sicile. Il étoit bien pris dans sa taille et d'un temperament robuste. Il savoit le grec vulgaire, l'italien, le latin et le françois. Il lia amitié avec un gentilhomme de Montpellier, qui avoit une belle femme, nommé Gillette d'André. Le Despote la voyoit secretement pendant la nuit. Les parens du mari ayant été informés de ce rendez-vous, attendirent le galant et le blessérent en sortant de chez la belle Gillette. Le blessé intenta procès le lendemain aux parens du mari, et les fit condamner à une amende. Dans l'année de mon arrivée à Montpellier, le mari de Gillette eut une querelle avec un certain

www.dacoromanica.ro

Baron, chevalier de Malthe, qui lui passa son épée au travers du corps. Il en mourut quelques jours après, ne laissant qu'un fils âgé de deux ou trois ans. Quelques semaines après sa mort, ce Jacques, qu'on appeloit vulgairement à Montpellier le Grec, alla demeurer chez la veuve et vécut en grande liaison avec elle. Jacques étant tombé malade, elle lui decouvrit la crainte qu'elle avoit que, s'il venoit à mourir, la familiarité qu'ils avoient eüe ensemble, ne fit tort à sa reputation. Elle le pressa de mettre son honneur à couvert en l'épousant et fit venir un prêtre pour les marier. Le nouveau marié, revenu en santé, ayant remarqué un jour que le fils de sa femme se divertissoit dans la chambre en se suspendant à une grande armoire, qui servoit de garde-robe, il la souleva par derriere, afin que l'enfant, venant à joüer, selon sa coutume, entrainât l'armoire et en fût écrasé; ce qui arriva comme le Grec l'avoit prévu. Sa femme et lui parurent inconsolables en public de la mort de cet enfant.

Après la prise de Metz par Henri second, le duc de Guise s'etant chargé de defendre cette ville contre l'Empereur Charles V, presque toute la noblesse du Languedoc se rendit dans cette place. Il se trouva parmi eux un jeune homme de Montpellier, qui, je crois, s'appelloit Saint-Hilari. Jacques, se disant toûjours Despote de Samos, se joignit à Saint-Hilari, après avoir laissé sa femme chez Baudelet, dans la maison de qui il avoit pris un appartement deux mois auparavant. Mais, à peine y avoit-il trois semaines d'écoulées depuis le départ du Despote, que Baudelet obligea cette femme de sortir de sa maison, parce qu'elle recevoit trop de visites d'hommes. Elle loüa donc un logement dans un quartier assez peu frequenté, afin de recevoir avec plus de liberté ceux qui voudroient venir la voir. Après la levée du siége de Metz, Jacques, au lieu de retourner à Montpellier, suivit la Cour à Saint-Germain. Saint-Ravi, conseiller aux generauz de Montpellier, et un autre député de Givaudan se rendirent à la Cour pour des affaires publiques. Ils se logerent dans un bourg sur le bord de la Seine, au-dessous de Saint-Germain, d'où ils alloient tous les jours au château. Jacques avoit eu vent de la galanterie de sa femme: il soupçonna Saint-Ravi d'avoir eu quelques liaisons avec elle; c'est pourquoi il lui dressa des embuches. Un jour que les deux députés descendoient ensemble le côteau, en conversant, il prit envie à Saint-Ravi de pisser. Il se retira donc du coté du

www.dacoromanica.ro

côteau, tandis que son compagnon s'avançoit au petit pas. Jacques, qui les avoit suivis, saisissant l'occasion, donna deux coups de sabre sur la tête à Saint-Ravi, qui en fut terrassé. Le compagnon du dernier, effrayé des cris du blessé, se mit à courir avec précipitation, jusqu'à ce qu'il fut arrivé à son auberge, tout hors d'haleine. Le meurtrier rentra sur le champ à Saint-Germain et se cacha dans la maison du Rhingrave. Saint-Ravi fut porté dans son auberge, où il mourut quelques momens après.

Le bruit de cet assassinat s'étant répandu, le Roi en fit chercher l'auteur et fit defense par un édit sévére de lui donner retraite. Le Rhingrave, ne voulant pas s'attirer la colére du Roi, fit sauver secretement le coupable, qui se retira en Flandre. On voit par l'histoire du siége de Renti, qu'il a écrite, qu'il y avoit servi dans les troupes de Charles Quint. L'Empereur l'ayant fait Comte Palatin, titre qui lui donnoit le pouvoir de faire des maîtres-ès-arts et des docteurs, il obtint à ce sujet des lettres patentes, qu'on m'a dit qu'il laissa ensuite à Plantin pour gage d'argent prêté: je ne sçai s'il les a retirées dans la suite. Il parcourt les Universités d'Allemagne, où il fit quelques docteurs pour de l'argent. Ensuite, ayant fait connoissance à Wirtemberg *(sic)* avec des Hongrois et des Polonois, il apprit beaucoup de particularités des affaires de Valachie. Bien instruit de ces choses, il se donna hardiment pour être de la maison des Vaivodes de ce païs. Il se mit à la tête de quelques garnisons allemandes qui étoient en Hongrie et entra en Valachie, où la noblesse le salua Vaivode. Il se seroit conservé cette Principauté (comme Pierre Roussel de Bourgogne, gouverneur de Tockay, me l'a assuré à la Cour de Vienne), s'il n'eût pas renvoyé ses Allemans, contre l'avis de Roussel, qui lui disoit de se défier des Valaques, dont la legéreté lui étoit connuë. Il se repentit trop tard de n'avoir pas suivi un si sage conseil. Enfin, voyant qu'il faloit périr, il voulut du moins perir avec une certaine majesté, soutenuë d'une noble assûrance. C'est pourquoi, s'étant revêtu de ses plus riches habits, il s'avança vers ses assassins, la couronne sur la tête et le sceptre à la main: il fut tué sur le champ. C'est ainsi que Roussel m'a raconté sa mort.—*Ch. de l'Écluse.*"

De şi pentru un public românesc traducerea poate părea superfluă, o adaug, şi pentru a lămuri prin ea unele puncte.

www.dacoromanica.ro

„Chiar în acest an 1561, se întîmplă o mare revoluție în Valahia. Un oarecare Iacob, Grec de origină, luă numele de Heraclide și de Basilic; el își zicea scoborîtor din vechiĭ principĭ aĭ Valahieĭ și se numia Despot de Samos și marchis de Paros, în Arhipelag. Era un om de o frumoasă înfățișare și care avea aierul foarte nobil; era elocvent și vorbia perfect: greaca, latina, francesa și italiana. Strecurîndu-se cu dibăcie în spiritul celor maĭ marĭ nobilĭ polonĭ și maĭ ales în al luĭ Albert Laski, Philippowski și Lassocki, obținu de la eĭ și de la mulțĭ alțiĭ un ajutor așa de mare, în banĭ și trupe, că intră cu armele în mînă 'n Moldova.

Alexandru, Despotul acesteĭ țerĭ, devenise odios printr'o cruzime neauzită. Laski, deși mult inferior, îĭ oferi o bătălie la 18 Novembre, înfrînse armata sa, care era foarte numeroasă, o puse pe fugă, despoie pe acest tiran de Statele sale, se făcu stăpînul întregiĭ țerĭ și puse pe Iacob pe tron. Acesta se duse în grabă la Constantinopol *[fals]*, și cîștigă, după obiceiŭ, pe miniștriĭ Porțiĭ prin darurile sale, așa că Soliman îĭ confirmă posesiunea suveranității pe care el și-o însușise.

II.

Iacob care se numia Despot de Samos, etc.

Am multe lucrurĭ de spus cu privire la acest om, pe care l-am cunoscut la Montpellier. El se numia Jacques de Marchetti: cel puțin acesta este numele pe care îl auziiŭ pronunțîndu-l cînd se înscrise în matricula școlilor de medicină. El își zicea, cînd din Sicilia, cînd Despot de Samos. Cea maĭ mare parte îl credeaŭ fiul uneĭ curtesane din Mesina, în Sicilia. El era bine făcut și de un temperament robust. Știa greaca vulgară, italiana, latina și francesa. Legă amiciție cu un nobil din Montpellier, care avea o femeie frumoasă, numită Gillette d'André. Despotul o vedea în taină 'n timpul nopțiĭ. Rudele bărbatuluĭ, fiind informate de aceste întîlnirĭ, așteptară pe curtesan și-l răniră, pe cînd ieșia de la frumoasa Gillette. Rănitul făcu proces a doua zi rudelor bărbatuluĭ și le făcu să fie condamnate la o amendă.

În anul sosiriĭ mele la Montpellier, soțul Gilletteĭ avu o ceartă cu un oarecare Baron, cavaler de Malta, care-ĭ străpunse trupul cu sabia. Muri cîteva zile maĭ pe urmă, nelăsînd decît un fiŭ în vrîstă de doĭ saŭ treanĭ.

www.dacoromanica.ro

Cîteva săptămîni după moartea lui, acest Iacob, pe care-l numiau în de obște la Montpellier Grecul, se duse să locuiască la văduvă și trăi în mare legătură cu ea. Iacob căzînd bolnav, ea îi destăinui teama pe care o avea că, murind el acuma, familiaritatea pe care au avut-o împreună ar putea să păteze reputația ei. Îl grăbi să acopere onoarea sa luînd-o în căsătorie și chemă un preot pentru a-i căsători.

Noul căsătorit, însănătoșîndu-se și observînd într'o zi că fiul soției sale se desfăta în cameră agățîndu-se de un dulap mare, l-a ridicat din dos, pentru ca apoi copilul, după obiceiul său, să tragă dulapul, și, căzînd peste el, să-l zdrobească, ceia ce se și întîmplă cum prevăzuse Grecul. Femeia și el părură nemîngîiați în public de moartea acestui copil.

După luarea Metzului de către Henric al II-lea, ducele de Guise însărcinîndu-se cu apărarea acestui oraș contra Împăratului Carol al V-lea, aproape toată nobilimea din Languedoc se duse în această cetate. Printre ei se găsia un tînăr din Montpellier, care cred că se numia Saint-Hilari. Iacob, intitulîndu-se tot Despot de Samos, se uni cu Saint-Hilari, după ce-și lăsase soția la un oarecare Baudelet, în casa căruia închiriase un apartament cu două luni înnainte.

Dar de abia trecuseră trei săptămîni de la plecarea lui Despot, cînd Baudelet obligă pe această femeie de a ieși din casa lui pentru că primia visitele prea multor bărbați.

Ea închirie deci un apartament într'un cartier destul de puțin populat pentru a putea primi cu mai multă libertate pe aceia cari voiau să vină s'o visiteze.

După ridicarea asediului de la Metz, Iacob, în loc să se întoarcă la Montpellier, urmă Curtea la Saint-Germain.

Saint-Ravi, consilier al Statelor-generale din Montpellier, și un alt deputat din Givaudan se duseră la Curte pentru niște afaceri publice. Ei se așezară într'o suburbie de pe margenea Seinei, mai jos de Saint-Germain, de unde se duceau în fiecare zi la castel. Iacob aflase de galanteriile soției sale și bănuia pe Saint-Ravi că ar fi avut oarecare legături cu ea; pentru aceasta-i întinse o cursă.

Într'o zi, pe cînd ceî doi deputați coborau împreună dealul, discutînd, i-a venit poftă lui Saint-Ravi să se urineze. Se retrase deci de către deal, pe cînd tovarășul său înnainta încetișor.

www.dacoromanica.ro

Iacob, care-i urmărise, prinzînd ocasia, dete două lovituri de pumnal în cap lui Saint-Ravi, care fu aruncat la pămînt. Tovarășul celui din urmă, speriat de strigătele rănitului, începu să fugă cu grabă, pănă cînd sosi la hanul său gîfîind. Ucigașul se întoarse îndată la Saint-Germain și se ascunse în casa contelui de Rin, iar Saint-Ravi fu dus în hanul său, unde muri după cîteva minute.

Zgomotul acestui asasinat răspîndindu-se, regele puse să se caute autorul și înterzise printr'un edict aspru a-i da cineva ascunzătoare. Contele de Rin, nevoind să-și atragă mînia regelui, scăpă în taină pe vinovat, care se retrase în Flandra. Se vede prin istoria asediului cetății Renti, pe care l-a scris, că el a servit în trupele lui Carol Quintul.

Împăratul făcîndu-l Conte Palatin, titlu care-i da putința de a face magistri în arte și doctori, el obținu pentru aceasta scrisori patente, despre care mi s'a spus că le-a lăsat pe urmă lui Platin ca zălog pentru un împrumut de bani. Nu știu dacă și le-a retras în urmă.

El cutreieră universitățile germane, unde făcu cîțiva doctori pentru bani. Pe urmă, făcînd cunoștință la Wittenberg cu Unguri și Poloni, învață multe particularități privitoare la afacerile Valahiei. Bine instruit de aceste lucruri, el se dete, îndrăzneț, că ar fi din aceiași familie cu Voevozii acestei țeri. Se puse în capul cîtorva garnisoane germane care erau în Ungaria și întră în Valahia, unde nobilimea-l salută ca Voevod. Și-ar fi conservat această situație (după cum Petru Roussel din Burgundia, guvernatorul Tokaiului, m'a asigurat la Curtea din Viena), dacă n'ar fi trimes înnapoi pe Germanii săi, contra părerii lui Roussel, care-i zicea să nu se încreadă în Valahi, a căror ușurință îi era cunoscută. El regretă prea tărziu că nu a urmat un sfat așa de înțelept. În sfîrșit, văzînd că trebuia să moară, el voi cel puțin să meargă la moarte cu o oarecare maiestate susținută de o nobilă siguranță. Pentru aceasta se îmbrăcă în cele mai scumpe haine și înnaintă către asasini cu coroana pe cap și sceptrul în mînă: fu omorît pe dată. Astfel Roussel mi-a povestit moartea sa.

Ch. de l'Écluse."

www.dacoromanica.ro

O lămurire despre schitul Barbu (Buzău).

De la gara Vernești, pe linia Buzău-Nehoiaș, cale de vre-o 19 km., de-alungul răsfățatului Nișcov, pe un platoŭ umbrit de dealurĭ păduroase, se ridică schitul Barbu. Și aicĭ iubitorul de rămășițe ale trecutului sosește cu vre-o douăzecĭ de anĭ prea tîrziŭ. Ultimul pătrar al secolului al XIX-lea a fost cu deosebire distrugător. O adevărată furie de înnoire s'a deslănțuit asupra vechilor bisericĭ. Schitul Barbu a fost rezidit pe la 1892 și zugrăvit cîțiva anĭ în urmă, din inițiativa uneĭ stariță, maica Georgescu, pare-mi-se, al căreia portret înlocuiește în biserică pe ctitoriĭ de odinioară, ceia ce n'a ferit-o totuși de a fi „detronată". Aŭ rămas doar urme ale vechiĭ împrejmuirĭ de zid, care va fi dat altă dată schitului un aspect de cetățuie. Biserica nouă are proporțiĭ nepotrivite cu menirea eĭ de a adăposti rugile cîtorva măiculițe, tot maĭ rare. Pisania veche este încadrată pe din afară într'un părete lateral al bisericiĭ. Roasă de vreme, se cetește foarte greŭ. Harnicul Iorgulescu, în „Dicționarul geografic al județului Buzăŭ", publicat la 1892, dă numele ctitorului: „Barbu Vel...", și al jupâneseĭ sale — greșit — Despa, iar data clădiriĭ o pune la 1662, iarăși greșit. De la Iorgulescu s'aŭ inspirat ceĭ ce aŭ formulat inscripția nouă de-asupra ușiĭ de întrare.

Inscripția veche e transcrisă exact în N. Iorga, „Inscripțiĭ din Bisericile Romănieĭ", I, p. 68. Biserica a fost zidită la 1668-1669 de Barbu Vel Căpitan cu soția sa Rada și cu fiiĭ Hriza, Radu, Jipa, Andronache, Neagoe și Badea. Naște întrebarea cine este Barbu. „Un căpitan de Roșiĭ din părțile Buzăului", zice Iorga, Astăzĭ, mulțămită prețioaseĭ lucrărĭ, în curs de publicare, a răposatului St. D. Grecianu, „Genealogiile documentate ale familiilor boieresti", ctitorul schitului Barbu poate fi identificat.

Ocupîndu-se de neamul boierilor Bădenĭ, Grecianu (*l. c.*, vol. I, p. 65 și urm.) dă numele luĭ Barbu, iuzbașa de Roșiĭ la 1652-6, căsătorit cu Rada și avînd fiĭ pe Barbu, Radu, Jipa și Neagoe. Adaogă că Barbu iuzbașa a ridicat „o mănăstire", fără a precisà pe care. Un document din Ianuar 1704, aflător la Arhiva Statuluĭ (*Bradu*, pach. 1 bis, doc. 30) și publicat de Grecianu chiar (*ibid.*, p. 71), lămurește chestia. Este un hrisov dat mănăstiriĭ Bradu și Mihalceĭ Stolnic ca să ție moșie la Bădenĭ, județul Secuienĭ[1], în pace de

[1] Județ desființat în epoca regulamentară, așezat între Buzău și Prahova.

www.dacoromanica.ro

către moșnenii Bădeni, pentru că avuseră pîră cu egumenul de la *mănăstirea Barbului Logofăt*. Grecianu n'a observat că această mănăstire este schitul Barbu de astăzi, așezat la o mică depărtare de mănăstirea Braduluĭ. Dacă schitul e numit în document: al Barbului *Logofăt*, pe cînd pisania vorbește de Barbu *Căpitan*, se explică prin aceia că Barbu a fost succesiv, cum arată documentele publicate de Grecianu, iuzbașă, căpitan, Păharnic, și, de la 1685, Logofăt. Pisania spune că Barbu a mai avut doĭ copiĭ, pe cari Grecianu nu-ĭ cunoaște, anume Hriza și Andronachi. Dacă Hriza — lucru foarte greŭ, dacă nu chiar imposibil — poate fi luat ca nume de fată, atunci ar fi vorba de soția luĭ Tudorancea Șătrarul, pe care-l menționează Grecianu ca ginere al luĭ Barbu. Mai reproduce Grecianu un document din 29 Maiŭ 1725, comunicat de d. C. Sărățeanu, cu privire la hotărnicia moșiilor *mănăstiriĭ ce se chiamă a Barbului Logofăt* și pe care ctitoriĭ eĭ o închinaseră la Văcărești.

Așa dar ctitorul schituluĭ Barbu aparține puterniculuĭ neam băștinaș al boierilor Bădeni, căpeteniĭ de oaste. Căpitan el însuși, fiŭ și tată de căpitani, Barbu se cobora din Vlad Vornicul, fratele luĭ Frăcea Spătarul din secolul al XVI-lea. Tot din neamul Bădenilor, prin căsătoria uneĭ fiice a luĭ Mihnea Vistierul din Bădeni cu un Neagoe [1], se coboraŭ și boieriĭ de la Pătîrlage, zișĭ mai apoĭ Mihălcești și în urmă Cîndești, ctitoriĭ schituluĭ Berca de lîngă Cîndești, tot în Buzăŭ. La 1704 [2] Cîndeștiĭ uitaseră de această filiație prin femeĭ și numiaŭ pe strămoșul lor Neagoe : *fiŭ* al Mihniĭ din Bădeni.

Ramura propriu-zisă a Bădenilor pare să se fi stîns. Cîndeștiĭ, în linie bărbătească, s'aŭ stîns și eĭ la sfîrșitul secoluluĭ al XVII-lea, cu Constantin Cîndescu, care n'a avut decît două fiice, pe Luxandra Cîmpineanu și pe răstrăbunica mea mare, Ileana Lehliu.

Pe drumul întoarcerii de la schitul Barbu, am rostit cuvenitul „Dumnezeŭ să-ĭ ierte“ la mormîntul buniculuĭ și străbuniculuĭ mieŭ de lîngă bisericuța, veche de vre-o 110 anĭ, de la Gura Nișcovuluĭ, unde odihnește, în mijlocul uneĭ firĭ atît de frumoase, în șesul întins încercuit în zare de dealurĭ pe care se juca în bogate culorĭ lumina soareluĭ spre asfințit. Și m'am despărțit cu durere de pămîntul azĭ înstrăinat de care mă leagă atîtea scumpe amintirĭ.

Ioan C. Filitti.

[1] Document din 1620, în Grecianu, *l. c.*

[2] Documentul din 1704 mai sus citat, *ibid.*

www.dacoromanica.ro

O oaste moldovenească acum treĭ veacurĭ.

(Încercărĭ de studiĭ istorice privitoare la vechile oştirĭ româneştĭ)

Răscoala boierimiĭ împotriva luĭ Ştefan Tomşa (1615).

În toamna anuluĭ 1915 s'aŭ împlinit tocmaĭ treĭ sute de anĭ de cînd se petrecea, în împrejurimile Iaşilor, una din dramele cele maĭ sîngeroase ale istorieĭ noastre: răscoala boierimiĭ moldovene împotriva Domnuluĭ eĭ de atuncĭ, Ştefan-Vodă Tomşa. În sine, faptul n'are nimic neobişnuit, căcĭ astfel de răscoale le găsim povestite pe maĭ fiecare pagină a letopiseţelor noastre, şi totuşĭ această ridicare a boierimiĭ din 1615 presintă un interes deosebit. Ni arată cum se alcătuia şi cum se strîngea, la nevoie, o oaste moldovenească la începutul veaculuĭ al XVII-lea. Cred că în vremurile războinice în care trăim astăzĭ, e interesant a cerceta, cu prilejul acesteĭ răzmeriţe, cum se întăţişa, acum treĭ sute de anĭ, vechea oştire a Moldoveĭ şi cum „încăleca ţara în oaste", adecă în ce chip se aducea o armată supt steag românesc.

În timpul cînd se petreceaŭ împrejurările care se vor povesti maĭ jos, ţara Moldoveĭ apucase zile grele. O groaznică vijelie de războaie şi năvălirĭ se deslănţuise asupra ţinuturilor dintre Nistru şi Carpaţĭ, dărîmînd tîrgurile. făcînd să se înnalţe în zare fumul satelor aprinse şi să piară holdele supt copitele cailor tătăreştĭ şi căzăceştĭ. „Stătut-aŭ la mare amestecătură şi zarvă Scaunul ţerĭĭ", zice înţeleptul Miron Costin, vorbind de starea în care se afla patria luĭ în pragul veaculuĭ al XVII-lea; şi bătrînul cronicar avea deplină dreptate. În anul 1606 se sfîrşeşte zbuciumata domnie a luĭ Ieremia-Vodă Movilă, şi fratele săŭ Simion, vremelnicul stăpîn al Ţerĭĭ-Româneştĭ, care-ĭ urmase în Domnie, murise şi el după un an, se zice otrăvit de cumnata sa, Elisabeta [1]. Îndată începu o luptă îndîrjită pentru Scaun între fiiĭ foştilor Voevozĭ, verĭĭ Constantin şi Mihăilaş Movilă; iar boierĭĭ „şi cu dînşiĭ şi ţara se împărechiară în două părţĭ", apucînd armele unĭĭ pentru fiul luĭ Ieremia, Constantin, celĭalţĭ pentru urmaşul luĭ Simion, Mihail. Văduvele răposaţilor Domnĭ, Eisaveta şi Marghita, amîndouă femeĭ deosebit de ambiţioase [2],

[1] Miron Costin, ed. Kogălniceanu 1872, p. 260.

[2] N. Iorga, *Istoria Rominilor*, p. 219.

www.dacoromanica.ro

aţiţaŭ pe luptătorĭ şi făceaŭ acest războiŭ lăuntric maĭ înviersunat şi maĭ crud. În această sfadă nenorocită se amestecară şi rudele leşeştĭ ale Movileştilor, puternicile familiĭ Vişnevieţchi şi Potocki; firesce că niciĭ hordele tătăreştĭ nu puteaŭ rămînea nepăsătoare; şi din toate părţile pămîntul luĭ Ştefan-cel-Mare fu încălcat de oştĭ străine. Bătălia hotărîtoare se dete la Ştefăneştĭ lîngă Prut: Mihăilaş, părăsit de Turciĭ săĭ, pribegi în Muntenia, la Radu-Vodă Şerban, unde se stînse 'n curînd, iar Constantin, un copil nevrîstnic, ajunse Voevod în ţara tatăluĭ săŭ, supt obladuirea mameĭ sale, Elisaveta, „Doamna luĭ Ieremia".

„Vaĭ de acea cetate unde este Domnul tînăr", zice Scriptura şi, după dînsa, şi cronicarul. Moldova, care-şĭ primise cu bucurie noul stăpîn [1], era să simtă cît adevăr se cuprindea în aceste cuvinte. Tînărul Domn iscălia frumos în josul hrisoavelor scrise cu îngrijire de diaciĭ Curţiĭ, dar la exercitarea acestor talente caligrafice se mărgenia activitatea stăpînitoruluĭ de unsprezece aniĭ [2]. Doamna Elisaveta, încunjurată de „casa" răposatuluĭ Ieremia, boieriĭ tineriĭ şi bătrînĭ, hotăra si făcea toate, iar boieriĭ, mariĭ şi tariĭ, „storceaŭ biata ţară fără niciо îndurare" [3]. Astfel merseră trebile treiĭ aniĭ de zile, pănă la 1611. Cu un an maĭ înnainte, o năvălire a Voevoduluĭ ardelean Gavril Báthory în Ţara Românească schimbase acolo cu desăvîrşire faţa lucrurilor. Înnaintea cetelor „afurisituluĭ de Bator Gabor", Radu Şerban căutase adăpost în Moldova, la Constantin, cu care se împrietenise şi careĭ dăduse oaste de ajutor ca să alunge din Tîrgovişte pe protivnicul Radu Mihnea, pus de Turcĭ în timpul tulburărilor ce urmaseră năvaleĭ ungureştĭ. Radu Şerban-Vodă, cu Moldoveni, Munteni, Cazaci şi Leşĭ, se întorsese în ţara luĭ, trecuse Carpaţiĭ şi fugărise lîngă Braşov armata luĭ Báthory. Maĭ pe urmă însă fusese nevoit să treacă în Moldova, cu oştirea obosită şi împuţinată; Tatariĭ îl pîudiaŭ în codriĭ deşĭ aĭ Bacăuluĭ şi-ĭ risipiră ostaşiĭ, lovindu-ĭ pe neaşteptate. Radu, scăpat ca prin minune, ajunse iar bejenar la Suceava, îşĭ luă Doamna şi fetele şi se duse în Ţara Nemţească, la „Beciŭ", la Viena, de unde nu era să se maĭ întoarcă. Aliatul

[1] Miron Costin, *l. c.*

[2] N. Iorga, *Doamna luĭ Ieremia-Vodă*, în „Analelele Academieĭ Romîne", Mem. Secţieĭ Istorice, XXXII, p. 1035.

[3] Cronica rimată a luĭ Mateĭ al Mirelor, în Papiu, *Tesaur de Monumente Istorice*, I, p. 338.

www.dacoromanica.ro

luĭ, Constantin Movilă, rămînea acum singur faţă de Turcĭ, foarte supăraţĭ că ajutase pe Şerban împotriva omuluĭ lor, Radu Mihnea [1].

Pe vremea aceia trăia la Constantinopol, lîngă capuchehaie, un oarecare Ştefan Tomşa, despre care Miron Costin ni spune că era „la Poarta Împărăţieĭ, pentru trebuinţa ţerĭĭ“ [2]. Originea luĭ e departe de fi lămurită ; el pretindea că era fiul aceluĭ Ştefan Tomşa care fusese, în veacul trecut, Domn al Moldoveĭ, timp de cîteva lunĭ; duşmaniĭ săĭ, Movileştiĭ, îl scoteaŭ „de neam prost“ [3], iar în Miron Costin cetim că era „Moldovean, din sat din Oteştĭ, de pe valea Răcătăuluĭ, din Ţinutul Putneĭ“. O tradiţie, culeasă de d. Xenopol, zice că-şĭ petrecuse copilăria la Rădăşenĭ, lîngă Baia, unde învăţase carte [4]. Apoĭ duse o viaţă foarte zbuciumată: fu unul din nenumăraţiĭ vîntură-ţară cari cutreieraŭ atuncĭ toată Europa, căutînd vre-un stăpîn războinic, supt steagul căruia să cîştige slavă şi avere. Astfel ajunsese pănă'n Franţa depărtată şi se luptase prin Pirineĭ, luînd parte la un războiŭ dintre Francesĭ şi Spaniolĭ [5]. Un cronicar polon, Piasecki, ni-l arată în rîndurile lefegiilor maghiarĭ năimiţĭ de Polonĭ, probabil în vremea mareluĭ rege Ştefan Báthory, între 1576 şi 1586 [6]. Maĭ tîrziŭ, vîntul de rătăcire ce-l împingea îl adusese la Ţarigrad, unde trăia ca un adevărat Turc, împrietenindu-se cu Paşalele maĭ puternice, între alţiĭ şi cu Vizirul Mohammed [7]; maĭ mult, mersese în Persia cu Ieniceriĭ [8]. Mulţumită prietenilor in-

[1] N. Iorga, *Un biruitor, Radu-Vodă Şerban.*

[2] Miron Costin, p. 261.

[3] Scrisoarea luĭ Constantin Movilă către Francisc Forgách, 17 Ianuar 1612, în Hurmuzaki, *Doc.*, IV[1], p. 459.

[4] Xenopol, *Istoria Romînilor*, III, p. 492.

[5] Raportul luĭ Harlay, ambasadorul Franciei la Constantinopol, către Regină, din Decembre 1611, în Hurmuzaki, *Doc., Supl.* I[1], p. 140: «Il (Tomşa) ha esté en France, et m'ha dit avoir esté prisonnier à Jacques, qui est une forteresse d'Espagne dans les Pyrennées». D. Iorga crede că aceasta s'a intîmplat pe la 1590, în timpul luptelor luĭ Henric al IV-lea (*Pretendenţi domneştĭ*, în «Analele Academieĭ Romîne», XIX, p. 258; cf. şi «Les Roumains et la politique française en Orient au XVI-ème siècle», în ziarul «L'Indépendance Roumaine» din 29 Februar 1916).

[6] Piasecki, *Chronica*, ed. Cracovia 1645, p. 335.

[7] Joppecourt, *Histoire sommaire des derniers troubles de Moldavie*, în Papiu, *o. c.*, II, p. 18.

[8] Scrisoarea luĭ Şt. Boer către Sigismund Forgách, 18 Ianuar 1612, în Hurmuzaki, *Doc.*, IV[1], p. 463.

www.dacoromanica.ro

fluenți, acest vîntură-lume, acest lefegiŭ ce se luptase alăturĭ de catolicĭ și chiar de Ieniceriĭ necredincioșĭ, acest pribeag fu ales de Înnalta Poartă pentrn a înlocui pe răzvrătitul Constantin Movilă; în Novembre 1611, el fu numit Domn al Moldoveĭ [1], și Tatariĭ din Buceag, oardele sălbateculuĭ Cantemir-beiŭ, primiră porunca de a însoți pe noul Voevod și de a-l aduce în Scaun.

Constantin Movilă, văzînd ce i se pregătia, trimesese încă din Octombre pe Nistor Ureche și pe Bucioc Păharnicul la Craiul leșesc, spre a-ĭ cere ajutor [2]. Cînd Tatariĭ trecură granița, el se închise în puternica cetate a Hotinuluĭ, pentru a aștepta, la adăpostul zidurilor, „oastea Mărieĭ Sale Craiuluĭ leșesc orînduită în ajutorul nostru, precum și oastea năimită de noĭ“,—se înțelege în Polonia [3]. Cea maĭ mare parte a boierimiĭ se strînse în jurul luĭ [4], lucru cît se poate maĭ firesc. Într'adevăr, noul Voevod, Tomșa, era un ostaș grosolan, bețiv, care slujise anĭ de zile în armate străine și care venia acum, adus, numit și ajutat de păgînĭ, aproape înstrăinat el însuși, încunjurat de sfetnicĭ străinĭ, Grecĭ saŭ Turcĭ, veneticĭ adunați de pretutindeni [5]. Ce deosebire față de Movileștĭ, neam așezat în Domnie, în legăturĭ strînse de rudenie cu strălucite familiĭ leșeștĭ, avînd moșiĭ întinse în Polonia ca la Ustie, bucurîndu-se de prietenia mareluĭ rege Sigismund! Și, ceva maĭ mult, acest neam nu avea în Moldova alțĭ represintanțĭ maĭ de samă decît pe Doamna Elisaveta și fiiĭ eĭ, copiĭ așa lipsițĭ de experiență; încît „șleahta“ ce-ĭ încunjura, Stroicĭ, logofătul Vitolt, Nicoară Prăjescul, Dumitru Buhuș, Pătrașcu Ciogolea și alțiĭ [6], își făcea de cap. Puteaŭ eĭ să dorească o schimbare de Domnie și să nu apere pe tînărul vlăstar al Movileșilor?

Găsind clasele de sus dușmane, Tomșa căută sprijin în altă parte; în contra boierimiĭ protivnice, se va răzima pe popor, pe „prostime“, și pe lefegiiĭ străinĭ, cum fusese și el, fără lege

---

1 Iorga, *Doamna luĭ Ieremia-Vodă*, *ibid.*

2 Iorga, *l. c.*

3 Scrisoarea luĭ Constantin Movilă, citată mai sus. V. și Iorga, *Scrisorĭ domnești*, pp. 138-9.

4 Raport a luĭ Contarinĭ către Doge, din 12 Fevruar 1612, în Hurmuzaki, *Doc.*, IV 2, p. 332.

5 Scrisoarea citată.

6 Iorga, *Doamna luĭ Ieremia-Vodă*, p. 1036.

www.dacoromanica.ro

și moșie. Întreaga lui stăpînire se poate privi ca o sîngeroasă reacțiune a puterii domnești, slăbită în vremea lui Ieremia, lui Simion și lui Constantin Movilă, împotriva oligarhiei vechilor neamuri, a „berbecilor grași ale căror pănă atunci fuseseră toate păsunile țerii“ [1]. Un scriitor grec din acest timp, episcopul Mateï al Mirelor, o spune lămurit: Tomșa era bun mai ales pentru săracï, dar aspru către boierï, pentru că aceștia eraŭ nedrepți către sărăcime... Săracii măriaŭ pe Împăratul Hristos, că nu mai eraŭ supărați de nimenea... Boierii, marï și micï, îl numiaŭ „fiară sălbatecă“ [2]. Nu va fi fost numai iubirea pentru țeranï care-l îndemna la aceasta; dar rămîne faptul că noul Ștefan-Vodă răsări ca un dușman primejdios al nobilimii pămîntene.

Constantin nu se simți însă destul de sigur în Hotin, și trecu în curînd la Camenița, spre a grăbi strîngerea oștii. Potocki aduna pentru dînsul fel de fel de trupe, husarï leși cu grele platoșe de fer, Cazacï, călărime sprintenă tătărească, la cari se mai adăugiaŭ și Moldovenï destul de mulți. Dar nicï Tomșa nu-și pierdea vremea și strîngea „oastea țerii toată“ [3], luînd în leafă și pe căpitanii munteni ai lui Radu Șerban, Mîrza, „Ghețea“ Rați, cari acum rătăciaŭ fără stăpîn [4]. Poarta trimese o mare armată, supt comanda lui Maghiar-Ogli Pașa și a lui Husein-Aga [5], iar Cantemir-beiŭ își aduse mulțimea de călărești tatarï, nogaï. Împotriva unor puterï atît de covîrșitoare, fiul Elisaveteï se avîntă nebunește, fără să asculte de sfaturile înțeleptului bătrîn Nistor Ureche; la începutul verii, cu o oștire cu mult prea mică (Miron Costin nu vorbește decît de 6.000 de oșteni), el năvăli în Moldova, înnaintînd fără de nicio tocmeală, „fără strajă de a hi, fără limbi să știe ce fel saŭ ce seamă de neprieten, orî unde merge“ [6]. În ziua de 19 Iulie 1612, la Cornul-lui-Sas, între Prut și Jijie, Leșii întîlniră marea armată a lui Ștefan-Vodă ; după o luptă crîncenă, eï fură cu desăvîrșire nimiciți: „abia de aŭ scăpat cineva de poveste“ [7]. Constantin-Vodă, robit de un

[1] Iorga, *Istoria Romînilor*, p. 222.
[2] Mateï al Mirelor, *ibid.*
[3] Miron Costin, p. 262.
[4] *Ibid.*
[5] Joppecourt, în Papiu, *o. c.*, II, p. 21.
[6] Miron Costin, p. 262.
[7] *Ibid.*, V. pentru această luptă și Joppecourt, p. 212; Mateï al Mirelor, p. 338 și Hurmuzaki, *Doc.*, IV^2, pp. 336 și 337, 341, precum și Piasecki .p p. 335-6.

www.dacoromanica.ro

Tatar, dispăru fără să lese urme; mai tîrziŭ se răspîndi zvonul că, fiind dus spre Curtea Hanuluĭ, se înnecase în Nipru pe timpul treceriĭ, în fața cetățiĭ Oceacov. Boieriĭ din Casa Movileștilor fură tăiațĭ fără milă, înnaintea cruntuluĭ biruitor, care nu cruță nicĭ pe diacul dușmanuluĭ săŭ, supt cuvînt că „maĭ cărturar decît dracul nu este altul". Acum Tomșa îșĭ așezase stăpînirea, călcînd cu o sălbatecă bucurie peste leșurile falnicilor săĭ vrăjmașĭ: „Atot puternicul Dumnezeŭ i-aŭ adus supt sabia Domnieĭ Mele, unde și oasele lor față sînt, în drumul Sasuluĭ, la viĭ, pe Prut" [1]. Așa scria lefegiul pribeag de odinioară, ajuns prin puterea săbieĭ luĭ și a Turcilor pe Scaunul luĭ Ștefan-cel-Mare.

Spre a înlocui pe ceĭ ucișĭ, noul Domn ridică, dintre tovarășiĭ săĭ, o nouă boierime: Mîrza, fostul căpitan al luĭ Radu Șerban și Mihaĭ Viteazul, „omul luĭ Mihaĭ-Vodă", cum îĭ ziceaŭ Moldoveniĭ, ajunse Vornic, Costachi Roșca Vistiernic [2]. În locul celor căzuțĭ în măcelul de la Cornul-luĭ-Sas, se ridicară oameniĭ noĭ, cari-șĭ cuceriseră slujbele cu paloșul în mînă; Casa luĭ Tomșa puse stăpănire pe țară. Dar nicĭ aceĭ ce luptaseră alăturĭ de Ștefan nu eraŭ siguriĭ de situația cîștigată. Împins de împrejurări, Vodă se ridicase ca un vrăjmaș al boierilor, și, într'adevăr, la început, nicĭ nu putea face altfel: doar „nu sînt vremile supt om, ci bietul om supt vremĭ". Acum se schimbaseră vremile, sîngele vechilor neamurĭ cursese pe șesul de lîngă Prut, dar învingătorul se deprinsese să se sprijinească pe trabanțiĭ săĭ ungurĭ și socotia drept dușmaniĭ pe toțĭ boieriĭ noĭ saŭ vechĭ. „Fiindcă toțĭ vrăjmașiĭ luĭ pieriseră într'o singură zi, inima i se umplu de mîndrie și credea că nu era niminea ca el; cu prieteniĭ se purta tot așa de răŭ ca și cu neprieteniĭ [3]." Chiar tovarășiĭ pe cari-ĭ înnălțase el „nu eraŭ fără groaza morțiĭ", umblaŭ „cu zilele a mănă" [4] și tremuraŭ de frica străjerilor luĭ Vodă. În iarna aceluiașĭ an, 1612, un călător italian, Tommaso Alberti, îl întîlnește călărind pe străzile desfundate ale Iașilor, îmbrăcat în haine roșiĭ, cu buzduganul în mînă, și urmat de o ceată de 500 de archebusieriĭ [5]. Totdeauna-l însoția un calăŭ țigan „gros și mare la trup", și, cînd

[1] N. Iorga, *Doamna luĭ Ieremia-Vodă*, p. 1040.
[2] Iorga, *o. c.*, p. 1041.
[3] Mateĭ al Mirelor, *l. c.* p. 339.
[4] Miron Costin, p. 263.
[5] N. Iorga, *Istoria comerțuluĭ românesc*, I, p. 299.

www.dacoromanica.ro

fruntașiĭ țeriĭ veniaŭ la Curtea domnească, acest gîde avea obiceiul să întrebe pe stăpînul săŭ: „Doamne, s'aŭ îngrășat berbeciĭ, bunĭ sînt de junghiat?“ [1]. Nu trecu mult timp, și capetele maĭ multor oamenĭ de samă căzură supt săbiile călăilor [2], ceia ce mări ura boierilor împotriva luĭ Ștefan. Aspru și crud cu ceĭ de sus, era bun și drept față de țeranĭ; o anaforà de judecată din veacul al XVIII-lea pomenește de „o bucată de loc din hotarul tîrguluĭ Băiĭ“, pe care el ar fi dăruit-o sătenilor din Rădășenĭ [3]. „Dădea veșminte la toate bisericile și mănăstirile“, „în judecățĭ era nepărtenitor și drept, dar cam pornit“, ni spune Grecul Mateĭ al Mirelor. Vădita simpatie cu care acesta vorbește de Tomșa ni arată că sfetnicĭĭ grecĭ saŭ turcĭ eraŭ bine văzuțĭ de el, care nu se încredea în boierĭĭ Moldoveĭ. Pentru aceștia din urmă el era într'adevăr un tiran nemilostiv, pentru străinĭĭ ce-l încunjuraŭ și pentru poporul de rînd însă un ocrotitor, crud, dar drept.

Nu e aicĭ locul să descriem amănunțit și politica externă a luĭ Ștefan-Vodă în aceștĭ treĭ anĭ, 1612-15, în cari el se bucură de o putere nețermurită înnăuntrul țerĭĭ. E destul să spunem că rămase credincios Turcilor, cărora li datorià Domnia, și că, apoĭ, conflictele cu Leșiĭ se ținură șir [4]. Ca vasal credincios al Padișahuluĭ, el merse la 1613 în Ardeal, cu vecinul săŭ Radu Mihnea, spre a alunga pe „afurisitul de Batori Gabor“ ce devenise nesuferit până și Înnalteĭ Porțĭ. Iată ce scrie cronicarul muntean Constantin Căpitanul Filipescu, după izvorul grecesc citat, despre această expediție: „Atuncĭ aŭ poruncit Împăratul să strîngă o oaste și să ia și pre Ștefan Vodă den Moldova într'ajutoriŭ. Decĭ mearserà Domniĭ amăndoĭ cu oștile lor, și cu Turcĭ, și cu Tatarĭ, la Ardeal. Iar neamișiĭ și cealaltă țară să sfătuiră să omoare pre Bator Gabor, că pentru nebuniile luĭ vine atîta nevoie țărăĭ; și așa aŭ și făcut: L-aŭ omorît Ianoș Selași și Gheorghe Ladani, pe cari, den Turnul Mediiașuluĭ aruncăndu-l, i-aŭ omorât, luăndu-și plata pentru moartia stăpănuluĭ lor. Decĭ țara a pus Craĭ pre Betlen Gabor. Iar Domniĭ, prădând, maĭ vărtos Rumîniĭ (Munteniĭ)

[1] Miron Costin.

[2] Joppecourt, p. 24. Pare însă a confunda cu tăierea boierilor după lupta de la Cornul-luĭ-Sas. V. N. Iorga, *Doamna luĭ Ieremia-Vodă*, p. 1041, în notă; cf. și *Studiĭ și Documente*, IV, pp. CXV-CXVI.

[3] T. Codrescu, *Uricarul*, X, p. 181.

[4] N. Iorga, *Doamna luĭ Ieremia-Vodă*, Apendice, n-le XVI, XVIII, XX.

www.dacoromanica.ro

ca să-şĭ întoarcă prăzile lor, cât aŭ putut lua, aŭ luat şi eĭ; şi s'aŭ întors fieştecare la ţara lor".

Radu Mihnea plecase cu gînduri duşmănoase împotriva aliatului Tomşa, dar, în cursul acestuĭ scurt războiŭ, Voevoziĭ făcură un jurămînt de înfrăţire, a căruĭ sinceritate se poate însă pune la îndoială cu drept cuvînt; într'adevăr, Radu din Ţara-Românească începu în curînd să urzească, în înţelegere cu noul Domn al Ardealuluĭ, nouă uneltirĭ în contra Moldoveanuluĭ.

Această împrejurare, ca şi regimul de teroare pe care-l stabilise în Moldova, sili pe Voevod să ţie mereŭ supt arme o numeroasă oştire; avea o tabără la Ţuţora [3], o mie de oşteni păziaŭ la Ştefăneştĭ, pentru a întîmpina o năvală polonă [4]. În August 1613 Maghiar-Ogli-Paşa scria Braşovenilor că aliatul luĭ, Tomşa, îĭ vine 'n ajutor cu „30.000" de pedestraşĭ şi „40" de tunurĭ [5]. La rîndul lor, boieriĭ, „petrecând... tot cu prepusurĭ, tot supt grijĭ", se adună la Putna, la 13 Maiŭ 1614, şi scriŭ căpitanilor oştiriĭ ungureştĭ din Ardeal că Ştefan se pregăteşte în taină („der Steffan Veida aber rüste sich heimblich"), declarînd că eĭ sînt gata să-l răstoarne cu ajutorul soldaţilor ungurĭ şi să puie Domn pe fiul luĭ Simion Movilă [6]. Maĭ trecu un an, în mijlocul acestor uneltirĭ şi frămîntărĭ; se pare că Tomşa află de urzeala boierimiĭ; în tot casul, e sigur că hotărî o lovitură straşnică înnainte de izbucnirea răscoaleĭ [7]. În vremea unuĭ ospăţ mulţĭ boierĭ, se zice: şeptezecĭ şi cincĭ, fură ridicaţĭ de oamenĭĭ luĭ Vodă, şi iar se prăvălirĭ în faţa nemilosuluĭ stăpîn trupurĭ descăpăţînate [8].

Atîta maĭ trebuia. Toţĭ fruntaşiĭ rămaşĭ, Logofătul Nichifor Beldiman, Vornicul Bărboiul, Mîrza, celalt Vornic, Hatmanul Sturza, fostul Vistiernic Boul, într'un cuvînt toţĭ ceĭ din „casa luĭ Tomşa", auzind că el umblă să-ĭ ucidă fără deosebire, se vorbirĭ în taină

[1] Ed. N. Iorga, p. 190.

[2] V. şi Iorga, *Geschichte des rum. Volkes*, II, p. 119.

[3] Iorga, *o. c.*, p. 1040.

[4] Iorga, *Istoria comerţuluĭ românesc*, I. p. 299.

[5] Iorga, *Doamna luĭ Ieremia-Vodă*. Apendice, no. XV. V. *Studiĭ şi Documente*, IV, p. CXI.

[6] Hurmuzaki, *Doc.*, IV[1], p. 553.

[7] Iorga, *l. c.*, Apendice, No. XXII. Raport al ambasadoruluĭ olandes la Constantinopol din 31 Octombre 1615.

[8] Joppecourt, p. 24.

www.dacoromanica.ro

şi găsiră că singura răscoala îi mai putea scăpa din ghiarele morţii [1].

Iute îşi asigurară sprijinul slujitorilor, al oştirii domneşti, care se vede că era nemulţămită, şi-i puseră pe toţi să li jure credinţă; până şi vestiţii dărăbani, straja de încredere a Voevodului, trecură de partea lor. Siguri acum de ajutorul oştirii şi al „Mrăzeştilor", cetaşii lui Mîrza, ei ieşiră pe neaşteptate din tîrgul Iaşilor, în timpul nopţii, pe la începutul toamnei anului 1615 [2], urmaţi de prietenii şi slujitorii lor, cari se adunară lîngă Cucuteni (poate satul cu acest nume aproape de Iaşi); de acolo ei porunciră tiranului „să iasă din Scaun..., că nu poate nimeni suferi Domnia lui cu atîtea vărsări de sînge" [3]. Ieşirea se făcuse tocmai la timp; atunci cînd Vodă-şi închipuia că nemulţămiţii sînt în mîna lui, ei, pe dealurile din împrejurimi, ameninţau Capitala; oricînd puteau năvăli asupra tîrgului, în preajma căruia desfăşuraseră steagul răscoalei.

Tomşa, speriat de răpeziciunea răzvrătiţilor, nu prea ştia ce să facă, dar sfetnicii rămaşi îi arătară că situaţia nu era încă desnădăjduită: ce-i drept, răsculaţii aveau oameni mulţi, dar li lipsiau banii, iar Domnul avea la îndemînă marea lui avere. De altă parte, dărăbanii nu se aflau încă în lagărul de la Cucuteni. şi, cu toate că juraseră credinţă boierilor, încă mai puteau fi opriţi, Ştefan alergă îndată după dînşii, îi ajunse, şi nu numai că li făgădui o sporire de leafă, dar îi şi plăti îndată. Trabanţii unguri, văzînd banii, nu stătură mult la îndoială, ca niste adevăraţi mercenari ce erau: călcîndu-şi jurămîntul, trecură de partea Domniei, rupînd legăturile cu ceilalţi slujitori. Această ispravă îmbărbătă pe Tomşa; dar dărăbanii singuri, cu toată vitejia şi deprinderea lor, nu ajungeau pentru a înfrînge răscoala. Fără întîrziere, Voevodul „strigă tîrgul în leafă", adecă năimi pe tîrgoveţii ieşeni cari voiau să se lupte; popularitatea lui, banii, scutirea de biruri, făgăduită celor ce se înrolau [4], sporiră rîndurile apărătorilor cu gloate dese de „strînsură", negustori, tîrgoveţi, slugi, săraci, ma-

[1] Miron Costin, p. 263. Fiind izvorul de căpetenie pentru această răscoală, vom urmà de aproape descrierea lui, arătînd anume cînd ne abatem de la dînsa.

[2] Iorga, *l. c.*, p. 1041.

[3] Miron Costin, *l. c.*

[4] Joppecourt, p. 24.

www.dacoromanica.ro

halagii, adecă, „mișei, oameni nemernici“, nedeprinși cu războiul și prost înnarmați.

De-odată Ștefan află că la Tomești, în apropiere, au descălecat „niște steaguri de călărași din Ținuturile de jos“, veniți spre a fi trecuți în revistă de Domn, pentru „căutare“, cum se zicea atunci; acum, văzînd atîtea tulburări, ei stăteau nehotărîți. Tomșa avea în lăzile lui mijlocul să-i hotărască; temîndu-se să nu meargă și ei la Cucuteni, el „răpezi la dînșii cu leafă“. Efectul se văzu îndată, și ei alcătuiră călărimea de care Vodă avea mare nevoie. Astfel se adună o oștire foarte împestrițată, unde, alături de cele cîteva sute de trabanți maghiari, în haine de postav de Flandra, cu lăduci acoperite de argint, soldați disciplinați și înnarmați cu sinețe (puști), se puteau vedea cetele tîrgoveților: negustori pașnici, mai ieri după tarabele lor, înglotați la un loc cu slugi, cu haimanale, cu săraci. Din toate părțile, bani lui Tomșa îi strînseră oșteni.

Ce făceau însă răsculații în vremea aceasta? Stăteau pe loc, așteptînd, se vede, ca tiranul să binevoiască a pribegi de frica lor. Vestea despre dărnicia lui Tomșa se răspîndi iute printre slujitorii boierești, cari, îndemnați de pilda dărăbanilor, începură să treacă și ei de partea stăpînirii, răzleți sau în mici cete. Fără luptă, fără a se urni de loc, oastea boierilor se împuținа din zi în zi, pe cînd oștirea domnească creștea mereu. Fiecare zi pierdută era o înfrîngere. În sfîrșit, de oare ce armata se împrăștia de la sine, răzvrătiții hotărîră că meargă cu toți oșteni rămași credincioși asupra Iașilor. Ar fi trebuit de mult să facă această mișcare; acum vrăjmașul avuse toată vremea să se reculeagă și să se pregătească.

Pe ce cale vor fi apucat cetele răsculaților spre a se încăiera cu ostașii lui Tomșa? Dacă precum am spus, Cucutenii lui Miron Costin corespund într'adevăr cu acel sat din preajma orașului domnesc, e de presupus că au urmat valea Bahluiului[1];

[1] Sînt mai multe sate cu acest nume aproape de Iași, dar nu e nicio îndoială că trebuie să fie satul de care am pomenit, căci iată ce cetim în „Marele Dicționar Geografic al Romăniei“ (vol. III, p. 6). «Cucuteni, sat în centrul comunei Cucuteni, plasa Stavnicul, județul Iași, încunjurat de toate părțile cu dealuri... Aici se află o biserică zidită la 1642 de Matei Deleanu, fostul proprietar. Satul Cucuteni se află pe moșia cu același nume și este vechiu, după cum ni arată data fundării bisericii».

www.dacoromanica.ro

într'adevăr, faptul că Ştefan îşi înşiră pedestrimea „de-asupra fîntînii lui Păcurar", adecă pe locul unde s'a întins mai tîrziu acea parte a Iaşilor ce se numeşte Păcurari, şi, decî, la Apusul tîrgului, întăreşte această presupunere. Căci Voevodul, cum află de înnaintarea duşmanilor, ieşi din oraş şi, lăsînd pedeştrii în locul de care am pomenit mai sus, trimese cu multă dibăcie călăraşii după viile ce acoperiau atunci coastele dealurilor. Numărul ostirii se mai mărise: tot norodul ieşan în stare să poarte armele fusese scos din tîrg, „cine cu ce avea". Joppecourt, cavaler din Lorena în serviciul Movileştilor, care ni-a lăsat amintirile lui despre războaiele din Moldova, şi decî un duşman înfocat a lui Tomşa, scrie: „Ces miserables, preferant leur proffit particulier au salut et bien public, se portèrent du tout au service de ce tyran, et, s'estans armez, le suivirent tant à pied qu'à cheval..." [1]. Să observăm cu acest prilej că niciun izvor nu pomeneşte de numărul ostaşilor celor două tabere; numai Miron Costin ne lasă să înţelegem că la început boierii eraŭ mult mai tarî decît Măria Sa, dar că în momentul luptei ambele aveaŭ cam acelaşi număr de oameni. Să vedem acuma cam cîţi oşteni va fi avut Tomşa în această vreme.

Mai întăiŭ, cîteva sute de dărăbani şi alte cîteva sute de călăraşi cu leafă; pe urmă, tîrgoveţii. Iaşii eraŭ atunci un oraş de 6-8.000 de case, ceia ce presupune vre o 40-50.000 de locuitori [2]; cîţi oşteni se puteaŭ scoate dintr'astfel de populaţie? Înnarmînd tot ce era în stare să poarte arme, nu se puteaŭ de sigur lua la oaste mai mult de patru-cinci mii de oameni. Aşa dar Ştefan Vodă nu ajunse să aibă cu mult peste 6-7.000 de ostaşi, şi e probabil că boierii, cînd dădură lupta, nu aveaŭ nici ei mai mulţi cu dînşii. Găsim o confirmare a acestei presupuneri în faptul că, puţin mai tîrziŭ, în Novembre, fiind nevoit a face faţă unei noui năvăliri a Movileştilor din Polonia, Tomşa nu poate strînge mai mult de 20.000 de oameni, ridicînd toată oastea ţerii şi primind şi ajutoare însemnate tătăreşti [3].

Cînd cetele boierilor se iviră pe la poalele dealurilor, pedestrimea lui Ştefan se înglotia lîngă fîntînă, „de laturea tîrgului". Iată ce zice Miron Costin: „Dacă aŭ auzit boierii că nu va să iasă Ste-

[1] Joppecourt, p. 24.
[2] Alberti, apud Iorga, *Istoria comerţului*, I, 299. V. şi Xenopol, III p. 496.
[3] Joppecourt, *l. c.*

www.dacoromanica.ro

fan-Vodă de bună voie din Scaun, aŭ venit cu războiŭ, cărora aŭ ieșit Ștefan-Vodă înnainte cu gloatele sale de laturea tîrgului de-asupra fîntîniĭ luĭ Păcurar, și scoase și tîrgul tot Ștefan-Vodă, cu arme, cine cu ce avea; și, de spre viĭ, aŭ lovit călărimea ce avea pe gloata boierilor, den dos“ [1]. Pe vremea aceia pedestrimea mergea la luptă în rînduri strînse, în bulucuri grele și dese, a căror desfășurare ținea un timp destul de îndelungat. E dar de crezut că întăia ciocnire va fi avut loc numaĭ cu straja d'innainte a răsculaților, pe cînd toiul oștiĭ lor maĭ șerpuia încă de-a lungul dealurilor. De-odată, călărașiĭ luĭ Vodă, sfîrșindu-șĭ mișcarea de încunjurare, scoborîră în goana cailor povîrnișurile răpezĭ, după obiceiul călărimiĭ de țară [2], și loviră „den dos“ cetele dese ale răzvrătiților. Această năvală neașteptată hotărî într'o clipă soarta lupteĭ: „fără zăbavă aŭ început a se răsipire gloata boierilor“. Pe din față îĭ strîmtoraŭ dărăbaniĭ și tîrgoveții ieșenĭ, cari se luptară viteaz, — „combatirent vaillamment contre lesdis boërs“, după cum mărturisește chiar-vrăjmașul lor, Joppecourt, iar în coasta dindărăt îĭ călcaŭ în picioare călărașiĭ cu leafă. Ștefan se afla și el printre luptătorĭ, dînd dovadă de o netăgăduită vitejie [3]. În asemenea împrejurărĭ, învălmășala se isprăvi iute, și răsculații, după expresia luĭ Joppecourt, „firent retraicte le mieux qu'ils purent“ [4], saŭ, cum se spune maĭ adevărat de Miron Costin, „carĭ încotro aŭ putut, aŭ plecat fuga“. Știaŭ eĭ bine ce-ĭ așteptă dacă Tomșa punea mîna pe eĭ.

Cu toate acestea, mulțĭ fugarĭ fură prinșĭ de gonaciĭ cari-ĭ urmaŭ, între alțiĭ Bărboiul și fiul luĭ. Toată mînia Domnuluĭ se și descărcă îndată asupra lor: „cel bătrîn“ e tras în țapă, „de laturea tîrgului“ iar fiul, trimes supt pază în oraș, e spînzurat în „poarta caseĭ tătîne-săŭ“: din adins alesese Vodă tocmaĭ pedepsele cele maĭ groaznice și rușinoase. Cellalțĭ capĭ aĭ răscoaleĭ fugiseră departe peste dealurĭ, spre granița Munteniei, unde era, de altmintrelea, să-ĭ ajungă răsbunarea luĭ Ștefan. Ca de obiceiŭ, după izbîndă urmă un măcel înfiorător: nenorociții învinșĭ, tîrîți înnaintea biruitoruluĭ, fură tăiați fără cruțare, ca după bătă-

[1] Miron Costin, p. 264.

[2] V. căpitanul R. Rosetti, *Incercări critice asupra războiuluĭ din 1653*, în «Revista Infanterieĭ» pe 1912, p. 12

[3] Iorga, *Doamna luĭ Ieremia-Vodă*, p. 1041.

[4] Joppecourt, *l. c.*

www.dacoromanica.ro

lia de la Cornul-luĭ-Sas. Iar cruntul Voevod îĭ privia cu ură și zicea fiecăruĭ osîndit: „Să nu te ierte Dumnezeŭ cu acel cap mare al tăŭ!“. Și, ca să-ĭ ajungă pedeapsa măcar pe pămînt, li cădeaŭ capetele în țărîna udă de sînge, supt loviturile călăilor. O scrisoare a luĭ Bethlen Gábor, Voevodul Ardealuluĭ, pomenește de lucruri încă maĭ grozave; soțiile pribegilor ar fi fost supuse la caznele cele maĭ cumplite, chinuite maĭ răŭ decît la păgînĭ: „Pe unele le tăiè în bucățĭ, celor îngreunate li-a despicat pîntecele și li-a ucis pruncii [1]“.

Astfel bogăția, îndrăzneala și cruzimea luĭ Tomșa învinseră sfiala și nehotărîrea dușmanilor săĭ; el credea că-și așezase acum pe multă vreme stăpînirea luĭ de groază, înnăbușind răzvrătirea în șiroaie de sînge. Dar biruința nu avu urmările așteptate. La 1-iŭ Octombre a aceluiașĭ an 1615, Movileștiĭ ridicaŭ din noŭ un steag ce părea înfășurat pentru totdeauna, și tînărul Alexandru Movilă, alt fiŭ al Elisavetei, întra cu multă oștire leșească în Hotin, pentru ca de acolo să pornească asupra Iașilor. În ziua de 22 Novembre, lîngă dealul Tătărenilor, învingătorul de la Cornul-luĭ-Sas și din Păcurarĭ trebui, la rîndul luĭ, să fugă înnaintea Cazacilor luĭ Alexandru. Urmă un an de lupte crîncene, de sîngeroase ciocnirĭ, de năvălirĭ și încălcărĭ. În flăcările acestuĭ războiŭ se mistuiră și Iașiĭ, și toată țara Moldoveĭ se pustii, în lung și'n lat; locuitoriĭ fugiră în codrĭ și la munțĭ, ca să scape de Turcii și Tatariĭ luĭ Tomșa saŭ de Cazaciĭ și Leșiĭ luĭ Vișnievițchi și Korecki, rudele luĭ Alexandru Movilă.

Trebui în sfîrșit să se amestece Schender-Pașa în această ceartă pentru ca să înceteze tulburările; ceĭ din urmă Movileștĭ, Doamna Elisaveta și cu fiiĭ eĭ, căzură în mînile Turcilor, și boieriĭ ce întîlniră pe văduva luĭ Ieremia, dusă de dușmaniĭ eĭ la Țarigrad, auziră cuvintele: „Boierĭ, boierĭ, rușinatu-m'aŭ păgînul!“ „La această ocară“, zice cronicarul, „aŭ sosit casa luĭ Ieremia-Vodă [2].“ Tomșa fu și el mazilit, și îndepărtat pentru mulțĭ anĭ de la Scaunul țerĭĭ, în folosul luĭ Radu Mihnea, fostul Domn al Muntenieĭ.

Așa se isprăvi jalnica tragedie de pe urma căreia Moldova suferi atît de mult.

Rămîne acum, după ce am descris răscoala boierimiĭ împotriva

[1] Iorga, *o. c.*, Apendice III, No. XXXV, p. 1075.
[2] Miron Costin, p. 266.

www.dacoromanica.ro

luĭ Ștefan-Vodă, să vedem ce conclusiĭ putem scoate dîn lucrurile povestite maĭ sus, cu privire la vechea oștire moldovenească așa cum ni se înfățișează cu prilejul întîmplărilor războinice din toamna anuluĭ 1615. În partea a doua a studiuluĭ nostru, vom căuta să arătăm din ce se alcătuia și cum se presinta decĭ, acum treĭ veacurĭ, o oaste a Moldoveĭ în curul uneĭ lupte lăuntrice.

Oștirea lui Ștefan-Vodă Tomșa în 1615.

Am văzut din cele de maĭ sus cum s'a petrecut acea ridicare a boierimiĭ care izbuti aproape să alunge pe Tomșa-Vodă de pe Scaunul țerĭĭ. Cum am maĭ spus-o, faptul în sine n'are nicĭo însemnătate; dar importanța luĭ stă în aceia că putem să vedem, cu prilejul acesteĭ întîmplărĭ, alcătuirea oștiriĭ moldovenești în primiĭ anĭ aĭ veaculuĭ al XVII-lea. De aceia sînt de mare preț acele cîteva rînduri din letopisețul luĭ Miron Costin în care bătrînul cronicar ni arată măsurile de apărare ale luĭ Ștefan-Vodă: „Se speriese Ștefan-Vodă de o tulburare ca aceia; ce, îmbărbătîndu-l cine eraŭ pre lîngă dînsul, aŭ strîns dărăbaniĭ, cari tot pe un cuvînt eraŭ cu cellalțĭ slujitorĭ. Ce, dacă aŭ văzut baniĭ vărsîndu-li Ștefan-Vodă, aŭ stătut eĭ cu Domnia, și aŭ strigat și tîrgul în leafă; și s'aŭ strîns din tîrgoveți și din slugile negustătorilor, și oamenĭ nemernicĭ, cîtăva gloată, și la Ștefan-Vodă. Și s'aŭ prilejit atuncĭ de venise și din Ținuturile de jos niște steaguri de călărași la căutare, și eraŭ descălecațĭ la Tomeștĭ. Aŭ răpezit Ștefan-Vodă și la aceĭ cu leafă, și i-aŭ tras în partea sa[1]". Ce face dar Tomșa pentru ca să ridice o oștire și la ce elemente se adresează? Întîiŭ, trage în partea sa pe dărăbanĭ, pe urmă, „strigă tîrgul în leafă" și, în sfîrșit, dă plată călărașilor veniți „la căutare". Așa dar avem: 1) dărăbaniĭ, 2) gloatele de tîrgoveți și 3) călărașiĭ.

Să luăm pe rînd aceste treĭ categoriĭ de oștenĭ și să vedem ce eraŭ, care li era rostul. Practicînd însă oarecare adausurĭ, vom putea astfel să ni facem o idee destul de exactă despre puterea ostășească a Moldoveĭ în acea vreme.

I.

Ce înseamnă cuvîntul „dărăban"? Obîrșia luĭ trebuie s'o căutăm în Ungaria, unde găsim cuvîntul „darabant", adecă „trabant"

[1] Miron Costin, ed. Urechiă, p. 264.

www.dacoromanica.ro

în limba germană, cu înțelesul de pedestraș din garda unuĭ suveran (Leibwächter). Acelaș înțeles l-a păstrat cuvîntul la început și în limba noastră, și numaĭ pe urmă s'a transformat în „dărăbanț", „dorobanț", lărgindu-șĭ astfel sfera pănă a însemna, în secolul trecut, cea maĭ mare parte a infanterieĭ romîne [1]. Dărăbaniĭ luĭ Tomșa însemnaŭ dar străjeriĭ de curte a Domnuluĭ, și originea numeluĭ lor ni arată și de ce neam eraŭ: cel unguresc. Aceasta ni-o confirmă o scrisoare a luĭ Bethlen Gábor, care, pomenind de răscoala boierilor, arată că Ștefan a fost ajutat de „puținiĭ pedeștri unguriĭ, trabanțiĭ" [2].

Ce era însă această strajă străină a Voevoduluĭ Moldoveĭ? Nu era ceva noŭ, care să apară numaĭ în vremea de care ne ocupăm; din veacul al XVI-lea, Domniĭ ambelor principate se încunjoară de lefegiĭ străiniĭ, în mare parte și Maghiariĭ. Veacul al XV-lea fusese, cum zice foarte bine d. Bogdan, „secolul armatelor naționale", pentru țerile noastre și în special pentru Moldova [3]. Cu totul altfel ni se înfățișează veacul următor, maĭ cu samă în a doua jumătate a luĭ. „Cu venirea Domnilor străiniĭ și cu decăderea puteriĭ țeriĭ, oastea permanentă, „oastea cu leafă", s'a înlocuit puțin cîte puțin prin lefegiĭ străiniĭ, în cari Domniĭ, plătindu-i bine, aveaŭ maĭ multă încredere pentru asuprirea țeriĭ ca în pămînteniĭ [4]. Către anul 1585, două izvoare, unul frances și altul italian, pomenesc de garda ungurească a luĭ Petru-Vodă Șchiopul. Călătorul frances Fourquevaulx scrie că eraŭ „treĭ la patru sute de soldați îmbrăcați ungurește, cu sabia la coapsă și un topor în mînă", iar un raport păstrat în Archivele Vaticanuluĭ știe și el de „ceĭ 400 de trabanțiĭ cari sînt Unguriĭ" [5]. În letopisețul luĭ Ureche se scriŭ următoarele despre Aron-Vodă Tiranul, urmașul luĭ Petru Șchiopul: „Și socoti să nu se încreadă țeriĭ și lefegiilor de țară; ce aŭ chemat în leafă Unguriĭ călăriĭ și pedeștri; și celor pedeștri aŭ făcut odăĭ în curte, să fie pururе lîngă el" [6]. Iar d. Iorga crede că n'a făcut altceva decît să păstreze straja înnaintașuluĭ [7].

[1] I. Bogdan, *Documentele Rezenilor... și organisarea armateĭ moldovene în secolul al XV-leа*, în „Analele Academieĭ Romîne, Mem. secț. ist.", XXX, pp. 386-7

[2] Iorga, *Doamna luĭ Ieremia-Vodă*, Apendice III, no. XXV, p. 1075.

[3] Bogdan, *ibid.*, p. 370.

[4] Căpitanul R. Rosetti, *Încercăriĭ critice asupra războiuluĭ din 1653*, p. 6.

[5] Iorga, *Istoria armateĭ românești*, I, pp. 350-51.

[6] Ureche, ed. Kogălniceanu 1872, p. 239.

[7] Iorga, *o. c.*

www.dacoromanica.ro

De altmintrelea pedestrașiĭ maghiarĭ eraŭ la modă în această epocă. În Polonia, regele Ștefan Báthory avea 5.000 de pedestrașĭ, tot Ungurĭ ca și el, comandațĭ de Gaspar Bekes; și ni se spune că această infanterie era „deprinsă cu lucrările de asediu, totdeauna în frunte la asalt", dar că dădu de multe orĭ dovadă de neascultare, în timpul grelelor războaie cu Muscaliĭ luĭ Ivan Groaznicul [1]. Însușĭ Tomșa slujise la Curtea Ardealuluĭ, „inter Ungaros pedites regios" [2], în rîndurile acesteĭ pedestrimĭ maghiare. Era dar firesc ca fostul lefegiŭ să se înconjoare și el de străjerĭ unguri, pe cari e foarte probabil că-ĭ moștenise de la Movileștĭ: doar nu în zădar avea Elisaveta Doamna legăturĭ și în Ardeal. Supt Ștefan, însă, acești dărăbanĭ aŭ o mare însemnătate, ajungînd chiar, în timpul răzvrătirĭĭ, sîmburele oștirĭĭ domnești. Eraŭ bine plătițĭ și îmbrăcațĭ; uniforma li era strălucită. Iată ce spune Miron Costin despre eĭ: „Eraŭ la Ștefan-Vodă dărăbaniĭ foarte îmbrăcațĭ bine, după credința ce-ĭ făcuse, de stătuse cu dînsul, cînd se ridicase boieriĭ asupra luĭ, cum n'aŭ fost nicĭ la o Domnie grijită bine pedestrimea: cu haine tot de feleandrăș, cu nasturĭ și cu ceprage de argint, în pilda haiducilor de Țara Leșească, cu pene de argint la comănace și cu table de argint la șolduri pre lăduncĭ" [3].

Aceasta vrea să zică că hainele lor eraŭ de postav din Flandra (feleandrăș = flandrisch) [4], că pene de argint se înnălțaŭ deasupra căciulelor și că lăduncile (cartușierele) eraŭ acoperite cu argint, după cum era și uniforma pedestrimiĭ ungurești din Polonia; căcĭ haiduc înseamnă și pedestraș ungur [5].

Care putea fi efectivul acesteĭ cete? Foarte de prețuit sînt indicațiile Italianuluĭ Tommaso Alberti, care întîlnește în 1612 pe Vodă la Iași, „avînd 500 de archebusierĭ după dînsul" [6]. Ce să fie acești „archebusierĭ" ce urmează pe Vodă, dacă nu dărăbaniĭ noștri? Numărul corespunde destul de bine și cu ceĭ 400 din vremea luĭ Petru Șchiopul; de altfel și în Țara-Romă-

[1] K. Waliszewski, *Ivan le Terrible*, pp. 409, 415, 424.

[2] Pauli Piasecii *Chronica...*, Cracovia 1645, p. 335.

[3] *Miron Costin*, p. 265.

[4] Iorga, *Doamna luĭ Ieremia-Vodă*, p. 1042.

[5] V. Dicționarul limbiĭ romîne, T. II, fasc. V, p. 342, verbo „Haiduc".

[6] T. Alberti apud. Iorga, *Ist. comerțuluĭ*, v. 299. V. și Codex Bandinus în „Analele Academieĭ Romîne", XVI, p. 311.

www.dacoromanica.ro

nească Radu Șerban nu avea mai mult de 800 de străjeri de felul acesta[1]. Armele par a fi aceleași pe care le văzuse și Fourquevaulx în 1585, săbii și topoare; cînd Miron Costin ni descrie tăierea boierilor după Cornul-luĭ-Sas, ni spune că Stroicĭ, ca să se apere, „s'aŭ apucat de sabia unuĭ dărăban“[2]. Trabanții luĭ Tomșa aŭ însă și arme de foc, „archebuse“, ceia ce se confirmă și prin existența lăduncilor acoperite „cu table de argint“. Leafa lor nu știm bine cît va fi fost în întăia Domnie a luĭ Ștefan; dar, peste opt-nouă anĭ, cînd reveni în Scaunul țerĭĭ pentru ultima oară, știm că „la toate birurile din an în an se ținea la Vistieria împărătească cîte 5.000 de galbenĭ, lefile dărăbanilor“[3]. Presupunînd același număr ca în 1612, ar ieși cam zece galbenĭ de dărăban. Și nu maĭ eraŭ aceĭ din vremea răscoaleĭ, căcĭ aceștia fuseseră mișelește măcelăriți de Leșiĭ luĭ Vișnievițchi și Korecki, pe dealul Tătărenilor, cînd Tomșa fugise înnaintea luĭ Alexandru Movilă[4]; după o vitejească împotrivire, Poloniĭ li făgăduiseră viața, numaĭ să depuie armele; cum îĭ văzură fără putință de apărare, se năpustiră asupra lor: „aŭ întrat cu săbiile în eĭ, și aŭ pierit toțĭ acolo“.

Acesta fu sfîrșitul faimoșilor dărăbanĭ cari slujiseră atît de bine pe Vodă la Fîntîna-luĭ-Păcurar; sîngele lor răscumpără trădarea. Și, în vremea cînd Miron Costin îșĭ scria letopisețul, se maĭ puteaŭ vedea încă pe dealul de-asupra Tăuteștilor mormintele nenorociților oșteni, ca o veșnică dovadă a vitejieĭ dărăbanilor luĭ Tomșa și a vicleniеĭ polone. Nu e de prisos să amintim că eĭ aŭ maĭ lăsat urme în limba noastră: numele unuĭ tîrgușor din județul Dorohoiŭ, Dărăbaniĭ, și cuvîntul „dărăbană“, tobă; e probabil că straja ungurească a Voevozilor mergea în sunetul acestor instrumente.

II.

Ce făcu Ștefan după ce-și asigură, prin banĭ, sprijinul dărăbanilor?

Cronicarul spune că „a strigat tîrgul în leafă“, adecă a chemat

[1] Engel, *Neuere Geschickte der Walachei*, ed. Halle 1804, p. 275.
[2] Miron Costin, p. 286.
[3] *Ibid.*, p. 286.
[4] *Ibid.*, p. 264.

www.dacoromanica.ro

la arme pe cinstiții tîrgoveți ai Iașilor, făgăduindu-li scutire de biruri și leafă. Faptul numai de a chema la oaste pe locuitorii tîrgurilor nu trebuie să ne surprindă: în vremea marilor războaie naționale din veacul al XV-lea, d. Bogdan zice că în oștirea lui Ștefan-cel-Mare se găsiau și „cetele tîrgurilor sau orașelor fără cetăți, formate atît din locuitorii lor — tîrgoveții de toate breslele —, cît și din ai ocoalelor ce se țineau de ele“ [1]. În veacul al XVII-lea avem însă dovezi sigure că aceasta se făcea în anumite împrejurări; așa în 1665, cinzeci de ani după întîmplările descrise mai sus, tîrgoveții din Piatra primiau porunca de la Vodă Dabija să ridice oameni de oaste: „Adecă noi, tărgoveții de tărg de Pieatră, mărturim cu cest zapis al nostru precum ne-au venit o nevoe ca să facem oameni de oaste de la Măria Sa de la Dabijea-Vodă. Deci noi, văzând atăta nevoe, ne-am socotit cu tot tîrgul și am vîndut o du[m]bravă ce-i între vaduri sventei mănăstiri Beserecanilor...“ [2]. Dar și în vremea lui Vasile Lupu vedem că se recurge la acest fel de oșteni: „Și într'una de zile, prelejindu-se Vasilie-Vodă la masă vesel, și viind iar jalobă pentru Tătari, că strică țara, cum era la masă vesel, îndată au chemat căpitanii, dându-le poroncă să purceazăă, într'acea dată, cu slujitorii și den slugi boierești și den tîrg cine va vrea să meargă în dobândă să lovească pre Tătari“ [3]. În casul nostru e însă vorba, nu de cîțiva oameni „de tîrg“, ci de o ridicare a întregului norod, „cine cu ce avea“.

E de observat că asemenea ridicări ale unui oraș întreg în arme sînt rare. Chiar la 1633, în timpul teribilei răscoale împotriva lui Alexandru Iliaș și a Grecilor, mișcarea condusă de Vornicul Vasile Lupu, viitorul Domn, se face cu ajutorul țerănimii adunată de pretutindeni, pe cînd nu se vorbește de tîrgoveții din Iași [4]. De altfel, în veacul al XVII-lea armele de foc căpătaseră o însemnătate covîrșitoare, și nu se mai punea mare temeiu pe gloatele „de strînsură“, care nu puteau avea sinețele scumpe și iarba de pușcă mult căutată. Slugile negustorilor sau breslașii tîrgului ieșiau la războiu cu sulițe, topoare, bîte, fusturi, arcuri și ce li mai cădea supt mînă. La asemenea apărători nu se

[1] Bogdan, *ibid.*, p. 374.
[2] Hasdeu, *Archiva istorică a Romănieĭ*, I, p. 79.
[3] Miron Costin, p. 318. V. și Bogdan, *ibid.*, p. 415.
[4] Miron Costin, pp. 313-4.

www.dacoromanica.ro

putea deci recurge decît excepțional în veacul acesta, și exemplele aduse ni confirmă aceasta: pentru bieții locuitori „de tîrg de Piatră", porunca lui Vodă e o adevărată pacoste și fără îndoială ceva neașteptat: „Deci noi altă putere n'am avut ca să facem și să ridicăm această nevoie". De s'ar fi așteptat la așa ceva, ei luau măsuri pentru a nu fi siliți să-și vîndă dumbrava. Iar expediția poruncită de Vasile Lupu e o raită de plăcere, fiind „neamul Moldovenilor den hirea lor la dobîndă lacomi", hotărîtă „den nesocoteala de la masă" [1] de către Vodă, care doria să se veselească și să petreacă și supușii săi pe socoteala Tatarilor ce veniau încărcați de plean, de pradă din Țara Leșească. Dacă în 1615 Ștefan Tomșa chiama tot tîrgul în leafă, este fiindcă a priceput că, la împrejurări neobișnuite, trebuie și măsuri neobișnuite. Priveliștea celor cîteva mii de tîrgoveți înarmați și îmbrăcați după putința fiecăruia, de toate stările și de toate vrîstele, va fi fost interesantă și chiar hazlie. Cine a văzut manevrînd în vre-o garnisoană romînă de astăzi o companie de scutiți și dispensați, în haine civile, încadrată de ofițeri și căprari din reservă, își face o ideie despre felul în care trebuiau să se presinte aceste gloate din vremea lui Tomșa. În tot casul, se poate aplica acestui fel de oștire vorbele cu care cronica atribuită diaculuĭ N. Muste descrie oastea învățatului Voevod Dimitrie Cantemir, care, un veac mai tărziu, la 1711, ridica țara împotriva Turcilor, cu ajutorul pravoslavniculuĭ Țar Petru al tuturor Rușilor. Iată cum se înfățișau ostașii lui Vodă Cantemir: „Atunci toți se făcuse oșteni, slugile lăsau pre boieri, argații lăsau pre stăpîni, și altă prostime mulți au mers de au luat bani, și s'au scris la steaguri, mai mulți fără arme, că nu aveau de unde-și mai cumpăra, și arcarii sfîrșise arcele, săgețile și săhăidacele ce au avut în dughenile lor ; ce își făceau sulițe din crengi ascuțite și pîrlite la vîrf, se încălăra cine cum putea. Dară ce oștean va să fie prostimea, mojicii, ce niciodată pe cal n'au încălecat, nici armă în mînă n'au prins de cînd erau ei, nici în oști n'au slujit...". Să ținem samă că un secol întreg de cădere a țerii desparte oastea lui Cantemir de aceia a lui Tomșa, dar în trăsături generale va fi fost aceiași icoană, la 1615 ca la 1711 [2]. Ni mai

[1] *Ibid.*, p. 319.

[2] N. Muste, în *Letopisițe*, III, p. 45.

www.dacoromanica.ro

rămîne de făcut încă o observație: Joppecourt scrie că Ieșenii s'aŭ sculat „tant à pied qu'à cheval“ [1]. Ce să fie aceasta? Ciubotarĭ saŭ tălpălarĭ călărĭ? Socotim că el va fi confundat cu acele „steagurĭ de călărășĭ din Ținuturile de jos“ care am văzut că aŭ hotărît încăierarea de la Fîntîna-luĭ-Păcurar și de care ne vom ocupa acum maĭ amănunțit.

III.

Atingem aicĭ una din chestiile cele maĭ încurcate ale istorieĭ noastre militare, de oare ce aicĭ se confundă cu istoria, atît de nedeslușită încă, a claselor noastre sociale. Ce eraŭ călărașiĭ? Dacă deschidem „Descriptio Moldaviae“ a luĭ Cantemir, la capitolul „De nobilitate moldava“, vom găsi nobilimea moldovenească astfel înșirată: 1) Boierĭi ceĭ marĭ, 2) Curteniĭ „cari aŭ primit prin moștenire vre un sat saŭ altul de la strămoșĭ“ și 3) Călărașiĭ „cari sînt ținuți să urmeze pe Domnĭ la războiŭ, pe socoteala lor, pentru moșiile ce li-aŭ fost hărăzite, de aceștia“ [2]. Textul e obscur, și deosebirea între curtenĭ și călărașĭ nu se vede de loc. Pe temeliĭ foarte șubrede a urmat apoĭ între istoriciĭ noștri o vie discuție pe această temă. D. Xenopol, în capitolul ce-l consacră, în „Istoria Romînilor“, vechiĭ noastre organisărĭ militare, scrie următoarele: „Călărașiĭ însă nu eraŭ boierĭ, ci din poporul de jos, și anume din clasa moșnenilor, cărora Domnul li lăsa libera dispoziție a pămînturilor lor, cu condiție ca să slujească în armată pe socoteala lor, adecă fără leafă. Domniĭ ceĭ d'întăiŭ aĭ țerilor romîne lăsaŭ libertatea acelor sate pe care le credeaŭ destoinice a formă o bună călărime, și acestea constituiră satele răzășeștĭ saŭ moșnene, îndatorite a pune pe picior trupele călărașilor [3]“. Aceasta însă nu-ĭ pare de ajuns și, spre a ni lămuri și maĭ bine asupra acestor călărețĭ „pușĭ pe picior“ de sate, se adauge în notă: „Călărașiĭ eraŭ socotițĭ cînd între curtenĭ, din pricină că eraŭ călărĭ, cînd între slujitorĭ, sămănînd cu cealaltă armată maĭ de jos, prin clasa din care era recrutată“ [4]. D. Iorga îĭ consideră, cel puțin în ce privește Muntenia, ca „țeranĭ

[1] Joppecourt, *l. c.*, p. 24.
[2] Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, ed. Acad. Rom., 1872, p. 114.
[3] Xenopol, *Ist. Romînilor*, II, pp. 434-5.
[4] *Ibid.*, pp. 434-5, nota 14.

www.dacoromanica.ro

înnarmaţi, aşezaţi pretutindeni unde era o graniţă de străjuit, în sate privilegiate“ [1]. Pentru d. Bogdan această categorie de oşteni s'ar recruta numai în mică parte din curteni decăzuţi şi caliciţi, ajunşi în veacul al XVII-lea a se confunda cu restul slujitorimii. Iată ce zice d-sa: „Transformarea neamurilor boiereşti în răzeşi sau moşneni s'a făcut din cause economice, şi nici de cum din pricina sarcinilor militare. Vor fi fost printre călăraşi şi moşneni sau răzeşi; ei se recrutaŭ însă în majoritate din ţerani, căci răzeşii şi moşnenii aveaŭ încă în secolul al XVII-lea destul pământ, ca să nu fie nevoiţi „a sluji în leafă“ şi în vreme de pace“ [2]. Credem că din aceste citaţii se vede lămurit... că chestia e încă foarte departe de a fi lămurită. Tot ce putem spune e că exista o călărime de ţară, împărţită pe Ţinuturi [3], care la sfîrşitul veacului făcea mai mult servicii de poliţie lăuntrică sau de poştă [4], dar care, în vremea pe care o descriem, era întrebuinţată în luptă, după cum se vede din rolul jucat de călăraşi la Fîntînaluĭ-Păcurar, sau la cercetări şi iscodiri [5].

Vine acum întrebarea: primiaŭ ei leafă sau ba? D. Xenopol găseşte în episodul pe carel-am povestit o întărire a arătării luĭ Cantemir cum că ei slujiaŭ în oaste pentru moşiile căpătate: „Ştefan, pentru a desface armata răsculaţilor, oferi lefi şi călăraşilor, cari atunci, auzind de leafă, părăsiră gloatele boierilor. Dacă ei părăsiră pe boieri, auzind că li se da şi lor leafă, este invederat că ei de obiceiu nu o primiaŭ [6]“. Mai întăiu ni se pare a fi răŭ înterpretat textul luĭ Miron Costin, care nu zice că eraŭ printre gloatele boierilor, ci că veniseră „la căutare“. Ce era „căutarea“ aceasta? Încă din timpul luĭ Ştefan-cel-Mare se obişnuia ca în fiecare an oşteniĭ să fie inspectaţi, „căutaţi“ de către Voevod; ştim chiar că marele Domn era foarte aspru cu aceĭ pe cari-i afla nepregătiţi sau prost înnarmaţi. „Dacă prindea pe vre-un ţeran fără săgeţi, arc şi sabie, orĭ că n'a venit la oaste cu pinteni, fără milă îl osîndia la pierderea capuluĭ [7].“ În ţara Făgăraşuluĭ, la 20 April 1628, Beth-

[1] Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, II, p. 5.
[2] Bogdan, *o. c.*, p. 387.
[3] Miron Costin, *l. c.*: «din Ţinuturile de jos.»
[4] Cantemir, *o. c.*, p. 90.
[5] Miron Costin, pp. 299-300.
[6] Xenopol, *ibid.*, p. 436.
[7] Dlugosz, apud Iorga, *Ist. Arm.*, I, p. 202.

www.dacoromanica.ro

len Gábor, Voevodul Ardealuluĭ, făcea căutare nobilimiĭ, ceia ce se chema latinește „armilustrium“ [1]. Dar și în învățăturile pe care Neagoe-Vodă Basarab, la începutul veaculuĭ al XVI-lea, le dă fiuluĭ său Teodosie, găsim următoarele: „Așijderea, cînd veți ieși să faceți căutare oștilor voastre la anul, cum li este obiceiul, atunci toți boierii și căpitanii și toate slugile voastre să aibă de la voĭ cinste și dar, și dreptate și slujbe“ [2]. Ca să riscăm o comparație, ar fi oarecare asămănare cu înnaintările ce se fac și decorațiile ce se dau cu ocasia zileĭ de 10 Maiŭ în Romănia de astăzĭ. Așa dar călărașiĭ noștri veniseră pentru revistă și nu fuseseră încorporați în oștirea răsculaților. Altmintrelea însă d. Xenopol are dreptate: faptul că leafa a avut asupra lor o putere de atracție de neînvins, dovedește că eĭ slujiaŭ într'adevăr „pro usu terrarum, quas ipsis principes concessere“, pentru moșiile hărăzite lor de Domnĭ, și că plata în bani era ceva neobișnuit. E însă probabil că, după cum spune Neagoe-Vodă, eĭ primiaŭ la căutare „cinste și dar“ din partea Voevoduluĭ. Altfel poate li-ar fi venit și greŭ a se echipa prin propriile lor mijloace, obiceiŭ care s'a păstrat în parte și la urmașiĭ lor, actualiĭ călărași romînĭ, cari slujesc cu caiĭ lor. Îmbrăcămintea era cea obișnuită la oșteniĭ pămîntenĭ de atunci: „o haină de in, umplută cu bumbac, în grosime de treĭ, patru degete, maĭ ales în partea umerilor și pănă la coaste, și cu cusăturĭ în ițe dese, depărtate cam treĭ centimetri una de alta“ [3]. Armele eraŭ o sabie încovoiată cu un singur tăiș [4] și poate sulița cu săgeți. Iată ce putem spune despre această însemnată parte a călărimiĭ moldovenești din acel timp; din ce anume clasă socială se recruta, aceasta e o întrebare la care viitorul va trebui să răspundă.

Acestea eraŭ dar elementele ce alcătuiaŭ oastea luĭ Ștefan Tomșa în vremea răscoaleĭ; ca să ni dăm însă samă de întreaga putere militară a Moldoveĭ, vom trebui, firește, să aruncăm o scurtă privire și asupra oștiriĭ boierilor răzvrătițĭ.

---

[1] N. Densușianu, *Monumente pentru istoria Țeriĭ Făgărașuluĭ*, în *Columna luĭ Traian*, 1882, p. 565.

[2] *Învățăturile luĭ Neagoe-Vodă Basarab către fiul său Teodosie*, ed. N. Iorga, p. 236.

[3] Căpitanul R. Rosetti, *o. c.*, p. 9.

[4] Codex Bandinus, *ibid.*

www.dacoromanica.ro

IV.

Măcelul boierimiĭ ce pricinuise răscoala se întîmplase în ziua de 20 saŭ 29 Septembre[1]; îndată după aceia ştim că ceĭ rămaşĭ „s'aŭ vorbit cu toţiĭ, şi aŭ tras slujitoriĭ toţĭ în partea sa, şi pe Mărzeştiĭ ceĭ de la Mihaiŭ-Vodă“[2]. Aceasta înseamnă că „slujitoriĭ toţĭ“, adecă trupele regulate ale Voevodatuluĭ, eraŭ la început de partea răscoaleĭ; am văzut că şi dărăbaniĭ juraseră credinţă boierilor. Ce eraŭ deci celĭalţĭ slujitoriĭ? Trebuiaŭ să fie şi alţĭ lefegiĭ străinĭ, în afară de straja ungurească a Domnuluĭ; cel puţin supt Petru Şchiopul noĭ întîlnim şi soldaţĭ arnaŭţĭ şi grecĭ, „che vivono a la turca“, după cum zice raportul italian ce pomeneşte de dînşiĭ[3]. Nu se zice dacă eraŭ şi Sîrbĭ, ca în Ţara-Românească. Pe urmă se poate să fi fost cete ungureştĭ şi ardelene ce nu se număraŭ printre trabanţiĭ cu haine de „filendrăş“. Cazacĭ şi Leşĭ, ca în vremea Movileştilor, nu se aflaŭ, căcĭ Tomşa era omul Turcilor şi un duşman înverşunat al Polonieĭ; pe aceştia îĭ găsim totdeauna în armatele ce luptă împotriva luĭ Ştefan, în 1612 ca şi în 1615-16. Ştim, de altă parte, că Tatariĭ şi Turciĭ îl sprijiniaŭ, orîcînd era nevoie, cu mulţime mare de călărĭ şi pedeştri[4]; dar nu se pomeneşte nicăieri că i-ar fi venit asemenea ajutoare în timpul răscoaleĭ, căcĭ, dacă avea la îndemînă Turcĭ şi Tatarĭ, nu era silit să iea toate măsurile excepţionale despre care am povestit.

Eraŭ însă în categoria slujitorilor şi trupe pămîntene, oaste de ţară, şi călărĭ şi pedeştri. Eraŭ lefegiĭ de ţară, oşteniĭ din tabăra de la Tuţora, poate şi ceĭ 1000 cari păziaŭ Ştefăneştiĭ, aproape, lîngă Prut. Pe urmă veniaŭ oamenii boierilor, poate şi hînsarĭ în dobîndă, adecă oşteni liberĭ, oţelitĭ în hărţuielile de graniţă cu Cazaciĭ de peste Nistru[5]; e puţin probabil să se fi

[1] Iorga, *Socotelile Braşovuluĭ* în «An. Ac. Rom.», XXI, p. 142.

[2] Miron Costin, p. 263.

[3] Iorga, *Ist. Armateĭ*, I, p. 351.

[4] V. Joppecourt, pp. 22, 27 şi nrm.

[5] Asemenea oşteni se aflaŭ maĭ mult în Basarabia, în Ţinuturile Orheiuluĭ şi Sorocăĭ. La 1587 pîrcălabul Pîrvu loveşte pe Cazacĭ „cu hănsariĭ şi cu alţiĭ cîţĭ aŭ vrut de bună voie“ (Ureche, *ibid.*, p. 237. V. şi Iorga, *Ist. Arm.*, I, p. 347 şi Bogdan, *o. c.*, p. 402). E foarte probabil să fi existat şi în vremea luĭ Tomşa, căcĭ vedem în 1616 pe Orheienĭ ridicîndu-se împotriva luĭ Alexandru Movilă (Joppecourt, p. 38). În timpul luĭ Cantemir nu maĭ eraŭ decît o amintire, şi trecuseră „de la arme la sapă“.

www.dacoromanica.ro

ridicat și țerani în această luptă lăuntrică. „Schimbarea Domnilor, bucuria nebunilor" își ziceaŭ dînșiĭ, și cum oare ar fi mers eĭ asupra unuĭ Domn care li se arăta favorabil? Cam aceștia trebuiaŭ să fie oșteniĭ boierimiĭ. Dar ce eraŭ „Mîrzeștiĭ ceĭ de la Mihaĭ-Vodă"? Nu eraŭ altceva decît rămășițele falniceĭ armate a luĭ Mihaĭ Viteazul și Radu Șerban, care fuseseră năimite de Tomșa îndată după suirea luĭ în Scaun, cete de care pomenesc atît Miron Costin [1], cît și Joppecourt, care-ĭ arată luptînd vitejește la Cornul-luĭ-Sas și la Tătărenĭ [2]. Aceștĭ Muntenĭ supt steag moldovenesc se numiaŭ Mîrzeștĭ saŭ „Mrăzeștĭ", după numele căpetenieĭ lor maĭ de samă, Vornicul Mîrza, și eraŭ foarte prețuițĭ pentru vitejia și deprinderea lor; la Tătărenĭ, reserva generală a luĭ Tomșa se alcătuiește de „environ trois mille Vallacqs et Moldaves" călărĭ, și, maĭ înnainte, la Cornul-luĭ-Sas, avîntul călărimiĭ boierilor luĭ Constantin Movilă e oprit de contra-atacul Muntenilor luĭ Tomșa [3]. Parte din eĭ, cu Mîrza, par a fi slujit în Moldova încă din vremea Movileștilor, de oare ce un act din 5 Februar 1609 pomenește, „cînd aŭ jăcuit Mrăzeștiĭ pe boierĭ" [4]. Ciudată soartă a acesteĭ „tagme ostășeștĭ a Mrăzeștilor", cum o numește d. Iorga alcătuită din oșteni oțeliți prin atîtea lupte, cari-și începuseră cariera supt steagurile mareluĭ Mihaĭ-Vodă cel Viteaz, cari în, fruntaseră de atîtea orĭ cetele de Tatarĭ și gloatele Ienicerilor pentru a luptă acum spre a susținea, de multe orĭ alăturĭ de aceștia, pe Voevodul Moldoveĭ prieten al Înnalteĭ Porțĭ! Se vede că-și urmaseră la început căpetenia în tabăra boierimiĭ, dar e de presupus că ceĭ maĭ mulțĭ s'aŭ întors încă înnainte de luptă în rîndurile oștiĭ domnești, de oare ce-ĭ regăsim și maĭ tîrziŭ în această armată.

E curios că nu se face de loc mențiune de tunurile luĭ Tomșa, în cursul acesteĭ răzvrătirĭ, și totuși știm că Vodă avea artilerie destul de numeroasă pentru vremea luĭ. Scrisoarea luĭ Maghiar-Ogli Pașa, de care am maĭ pomenit [5], arată că aliatul luĭ din Moldova avea 40 de tunurĭ, și la Tătărenĭ îl găsim pe Tomșa avînd 20 de „puștĭ" de acestea; șeful artilerieĭ e însă cumpărat

[1] *Ibid.*, p. 262.
[2] Joppecourt, p. 33.
[3] *Ibid.*, p. 22.
[4] Iorga, *Domnia luĭ Ieremia-Vodă*, p. 1040, nota 5.
[5] Iorga, *ibid.*, Apendice, no. XV, p. 1059.

www.dacoromanica.ro

de vrăjmaşi[1], aşa încît tunurile sînt dinnadins îndreptate prea sus, aşa încît ghiulelele să treacă peste rîndurile călărimii leşeşti şi căzăceşti.

V.

Astfel ni se înfăţişează deci oştirea lui Ştefan Tomşa: căpitani şi lefegii munteni, trabanţi unguri, călărime şi pedestrime de ţară, la nevoie şi gloate de tîrgoveţi ridicaţi în pripă; Turcii şi Tatarii sînt totdeauna gata să-l ajute. Deosebirea între o asemenea armată şi oştile Movileştilor e mare. Într'adevăr, ce vedem în rîndurile ostaşilor lui Constantin şi Alexandru Movilă? Leşi, husari îmbrăcaţi în fier din cap pănă în picioare, cu lănci uriaşe şi spade lungi, cu aripi de vultur de-asupra coifului, suiţi pe cai mari şi greі[2], saŭ călărime polonă mai uşoară; Cazaci, cari după lupta de la Tătăreni îşi fac întrarea în capitala Moldovei cu cojoacele roşii de sîngele vrăjmaşilor, „dont ils faisoient gloire“[3]: boierii moldoveni credincioşi Doamnei lui Ieremia, cu oamenii lor (Joppecourt pretinde că în 1612 eraŭ 2.500); lefegii francesi, „armez de toutes pieces“, cari în 1615 aŭ de comandant pe un oarecare căpitan Montespin şi printre cari trebuia să se afle şi Charles de Joppecourt, ale căruі memorii le-am citat atît de des; în 1612 şi călăreţi tatari, cari, de altmintrelea, trec în mijlocul încăierării de partea lui Tomşa[4]; în sfîrşit pedestrime leşească şi alţi jolniri (lefegii) „o strînsură de toate neamurile şi de toate legile“. E uşor să ni explicăm rostul acesteі deosebiri; am văzut că, supt Movileşti, înrîurirea polonă era atotputernică în ţară; după cum în Muntenia era un partid militar şi boieresc care doria alipirea Ţeriі-Româneşti de Imperiu şi scoaterea eі de supt suzeranitatea turcească, tot aşa şi în Moldova neamul Movilă cu boierii ceі mari se răzima pe ajutorul Măriei Sale Craiul leşesc[5]. Aceşti boieri se deprinseseră cu viaţa şi obiceiurile leşeşti, aveaŭ moşii şi rude în Polonia şi despreţuiaŭ

[1] Joppecourt, p. 31 şi urm.

[2] V., pentru husarii poloni, F. Masson, *La Renaissance de la Pologne*, în «Revue Hebdomadaire», 1915.

[3] Joppecourt, p. 85.

[4] Raportul lui Cristofor Valier către Doge, din 12 August 1612, în Hurmuzaki, *Doc.*, IV[2], p. 336.

[5] Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, II, p. 107.

www.dacoromanica.ro

„prostimea“ moldovenească, pe care o apăsaŭ fără cruțare, după pilda nobilimiĭ polone, care-șĭ împila și ea țeraniĭ fără milă Starea de acolo era bine caracterisată prin aceste versurĭ latinești:

„Clarum regnum Polonorum
Est coelum nobiliorum,
Paradisus Iudeorum,
Et infernum rusticorum“ [1].

Adecă: „Strălucitul regat al Polonilor e cerul nobililor, raiul Evreilor, și Iadul țeranilor“. Făcînd excepție pentru Evreĭ, cari nu umpluseră încă tîrgurile Moldoveĭ, restul se aplică foarte bine și țerilĭ moldovenești, unde boierilĭ ceĭ marĭ, după cum scrie Mateĭ al Mirelor, „mîncaŭ pe săracĭ ca niște lupĭ flămînzĭ, tîraŭ după dînșiĭ sute de slugĭ și despoiaŭ pe bieții oameni maĭ răŭ că tîlhariĭ“ [2]. E dar firesc ca un Domn cu tendințe democratice, vrăjmaș al boierimiĭ și prieten al Turcilor, să fi avut altfel de oaste ca Movileștiĭ, sprijiniți de oligarhia aceleiașĭ boierimĭ și de Leșĭ; ceia ce ni arată că, în țerile noastre, în alcătuirea armateĭ se oglindia și starea țerilĭ, cea lăuntrică și cea din afară.

Un fapt pe care istoria acesteĭ răscoale îl pune iarăși bine în vedere e marea însemnătate a averiĭ Voevodului în aceste timpurĭ de lupte interne. De altfel, cu un veac maĭ înnainte, Neagoe-Vodă scria: „Și avuția ta niciodată să nu lipsească de lîngă tine, pentru să-țĭ miluieștĭ slugile și să li daĭ leafă [3]“. Avuția luĭ Tomșa „n'a lipsit de lîngă el“, și a cîștigat războiul; boieriĭ n'aveaŭ banĭ, și l-aŭ pierdut.

Iată în ce stare jalnică ajunseră țara și oastea Moldoveĭ abia un veac după moartea luĭ Ștefan-cel-Mare și Sfînt.

Gheorghe I. Brătianu.

Iași, 14 Februar 1916.

Rusneciĭ în Bucovina.

Am arătat în această revistă chiar cum aŭ întrat pe la 1670, venind din „olatul“ Cameniței, ceĭ d'intăiŭ Rutenĭ cari n'aŭ fost aduși în urma oștilor românești biruitoare, pe pămîntul Moldoveĭ.

[1] Waliszewski, *Les premiers Romanov*, p. 272.
[2] Mateĭ al Mirelor, *l. c.*, p. 338.
[3] *Învățăturĭ*, p. 221.

www.dacoromanica.ro

Acuma găsesc și o mai veche urmă de întrare a Rutenilor *din același loc* și în aceleași condiții.

Răposatul Simion Fl. Marian a tipărit, în *Inscripțiile de pe manuscripte și cărți vechi din Bucovina* (Suceava 1900), p. 50, această notiță pe un Mineiu slavon de la Cîmpulung: „În anul 7138 la mănăstirea Doderenii (sic), unde este hramul Înnălțării Domnului Dumnezeului și Mîntuitorului Nostru, am ajuns adecă aicî din Țara Muntenească, și aicî sîntem Rușî (Rosiiani), de naștere din părțile Cameniței, din părinți blagocestivi".

Această d'intăiu emigrare e datorită însă altui motiv. Fugiră a noi *călugări* pribegi de pe urma aceleî violente propagande catolice care fu oprită de acțiunea liberatoare a fiului de Domn moldovean Petru Movilă. **N. Iorga.**

„Domnul Enachie Barbălată."

Între negustorii de frunte ai veacului al XVII-lea, am uitat să însemnăm pe unul care a jucat un mare rol, în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, la Suceava.

Ienache Barbălată e pomenit ca martur și într'un act din 6 Iulie 1669 ca aflător în Iași. O femeie din Suceava, cu fiul, își vinde locul de casă de acolo, între Ionașco Bulaiu, Stăvăroaia și Dima Portarul, aceluî Ionașcu, pomenind ca martur pe șoltuzul local, Toderașco, pe hagiul Miha, pe Iordache „Scatetul" *(sic ?)*, pe Gheorghe Bivolaș, pe Dobromir și pe „Ianache Barbălată de acolo".

Cel care a publicat acest act, răposatul Simion Fl. Marian, dă, în aceleași *Inscripții* bucovinene, I, p. 54, și notița slavonă despre moartea luî, notiță care, în traducere, sună așa: „În anul 7180 (1672), luna luî Avgust 17 zile, Sămbătă sara, s'a pristăvit pan Enachie Barbălată Pit[ar]. Multă jălanie a fost după el. Și atuncî a luat Împăratul turcesc Camenița în Țara Leșească. Să se știe."

Un negustor putea fi el *pan*, „domn" ? De sigur că nu, acest titlu fiind ca în Franța *messire*. Dar se vede de aicî că la noi, ca și în Franța, pe atuncî negustorî se puteaŭ ridica la demnitate boierească. Marian n'a cetit acele două litere slavone cu un semn de-asupra, care înseamnă de fapt Pitar. De aicî aparenta neînțelegere. **N. Iorga.**

---

www.dacoromanica.ro

O carte necunoscută.

În șirul de cărți din „Bibliografia Românească“ pentru anul 1787 observ că una nu se află trecută, care nu este decît un Catehism românesc de întrebări și răspunsuri în sensul celui dintre anii 1774 și 1784 [1], saŭ al celui din 1784 [2], însă ceva mai scurtat. Ea se numește:

Sfînta
Istorie
pentru
copii cei mici,
cu scurti întrebări,
și răspunsuri,
s'aŭ alcătuitŭ.

Tipăritu-s'aŭ darŭ ačastă cărțulie,
de celŭ mai micŭ între presviteri
Ierei Mihailŭ
în Iași.
Anii de la Hs. 1787. Maiŭ 15.

(Pe Vo e reprodusă.)

Mărimea foilor este de 12 c. m., pe 9 c. m. Are deci un format mic și ușor de purtat. Tiparul este negru peste tot și executat cu un oarecare lux, de oare ce pe margeni, dar mai ales pe cea de jos, este lăsat un chenar de hîrtie albă destul de lat. Pe fața 1-a se află și un frumos buchet de trandafiri. Paginația este cu cifre arabe pe ambele fețe. Exemplarul acesta, nefiind complect, n'are decît 76 de fețe; mai multe însă decît 78 nu poate să aibă din următoarele motive. Un alt catehism, tot de Iași, de la 1808 [3], nu e decît o reproducere exactă a unei părți a catehismului din 1787, și anume a părții din urmă, despre cele șepte taine și zece porunci, iar exemplarului nostru îi lipsește numai porunca a zecea: urmează neapărat că nu puteaŭ să fie decît 78 de fețe, înțelegîndu-se că pe cele două din urmă era scrisă a zecea poruncă.

[1] V. Bianu și Nerva Hodoș, „Bibliografia Românească Veche“, II, p. 205.
[2] *Ibid.*, pp. 286-7. Ambele tipărite la Viena.
[3] *Ibid.*, *o. c.*, p. 131.

www.dacoromanica.ro

Materia e împărțită pe capitole, în întrebări și răspunsuri.

„Capŭ 1. Pentru facerea lumiĭ.

Capŭ 2. Pentru păcatulŭ omuluĭ dinŭtăĭ.

(Din capitolul 3, este numaĭ o foaie și vorbește despre legea firească.)

Capŭ 4. Pentru Avraamŭ și alĭtorŭ strămoșŭ părinți.

Capŭ 5. Pentru robirea Eghiptuluĭ și Paștile.

Capŭ 6. Pentru mergere[a] în pustie.

Capŭ 7. Pentru legătura luĭ D[u]mnezăŭ cu Israilteniĭ.

Capŭ 8. Pentru închinarea idolilorŭ.

Capŭ 9. Pentru Davidŭ și Mesie.

Capŭ 10. Pentru despărțiria Samarineniloru.

Capŭ 11. Pentru prorocĭ.

Capŭ 12. Pentru robie Vavilonuluĭ.

Capŭ 13. Pentru așezaria Iudeeniloru.

Capŭ 14. Pentru naștiria luĭ Iisusŭ Hr[i]stosŭ.

Capŭ 15. Pentru Ioannŭ Botezătoriulŭ.

Capŭ 16. Pentru chemaria apostoliloru.

Capŭ 17. Pentru propoveduiria luĭ Hs.

Capŭ 18. Pentru moarte și patimile luĭ Ii[su]sŭ Hs.

Capŭ 19. Pentru înviaria luĭ Iisŭ. Hs.

Capŭ 20. Pentru pogorăria Duhuluĭ Sf[î]ntŭ peste apostolĭ.

Catihizisŭ în scurtă întrebare.

Pe ce te numeștĭ tu creștinŭ?

Cumŭ gândeștĭ și socotești tu pentru D[u]mnezăŭ?

Cătră ce învață lege[a] creștinească pentru D[u]mnezăulŭ nostru Iis. Hs.?

Ce veĭ lua tu prinŭ sf[î]ntulŭ botezŭ?

Pentru ce te pricestuești?

Pentru ce eștĭ datorŭ a te spovedui?

Întru celelalte creștineștĭ fericiri cumŭ eștĭ datorŭ a urmă?

Oare destulŭ ar fi spre mîntuire o credință fără de fapte bune?

Unde îțĭ sîntŭ scrisă pravelile faptelorŭ celorŭ bune?

În lege[a] luĭ D[u]mnezăŭ, care să încheie într'aceste zece poruncĭ.“

Prin felul alegeriĭ materieĭ din „Vechiul și Noul Testament“, cum și prin felul întrebărilor, precise, și al răspunsurilor, scurt, ce se daŭ, față de atîtea manuale actuale, care cuprind și predarea învățămîntuluĭ religios din școlile primare, acest catehism de

www.dacoromanica.ro

sigur că ar putea servi încă drept model de alcătuire și de predare a învățămîntuluĭ religios pentru corpul didactic de la noĭ.

Preotul C. **Bobulescu,**

DOCUMENTE.

Testamentul Mitropolituluĭ ardelean Teofil (1697).

În anul Domnuluĭ 1679, m[esi]ț[a] Iul[ie] 12 zile, eŭ, Theofil, arhiep[i]sc[op]u și Mitropolit țărăĭ Ardialuluĭ și Mitropolit den Belgrad, daŭ testamentul mieŭ să hie de mare credință ce-am grăit la sfîrșitul vieții meale de pre ceastă lume cum eŭ după moartea mea, ce am agonisit maĭ de naintea Vlădicieĭ și în Vlădicie cu săr(ăr)ăcia mea: haine, caĭ, cară, vacĭ, berbecĭ[1], *banĭ, her și alte uniălte, precum sînt scris[e] la iștrom*[2], *și cărți, toate acestea cu limbă de moarte le las s[fin]ți beseareci Mitropolii din Belgrad. Cumpărat-am un Triod și un Pintecostar îmbrăcat cu carmajiŭ*[3] *roșiu cu aur și un Octaĭ de ciale marĭ, întreg, de ceale din Țara Leșască, și o poală de tatrapod de urșinic cu florĭ de hir și o Pravilă din Moldva*[4], *romînescă, de judec[ată]*[5], *și un Cliuce*[6] *romînescu, și un stihar de camucă*[7] *mohorită cu florĭ de hir auriĭ, cu doĭsprezece apostolĭ, cu cincĭ canaci*[8] *de hir, și cincĭ nasturĭ marĭ cu muchĭ, auriți, din jos, la canaci, și doĭsprezece nasturĭ marĭ și rătunzĭ, auriți, cîte 4 într'un loc, în treĭ locurĭ, și (ilegibil) roșĭ, și o scoarță și un golpiu*[9] *de aramă [cu lanț de argint aurit*[10]*] de se închide într'o tablă, scris[ă] Priacista cu fiul în brață, de altă parte în ceaia tablă S[văn]tă Troiță. Și, fiind nește vase de argint maĭ de nainte, și nefiind nicĭ de-o treabă, aflat-am o cadelniță*

[1] Aceste două cuvinte sînt șterse în original. N. E.
[2] *„Itrom, iterum,* sens de: listă.
[3] *Cramoisi, carmesino,* cîrmuziŭ.
[4] Nu: Moldua?
[5] Saŭ: județ. Ediția: juder.
[6] Cheie.
[7] Camocato, καμουχᾶ, stofă de cămilă.
[8] Canafe, canafurĭ.
[9] Engolpion.
[10] Cuvintele din parentese sînt scrise între șiruri supt: „și un golpiu de aramă".

www.dacoromanica.ro

cu ibric[1], *de argint, cu florĭ poleite cu aur: schimbat-am de am dat acelea vase, nefiind nice de-o treabă. Şi am adaos optzăcĭ de talerĭ, şi, neajungîndu-se, am maĭ pus un păhar a mănăstiriĭ, cu doĭsprezece apostolĭ, şi apoĭ nu m'am îndurat să las acest păhar, ce l-am răscumpărat cu opt talerĭ, şi iară l-am dăruit mănăstiriĭ. Un stihar de lastru galbenŭ cu florĭ de mătasă, care aŭ dat Mariia Sa Constantin-Voda Brîncovan, şi un patrafir de sarasir cu 4 nasturĭ sirmă albĭ, cu marjanurĭ roşi în vîrvu, cu cincĭ cănacĭ sirmă, tiş Vodă*[2], *şi o părea[che] naracl[iţe], de lastru verzĭ şi un sacos de sarasir hatai roşii cu florĭ deasă, marĭ şi micĭ, de hir, albe, pe de laturĭ cu optusprezece nasturĭ suciţĭ de argint auriţĭ, căptuşit cu atlas (de) narangiŭ, tiş Vodă*[3], *şi treĭ sute şi şeas[e]zăcĭ de florinţĭ la rîtul*[4] *de la Găurenĭ de pe Ampoĭ, zălogit, carte de la captălan*[5], *pentru ce-am (dat), pentru Beca cu vălataşul; şi cartea de cumpărătură, satul cu rîturĭ, cu tăŭ*[6], *cu ţarinĭ, cu tot hotarul, cu tot vinitul; aligatorĭ*[7] *pentru rîturile de la Oarda, cartia pentru rîtul de la Gaurenĭ, precum easte zălog, şi hinteul cu 6* (patru)[8] *caĭ, un car noŭ cu totul [cu hamurĭ] cu tot, şi patru sute de zloţĭ. La jupîneasa Maria Harminţăsoaia*[9] *v[ăduvă?] lănţurĭ, de car, blide, ciubear[e], căzĭ, buţĭ, ce sînt unealtele uniĭ cas[e]. Iar cine va strica aceasta dănie ce-am dat sfinteĭ biserică, să hie treclet şi procliat, să aibă parte de Iuda carele a vîndut pe Hs., în veacĭ; amin.*

Vlădica Theofil.

(Urmează iscăliturile a o mulţime de martorĭ[10].)

(Publicat fără note, şi cu deosebirĭ, de Z. Pîclişanu, în *Unirea*, no. 41, pe 1916, pp. 8-9.)

* * *

Un act referitor la Mitropolitul ardelean Ioasaf (1683).

Mostani oláh püspök Josephus Achaicus mellet háron oláh papoknak: Kolos-Monostori Pópa Danielnek, Szeben-Széki Vestemi Pópa

---

[1] Ediţie: iuric.
[2] Ediţie: tişvodă. Adecă: tij (= de asemenea) Vodă (adecă Brîncoveanu).
[3] V. nota 2.
[4] Rădiul, livadă.
[5] Capitul catolic, cu drept de notariat.
[6] Heleşteŭ.
[7] Trebuie: obligatom, îndatorit.
[8] „Patru", este şters. — N. E.
[9] Soţia harminţaşuluĭ, vameşuluĭ.
[10] Editorul nu le-a dat.

www.dacoromanica.ro

Nyágulnak és Felsö-Szolnok vármegyei Pecsétszegi[1] *Pop Jánosnak igen alázatos könyörgések Nagyságodhoz.*

Kglmes Urúnk, igen alázatosan jelentyük Nagsdnak mostani püspökünknek Nagyságodtól való elönkben allitatását értvén Nagod Kegyelmessegit igen alázatosan vöttük és az közeleb el múlt segesvári gyülésre (mint hogy Enyedröl oda halaszattunk hogy jüjünk ott a püspök dolgának végkép való eligazitasára), 233 pap s egynehány esperest összegyült hogy a püspök dolgát végkép eligazitsák. Mindnyájan ezen Josephus Achaicust szeretjük, ö kigyelmével megnyugszunk. 3 pap ellenkezik vele, akik a maguk s nem a köz javát keresik. A püspöknek Nsgodtól adatott s elvett püspökségéröl való minden levele adassék kezibe (Ordinaltatása Havaselvén legitime véghezment). Azt a parancsot vették hogy a püspök mellé 3 pap választassék s hogy végképen való válasszuk Fogarasban lészen. Ök hárman saját költségükön ott vannak. Segesvári igérethez képest kérik a püspök dolgának eligazitását hogy mint a püspök, mint pedig ök tudják magukat mihez tartani.

Umilele rugări către Măria Ta ale celor trei popi romîni de pe lîngă episcopul romîn de acum, Iosif Achaicus[2]*: ale popii Daniil din Mănăsturul Clujului, ale popii Neagu din Veştem, în Scaunul Sibiiului, şi ale popii Ioan Popa din Chiuieşti, comitatul Solnoculuĭ-de-sus.*

Milostive doamne, umiliţi dăm de ştire Măriei Talc că, înţelegînd presentarea episcopuluĭ nostru de acuma din partea Măriei Tale, şi în de curînd trecuta adunare din Sighişoara (fiindcă din Aiud am amînat-o într'acolo, ca să venim acolo spre hotărîrea de pe urmă a afacerii cu episcopul) s'aŭ adunat 233 de preoţi şi cîţiva protopopi ca să hotărască de istov afacerea episcopuluĭ, toţi îl iubim pe Iosif Achaicus, ne împăcăm cu Milostivirea Sa. Trei popi îi sînt împotrivă, cari nu caută binele obştii, ci al lor[3]*. Să i se dea episcopuluĭ toate scrisorile despre darea şi primirea episcopiei din partea Măriei Tale (ordinarea s'a făcut legiuit în Ţara-Românească). Aŭ primit porunca ca să se aleagă trei preoţi pe lîngă episcop şi că alegerea lor de istov va fi în Făgăraş. Ei sînt tustrei pe banii lor acolo. Conform făgăduinţii din Sighişoara cer orînduirea afaceriĭ episcopuluĭ, ca atît episcopul, cît şi ei, să ştie de ce să se ţină.*

(Tipărit textul de Gh. Alexicĭ, în *Revista teologică*, X, p. 80: traducerea de aicĭ e de C. I.)

[1] Ediţia: Pecsérszegi.

[2] Grecul, de Lacedemona: Ioasaf.

[3] Unul din ei e Ioan din Vinţi: calvinisanţii se ridicaŭ contra Greculuĭ.

www.dacoromanica.ro

III.

O adresă a Rușilor către Ioan Sandu Sturza (1826).

No. 147. *Odessa, dinŭ 5 Noemvr. 1826.*

Domnulŭ meŭ,

Amŭ priimitŭ cartea cu care Înnălțimea Voastră m'ați cinstit, scriindu-mi-o dinŭ 29 a trecuteĭ lunĭ Octomvrie. Sentamenturile Înnălțimeĭ Voastre, care întru ăcasta ați arătatŭ, săntŭ acele sentamenturĭ pe care este datorŭ a le mărturisi fieștecarele Domnŭ ce este chiematŭ spre a ocărmui o țară pe care niște tractaturĭ slăvite aŭ așăzat-o supt înnalta protecție a Înpăratuluĭ tuturorŭ Russiilorŭ.

De prisosŭ este a vă încredința, Domnulŭ mieŭ, cumŭ că păzirea cea cu scumpătate a previleghiilorŭ a națieĭ moldovinești și păzirea cea cu statornicie a liniștiĭ și a fericireĭ sale alcătuescŭ lucrulŭ celŭ statornicŭ a părinteștеĭ mijlocirĭ a înpărăteștеĭ sale Măririĭ. Acestŭ feliŭ darŭ trebue să fie și țăntirea cea neprefăcută și statornică a sălințilorŭ celorŭ cu mare pironire a Domnuluĭ căruia este încredințată ocărmuirea țăriĭ.

Înpăratulŭ foarte bine știe cumŭ că multe învederate catahrisurĭ aŭ întratŭ în Moldavia, agiutându-să de ticăloasăle întămplărĭ care s'aŭ întămplat în aniĭ acești de pe urmă: trebuește darŭ ca aceste catahrisurĭ să să facă nevăzute, și Înpăratulŭ este foarte tare hotărâtŭ ca niciuna dintru aceste catahrisurĭ să nu sloboază a să urmă.

Trebuește darŭ ca răulŭ să să îndrepteză foarte în grabă și cu statornicie; viindŭ eŭ în puțănă vreme la îndatorirea la care aŭ binevoit a mă chema încredințarea cea în mine a înnaltuluĭ mieŭ stăpănŭ, eŭ amŭ hotărătoare poroncă de a trece prinŭ aceste doĭ prințipaturĭ și de a adeveri eŭ însumĭ starea țăriĭ. Eŭ voiŭ avè norocire, Domnulŭ meŭ, prinŭ ăcasta chiar (?) prilejŭ de a intra în tălmăcire personalicăscă cu Înnălțimea Voastră și de față să te dezvinovățăștĭ de ponturile lucrărilorŭ ocărmuireĭ Înnălțimeĭ Voastre. Eŭ voiŭ aduce la înplinirea datoriilorŭ mele cè maĭ aspră dreptate și cè maĭ curată nepărtinire. Înplinindŭ datoriile voastre în totŭ cuprinsulŭ lorŭ, veți putè nădăjdui, Domnulŭ meŭ, a șterge impressionulŭ acelŭ măhnicosŭ pe care multele părĭ ce aŭ ăgiunsŭ la auzulŭ Înpăratuluĭ aŭ trebuitŭ să pricinuiască în duhul săŭ.

Binevoește a primi, Domnulŭ meŭ, încredințarea înnalteĭ cinstirĭ dinŭ partea mea.

[De Ribeaupierre [1].]

[1] Pentru acest trimes la Constantinopol v. Hurmuzaki, X, p. 385 și urm.

www.dacoromanica.ro

(*Pe plic :) No: 147. A Son Altesse Monsieur le prince Jean Stourdza, Hospodar de Moldavie.*

(Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate; copie.)

* * *

Un protopop moldovean din veacul al XV-lea.

Februar 6964 (1456).

Petru-Vodă, pentru „protopopul Ioil şi fiul său Giurge Grămăticul", cu privire la moşia Oneşti (Cîrligătura), şi cu mănăstirea lui Giurgea Negru, Voroneţîi, „εἰς τὴν ποτιάναν τοῦ Στεφάνου-Βόδου, ὁ ὁποῖος ἀφιερώθη αὐτοθέλητος εἰς αὐτὸν („în poiana lui Ştefan-Vodă, care s'a închinat de bună voie la el"), etc.

(Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate.)

* * *

O hotărnicie suceveană.

17 August 1586. „Albulŭ Vorniculŭ dinŭ Sučava" cercetează pentru un loc după ordinul luĭ „Gheorghii Hatmanŭ, parcalabŭ de la Sučava". Se aduc : „Ursulŭ, Ghiorghii Taibanca, Pană, Neculaĭ Dobriĭ, Gheorghie Grecŭ, Cîrste Salepŭ, Costinŭ de la Zahareşti, Ionaşco Uricarĭ de la Rotopaneşti, Malaĭ de la Horečca, Gheflovie de la Nemercenĭ, Şanderŭ vătămanulŭ de la Stupca, Corcea vătămanulŭ de la Lomoşenĭ, Groza întru acelŭ locŭ, Janciulŭ vătămanulŭ de la Bosance, Isaie..., Petre vătămanŭ de la Răusenĭ, Huţulŭ vătămanŭ de la Icşenĭ, Simasco vătămanŭ de la Ipoteşti, Gavrilŭ vătămanŭ de la Arenĭ, Ghiejesŭ dinŭ satulŭ pomenitŭ, Corne vătămanulŭ de la Borhaneştĭ".

(Bibl. Ac. Rom., hîrtiĭ necatalogate.)

* * *

Un boier muntean nobilitat în Ardeal.

21 Iulie 1639. Gheorghe Rákóczy, pentru „strenuus Benedictus Halmagyi (uti ex fide digna generosi con. Francisci Maczykassy de Szentmarton, Maczykasa, etc., informatione liquido intelligamus) ex Valachia Transalpina ortus ac residendi gratia iam hic in ditione nostra transylvanica sibi haereditatem etiam comparatus".

(Bibl. Ac. Rom. fot. 32/I).

* * *

www.dacoromanica.ro

Acte ieșene.

5 August 7163 (1655). Cumpărare de moară de „Ioan fiĉorul Staneĭ, surorei luĭ Enachi Postealniculŭ, și Tudori, fiĉorulŭ Vambeĭ, surorei luĭ Enachi Postealniculŭ".

7285 (1676), 28 Decembre. Vînzare în „tărgul Eșuluĭ", în tărgul boilor".

(Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate.)

* * *

Un apel către Apuseni al luĭ Ștefan-Vodă Petriceicu.

Stephanus Petrus, Dei gratia princeps terrarum Moldaviae, sanctissimo, augustissimo, serenissimis, eminentissimis, reverendissimis celsissimis, excellentissimis ac illustrissimis dominis christianae reipublicae principibus, salutem et omne incrementum optimum.

Summae calamitates, non solum auditae, sed a nobis per humeros nostros et a vicinis regnis irreparabili damno expertae, quod de christianorum ecclesiis, praeterquam alias ruinas, anteacto et hocce praecipue tempore, factum sit, clarum et evidens est toti fere Europae. Labefactatae sunt, prophanatae sunt, destructae sunt, cum sanctae sanctorum Hungariae provinciae expilatae et depopulatae; illas solae, antequam in totum corruant, restaurare non valent. Ea de re Reverendissimus archiepiscopus martianopolitanus[1] *in persona ad Vestras Sanctitates et Serenitates caeterosque christianos principes, a quibus huc missus est, aliquam erogaturus eleemosynam senex ascendit. Ideo has credentionales et commendaticias litteras nostras (uti omnium miseriarum harum spectatores) eidem libenter concessimus, omnes ac singulos reverenter supplicantes quatenus integra fides in omnibus quae ore edicet pro certo adhibeatur. Populus autem iste afflictus promittit, interim una mecum cum aliis, lapides, cementum, trabes ac similia praeparare, etc. Quod ut maius, apud omnes obtineat robur, has praesentes manu nostra subcripsimus et sigillo communivimus. Datum ex nostra sede iassiensi, die 12 martii, Danno omini 1673.*

Io Stefanŭ Petru Voevoda.

(Pecete cu: „Io Stef. Petrŭ Voevoda bojiŭ mlstiŭ gospr. zml. mld., 7181".)

(Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate.)

* * *

O scrisoare a luĭ Toderașcu Iordachi Cantacuzino.

Servitiorum meorum paratam commendationem, cui et multa prospera a Deo donari exopto.

[1] Parcevich. V. Prefața la *Studiĭ și documente*, I-II.

www.dacoromanica.ro

His breviter invisere volui Suam Reverendam Dominationem : faxit Deus ut hae meae in bona sanitate et felicissimo statu invenire possint. Interim circa monasterium baccoviense eiusque possessiones haec sibi intimanda duxi: Sua Reverenda Dominatio bene perpendat et non permittat illud desolari ; si hoc praestiterit meliusque invigilaverit, pagos et villas ad monasterium pertinentes in tributis alleviabimus, ut illud in claustrum cedat. Alias pro certo sibi persuadeat quod Celsissimus princeps noster et praecipui barones a vobis penitus accipient locum, nisi Sua Reverenda Dominatio meliorem illius curam habuerit. Sua igitur Reverenda Dominacio hoc non pro ioco accipiat, sed faciat quod melius est, quia pro certo nos scimus quid sumus facturi, si tantum ita invigilaverit sicut hactenus. His Deus. Datum Iassij, 20 marti 1676.

Reverendae Dominationis *Servitor paratissimus :*
Todorasko Jordaki, summus
thesaurarius Principis Moldaviae, m. p.

(În ungureşte: Thudorasko Jordaki, Feö-Vizternik, Komornik, m. p.)
Todoraşco Vist. iscal.

(Vo:) Adassék ez levele Erdély vicarius uram[na]k pater Chasimirus uram eö K[e]g[ye]lménék Keziez.

(E vorba de S. Maria din Cic.)

(Pecete mică brună, cu vulturul bicefal.)

* * *

Marturĭ gălăţenĭ.

9 Ianuar 7194 (1686). „Afteniia, fečorŭ Sperliĭ de pe Horince, dinŭ Purecanĭ", dă zapis „părcălabuluĭ Dediuluĭ de Galaţi" pentru moşiĭ „dinŭ gura Cohurluiuluĭ" : „S'aŭ prilejitŭ de faţă dumnialuĭ Angheluţă de Gălaţi şi dumnialuĭ Manolache şi dumnialuĭ Toderaşco şi alţĭ neguţătorĭ". Scrie Vasile Diaconul. Martur şi Antim egumenul (greceşte), Nicoli bulubaşă (greceşte), Tălmač vătahŭ călăraşĭ, Marco herarŭ călăraşŭ, Sultanŭ steg[arŭ], Constantin (greceşte).

(Cu traducere din 1781.)

Pecete cu 2 peştĭ şi: „Pečatŭ trăgŭ Galaţ vă dnă Io Anton Voevod, 1676[1]*".*

(Bibl. Ac. Rom., doc. 182/CLVIII.)

* * *

[1] V. *Studiĭ şi documente*, I-II, p. 83, no. IV.

www.dacoromanica.ro

Cu privire la oaste.

25 Septembre 7195 (1687). Act de la „Ionŭ şi Mitulŭ, fečorii luĭ Vasilie Hănsariulŭ".

(Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate.)

* * *

O diplomă de Făgăraş.

5 Novembre 1701. Leopold I-iŭ, pentru „Stephanus et Theodorus Bojĕr, alias Halmagyi" din „Also-Komana" (Comana-de-jos).

* * *

„Pisarĭ ungureştĭ."

25 Iulie 7230 (1722). „Adecă eŭ, Mateĭ fĭcorulŭ luĭ Andreĭ pisaruluĭ ungurescu, şi cŭ Neculaĭ, iarŭ fečorŭ pisaruluĭ ungurescu, şi eŭ Aniţa, iară fată pisaruluĭ ungurescu, tustreĭ fraţiĭ înpreună", vînd luĭ Dumitraşco Pojar vie la Copoŭ, „doĭ fălcĭ i otŭ pomătŭ sostosŭ, viia curată 2 fălcĭ şi pomeţiĭ osăbiţĭ", pentru 60 de leĭ. Numaĭ Mateĭ poate iscăli.

(Bibl. Ac. Rom., acte necalalogate.)

* * *

Un atestat pentru catolicĭ al Mitropolituluĭ Gheorghie.

Santissimo padre,

La buon' armonia sempre coltivata da questo padre prefetto frà Gio.-Francesco Bossi e passata con ogniuno di questa Chiesa orientale, come pure l'edificazione data dal medemo con suoi subordinati, m' hanno obligato a coltivare divozione singolare verso cotest 'alta Sede e sagrosanta. Onde a piedi della Santità Vostra, per mezzo della presente, mi voglio, in riconoscimento della suprema autorità che riconosco in Vostra Santità, alla quale desìo longa vita in codesto trono ed ogni prosperità in prò ed emolumento di tutti li fedeli. Sospiro e sovra modo di sempre vedere quì destinati missionarij della tempra de' presenti, perchè amo la maggior gloria di Dio, quale da medemi veggo incessantemente procurata con sudori e stenti non ordinarij. Imploro dalla Santità Vostra benedizione e, desiando d'esser numerato trà li servi fedeli del Signore e del suo vicario in terra, umiglio al baccio del sagro piede, mi soscrivo.

Della Santità Vostra.

Iassi, Capitale della Moldavia, 25 maggio 1729.

www.dacoromanica.ro

Della Santità Vostra umilissimo: Giorgio Metropolita di Moldavia me inchino a Vostra Santità.

A Sfinții Tale smerit Gheorghie Mitropolitulŭ Moldoveĭ, metaniĭ facŭ Sființii Tale.

Supplico e mi umilio a Vostra Sanctità di risposta: schiavo di Vostra Santità.

Și mă rogŭ și mă plecŭ Sfinții Tale de răspunsu: robulŭ Sfinții Tale.

(Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate.)

* * *

O vînzare de prăvălii în București.

18 Ianuar 7144 (1736).

„Adecă eŭ, Panaiotŭ cupețulŭ, înpreună cu frate-mieŭ Andreĭ, unchiĭ răposatuluĭ nepotulŭ nostru Costandinŭ, fečorulŭ cumnatuluĭ nostru Maximŭ mărgelariulŭ", dau zapis Mitropolituluĭ Ștefan că-și vînd „o prăvălie aicĭ, în orașulŭ Bucureștilorŭ, înŭ mijloculŭ tărguluĭ, în mărgelarĭ..., care prăvălie fiindŭ alăturea cu prăvăliia Sfinții Sale ce iaste danie Sfinteĭ Mitropoliĭ de Toma căpt. și de soțiia luĭ Stana..., cu pămăntulŭ eĭ și cu lemnele, precumŭ să vede..., pănă înŭ mijloculŭ uliții ceĭ marĭ", pentru 300 leĭ noĭ.

Marturĭ: „Grigorie Groze zetŭ Maximŭ cupețulŭ", „Dumitrașco staroste", și un staroste grec.

(Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate.)

* * *

La trecutul Evreilor în țerile noastre.

11 Ianuar 7252. Ioan Nicolae-Vodă egumenuluĭ de Slatina, pentru moșia Rărancea. „S'aŭ jăluitŭ Domniiĭ Meale că în aniĭ trecuțĭ aŭ văndutŭ orănda aceluĭ satŭ unuĭ Jidovŭ de acolò dinŭ satŭ, și, plinindu-să anulŭ aceluĭ Jidovŭ, și avăndŭ eĭ trebuință de banĭ, aŭ triimisŭ la Jidovulŭ acela ca să le dea baniĭ orăndiĭ și pe anul acesta, și elŭ n'aŭ vrutŭ să le dea baniĭ; ș'aŭ tocmitŭ orănda satuluĭ cu altŭ Jidovŭ, care Jidovŭ dzisără c'aŭ maĭ sporitŭ venitulŭ mănăstiriĭ cu 5 leĭ pe anŭ. Și dzisără că starostiĭ de Cernăuțŭ peste voe și tocmala lorŭ aŭ datŭ orănda iarŭ în sama Jidovuluĭ celuĭ d'intăĭ. Pentru care să fie volnič cu carte Domniiĭ Meale a-și stăpăni satulŭ, și starostiĭ de Cernăuțĭ să n'aibă voe a să amesteca la moșie mănăstiriĭ, ce călugăriĭ, pe cine orŭ socoti să pue orăndariŭ cu tocmală pe anŭ, acela să fie, și să ție orănda satuluĭ după tocmala ce vă face cu călugăriĭ, iarŭ altĭĭ nime să nu să amestece. Și nime să nu stè înpotriva cărțiĭ Domnii Meale."

(Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate.)

* * *

www.dacoromanica.ro

Un bîlciŭ al Mitropolieĭ muntene.

31 Maiŭ 1750. Domnul, pentru, „bîlciul de la Pătroaia al Mitropolieĭ" către negustorĭ „și tuturorŭ țăranilorŭ". „Să căutațĭ cine ce vorŭ avea dă vănzare: orĭ marfă orĭ dobitoace orĭ bucate, să mergețĭ cu toțĭ la vremea bălčuluĭ, ca să vă facețĭ alișverișulŭ".

V. și, la 1-iŭ Februar 1754, Const. Ro..., pentru „o casă ce iaste aproape de scaunele de carne dinŭ Tărgoviște".

(Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate.)

* * *

Procesul uneĭ opincărese.

Judecata Chiței „dinŭ mahalaoa Scaunelorŭ", cu Ștefan și Vărtan Armeniĭ, cari fuseseră „tovarоși la opincărie" cu soțul eĭ. Avuse zestre ea „2 boĭ tinerĭ dă căte 2 viței și 2 vacĭ și o livade de fănŭ, prețulŭ eĭ tl. 10, și 2 rochiĭ și o ghiordie și unŭ zăbunŭ, toate de bogasiŭ, și unŭ brăŭ și altele, preț de tl. 8". — În actul din 23 Novembre 1753 se zice soțuluĭ: Necula opincariulŭ".

(Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate.)

* * *

Bilet de trecere.

Tărgulŭ Iașĭ. *Fer[e]deile.*

Doĭ ughĭ.

† Toaderŭ sănŭ Alecsă, omŭ de mijlocŭ, smolitŭ, ochiĭ negri căprăĭ, părulŭ negru, mustățĭ negre, rade barba neagră; valŭ să n'aibă.

Ghen. 14.

1754.

(Pecete grosolană a Domnieĭ.)

Pe dos: Mihalachi Crud.

(Bibl. Ac Rom., acte necatalogate.)

* * *

O scrisoare a episcopuluĭ de Rîmnic Chesarie către Mitropolit.

Σεβασμιώτατέ μοι δέσποτα καὶ αὐθέντα.

Παρεμπεσούσης καὶ νῦν ὀκαζίονες, δὲν ἄφησα ὄντε ἀκαριαῖον τῆς ὥρας νὰ διαπεράσῃ καί, ὅλος οἱονεὶ ὑπόπτερος διὰ τοῦ παρόντος ἐκεῖσε γενόμενος, καὶ διὰ τοῦ ἰνδάλματος διαπορ[ι]μεύων τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ περίμετρον ὅπου αὐτὴ μένει, τόπον ἐντεῦθεν διισταμένος, ὑποστρώνω ἑμαυτὸν πρὸ τῶν ποδῶν τῆς δεσποζούσης αὐτῆς Πανιερότητος, ὑποκύπτω αὐχένα, διαίρω φωνήν, καὶ προσπλέκω αὐτῇ ὅσας προσκυνήσεις ἀπαιτεῖ ἡ σμικροτάτη μοι δουλικὴ σχέσις πρὸς τὴν δεσποτικὴν αὐτῆς Μεγαλειότητα, εἰς ἣν νὰ ἐμφανίζωμαι πάντοτε ὀρέγομαι, ὀρέγομεν τὰ ἀνωτέρω

www.dacoromanica.ro

ἐνδάλλομα. Ἐνδαλλόμενος γράφειν οὐ παύομαι, γράφων δὲ καυχῶ καὶ λέγομαι ὥσπερ καὶ ὑπογράφομαι.

Τῆς Ὑμετέρας θεοπροβλήτου Πανιερότητος

δοῦλος οἰκειωμένος

Καισάριος.

Ὀκτ· 5, 1773.

Τοῦ ἡγούμενου Μπουτοϊάτου βλέπο ἐδῶ περιφερόμενον περισπώμενα, τὸ μοναστῆρι Τιτιρέτζι, μετόχι τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος: ἔχει ἀρκετὸν βιναρίτζον, θέλει προσταθῇ ὁ κὺρ Δημητράκης Μεδελνιτζίαρης, εἰς τὸ ὄρδον τῆς, περιλαβεῖς τῶν μοναστιριακῶν βιναριτζίων.

(Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate.)

Prea-venerate mie stăpîne și domn. Viind și acum prilej, n'am lăsat nicîo mică de ceas să treacă și, fiind, ca să zic așa, prin cea de față acolo înnaripat întreg și prin poruncă purtînd ochiĭ spre acel loc în care te-aĭ oprit, de și e departe de aicĭ, mă aștern la picioarele Preasfințieĭ Tale stăpînești, plec grumazul, slobod glasul și-ți supun cîte închinăciunĭ cere prea-mica mea de rob aplecare către Măreția Ta stăpînească, căreia să mă înfățișez poftesc totdeauna, poftesc cea mai de sus poruncă. Poruncindu-mi-se, nu încetez a scrie și, scriind, mă bucur, și mă zic, precum mă și scriŭ,

Al Preasfințieĭ Tale de Dumnezeŭ păzite

rob de-aproape

Chesarie.

Octomvrie în 5, 1773.

Pe egumenul Butoianul îl văd aicĭ purtîndu-se încurcat; mănăstirea Titirezul, metoh al Sfîntuluĭ Panteleimon, are destul vinăriciŭ: va înfățișa chiar Dimitrachi Medelnicerul, după porunca Ta, cuprinsul vinăriciurilor domnești.

* * *

Despre Sf. Vineri din Tîrgoviște.

7 Iunie 1782.

(„Pentru poslușaniia celorŭ bolnavĭ ce năzuia la această sfîntă icoană")

Milostiiŭ bjiŭ Io Alexandru Ioanŭ Ipsilantŭ Vvd. gsdnŭ davatŭ gsdmi, de vreme ce la biserica Sfinteĭ Vinerĭ dinŭ Tărgoviște fiindŭ icoana preopodoamneĭ Paraschevĭĭ făcătoare de minunĭ, unde să află bolnavĭ de-și află tămăduirea patimilorŭ lorŭ, și înștiințăndu-nea Domniia Mea cumŭ că ăcasta biserică nu are de la nicîo parte ajutorŭ ca să poată căuta și de cele trebuincoase poslușaniĭ ale bolnavilorŭ, aŭ avutŭ milă de la trecuțiĭ Domnĭ ca să ție liude doĭ

www.dacoromanica.ro

poslușnicĭ, carii să fie aduși din streinătate, după cumŭ ne adeverimŭ Domniia Mea și dinŭ cartea Domnii Sale răpt. Scarlatŭ Ghica Vvd., otŭ lt. 1766. Dreptŭ aceia ne-amŭ milostivitŭ și Domniia Mea și amŭ întăritŭ mila ačasta, și, pentru aceĭ liude doĭ, după ce-ĭ va găsi, să-ĭ ducă înnaintea dumnealorŭ ispravnicilorŭ de județŭ, pe carii cercetându-ĭ și fiindŭ străini cu adevăratŭ, să le dea adeverință de numele și chipulŭ lorŭ, ca să li să dea pecetluiturĭ gospodŭ de la Visteriia Domnii Meale, să fie nesupărați de orânduelile țării. Sam receh gsvdmi. 1775, Iuli 16.

(Monogramă și pecete cu chinovar.)

Procĭ. Vel Vist.

Cf. actul din 1792, 29 Octombrie: „unde de a pururea să află bolnavi de-și află tămăduirea patimilorŭ".

(Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate.)

* *
*

Negustorĭ ieșenĭ.

18 Iulie 1782. „Nicolaĭ sinŭ luĭ Grigorie cupețŭ dinŭ Iașŭ, nepotŭ răpousatuluĭ Andrieșŭ neguțătoriuluĭ, înpreună și cu soție mea Varvara și cu fiĭ noștri Scarlatŭ și alțiĭ maĭ micĭ", dă un loc Banuluĭ Constantin Greceanu.

(Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate.)

* *
*

An act privitor la Piatra.

30 Septembre 1785. Lascarachi Roset Vel Vornic arată că are „moșie dinŭ hotarulŭ tărguluĭ Pietreĭ de la Ținutulŭ Niamțuluĭ, adică o parte luată cu schimbu și o parte danie cu hrisovŭ gospodŭ... În aniĭ trecuțĭ târgoveților de Piiatră aŭ înpresuratŭ o parte dintr'ačastă moșie alŭ dumisale ce să numește Mărățeĭ, trăgând-o cătră hotarulŭ tărguluĭ Pietriĭ." Se arată un act de judecată de la 1765: „Domnulŭ Costandinŭ Racoviță Voevodŭ aŭ datŭ o bucată de locŭ dinŭ parte de gĭosŭ a tărguluĭ schituluĭ de la Niamțŭ, de unde răpuosatulŭ Hatm. Vasile Roset... aŭ luat-o cu schimbŭ" (e schitul Vovidenieĭ).

(Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate.)

* *
*

O danie către mănăstirea Sf. Naum de la Ohrida.

Io Mihaĭ Costandinŭ Sutu Voevoda i gospodarŭ zemli vlahiscoe.

De vreme ce prooroculŭ și pururea între Înpărați pomenitŭ prea-

www.dacoromanica.ro

înțeleptulŭ Solomonŭ, numaĭ înŭ umbra legiĭ rezămându-să, făcu atâta podoabă dumnezeeștiĭ case a Ierusa[li]muluĭ și o dărui cu atâtea daruri ca să să păzească într'ânsa sicriulŭ cu tablile legiĭ Domnuluĭ, cu câtŭ maĭ vârtosŭ noĭ, cariĭ sântemŭ acuma cu mila Duhuluĭ Sfântŭ pravoslavniciĭ Domniĭ, să cade să ne silimŭ cu totŭ sufletulŭ ca să întemeemŭ și să ajutorimŭ sfintele lăcașurile luĭ Dumnezeŭ, întru care nu să junghie vite necuvântătoare, precumŭ oarecându acolo, ci însuși mielușăluluĭ luĭ Dumnezeŭ să jărtfuește pentru viiața cea vecînică a noastră a tuturorŭ. Pentru aceasta darŭ înnălțându-ne și pă noĭ Domnulŭ Dumnezeŭ cu Domniia întru Scaunulŭ Țăriĭ-Rumânești, bine amŭ voitŭ ca dinŭ bogatile milĭ ale prea-milostivuluĭ Dumnezeŭ ce ne-aŭ dăruitŭ să răvârsămŭ și noĭ facerĭ dă bine și milă spre cinstea și întărirea sfintelorŭ mănăstirĭ, care sântŭ cea maĭ dă cinste parte a politiĭ și podoaba cea maĭ mare și semnulŭ celŭ prea arătatŭ alŭ pravoslavii. Dereptŭ aceia darŭ, înștiințându-ne Domniia Mea și pentru sfânta și dumnezeiasca mănăstire ce să numește a Sfântuluĭ Naumŭ, care este aproape de cetatea Ohrida, zidită și făcută dinŭ temeliia eĭ de bunulŭ creștinŭ și marele Înpăratŭ Mihailŭ Burisŭ, unde să cinstește și să prăznuește hramulŭ Sfântuluĭ cuviosuluĭ Naumŭ, la care mănăstire să păzescŭ și să odihnescŭ și moaștele Sfinției Sale făcătoare dă minunĭ, folositoare tuturorŭ celorŭ ce aleargă și năzuescŭ cu credință, dobândescu folosire de orice, și până acumŭ, cumŭ că să află la lipsă dăsăvârșitŭ, încă și îndatorată din pricinile vremilorŭ răzmiriților ce aŭ fostŭ și, neavându dă nicăiriĭ ajutorŭ, precumŭ aŭ alte sfinte mănăstirĭ, trăescŭ părințiĭ numaĭ cu mila ce agonisescŭ după la creștinĭ,—care mănăstire, după starea ce să află, fiindŭ cu cale a să ajuta și dă noĭ, ceĭ ce dinŭ pronie dumnezeiască ne-amŭ învrednicitŭ a fi Domnu și oblădnitorŭ aceștiĭ pravoslavnice țărĭ, maĭ vârtosŭ după osârdioasa răvnă ce avemŭ către sfintele luĭ Dumnezeŭ lăcașurĭ, a le ajuta la lipsa trebuinței lorŭ, și pentru evlaviia ce avemŭ către moaștele acestuĭ cuviosŭ sfântŭ, care să păzescŭ într'acestă mănăstire, ne-amŭ milostivitŭ Domniia Mea și i-amŭ făcutŭ milă printr'acestŭ cinstitŭ scrisorŭ (sic) *alŭ Domniĭ Mele, ca să aibă pă tot anulŭ a lua t[a]l[erĭ] șaizecĭ dă la Visterie cu pecetluită,—care milă să fie pentru ajutorŭ la lipsa ce să află, și părinților călugări dă hrană și dă întărire, iarŭ Domniĭ Mele și răposaților întru fericire părinților Domniĭ Mele vecînică pomenire. Pentru că această milă aŭ avut-o sfânta mănăstire, atâtŭ dă la frați noștri Domnĭ Alecsandru Ipsilantŭ Voevod i dă la răpt. Nicolae Costandinŭ Carageà Voevod, câtŭ*

www.dacoromanica.ro

şi dă la Domniia Mea dinŭ Domniia d'intăiŭ, precumŭ din hrisov[ulŭ] Domnii Mele otŭ lt. 1784, Ghenaru 20, ne adeverimŭ. Care milă asemenea o întărimŭ şi acumŭ să i să păzească nestrămutată, adeverindŭ hrisovulŭ acesta cu însuşŭ credinţa Domnii Mele, Io Mihalŭ Costandinŭ Suţulŭ Voevodŭ, şi cu a prea-iubiţilorŭ Domnii Mele fii Ioanu Voevod, Grigorie Voevod, Alecsandru Voevod, marturi puindŭ şi pă dumnealorŭ cinstiţi şi credinčoşi boerii ceĭ marĭ aĭ Divanuluĭ Domnii Mele: panŭ Pană Filipescu Velŭ Banŭ, panŭ Ianache Văcărescu Velŭ Vist., panŭ Dumitraşcu Racoviţă Velŭ Dvornicŭ de Ţara-dă-susŭ, panŭ Manolache Brăncoveanulŭ Velŭ Logt. de Ţara-de-susŭ, panŭ Ianache Moruzŭ Velŭ Dvornicŭ dă Ţara-dă-josŭ, panŭ Manolache Creţulescu Velŭ Logt. dă Ţara-de-josŭ, panŭ Alecsandru Manu Velŭ Spătarŭ, panŭ Grigoraşcu Suţulŭ Velŭ Post., panŭ Alecsandru Su u Velŭ Comisŭ, panŭ Ioanŭ Florescu Velŭ Clučrŭ, panŭ Theodorache Iuliianò Velŭ Pahr., panŭ Drăghiceanŭ Oteteleşanu Velŭ Stolc., panŭ Dimitrache Lăcusteanu Velŭ Slugerŭ, panŭ Hagì-Mihalache Velŭ Pitarŭ; şi ispravnicŭ panŭ Manolache Brăncov[eanu] Velŭ Logt. Şi s'aŭ scrisŭ hrisovulŭ acesta la anulŭ d'intăiŭ dăntru a doa Domniie a Domnii Mele, înŭ oraşulŭ Domnii Mele Bucureştiĭ, la lt. 1792, Apr. 18, dă Ioanŭ logofătulŭ dă taină.

Ἰω. Μιχαὴλ Σοῦτζος Βοεβόδας.

(Monogramă şi pecete.)

Trecută în condica Divanuluĭ. *Proč t. Velŭ Logft.*

Altă formă de la Alexandru Moruzi, 10 Iunie 7301 (1792), ibid., *31/V).*

(Bibl. Ac. Rom. 31/I.)

* * *

O scrisoare de afaceri.

Iaşiĭ, 1838 (îndreptat: 1839), Octomvrie (îndr.: Fevruarie).

Caminariul Cristian Flehtenmaher, iurisconsultul Statuluĭ.

Pe V-o. *Ca[min]a[riŭ] Flehtenmaher legist.*

Bună dimineaţă, giupăne Adamache. Fiindŭ-că la plata a niştе fănŭ pentru vite nu-mĭ agiungu 50 leĭ, poftescŭ dinŭ socoteala ce avemŭ dă-mĭ aceştĭ banĭ, şi cielalţĭ vorŭ rămănè înŭ socoteala dugheniĭ,—cariĭ la socoteală de nu vorŭ şi agiunge, îĭ voiŭ înplini. Numaĭ

www.dacoromanica.ro

acumŭ, fiindŭ-că amŭ trebuinţe, poftescŭ nu-mĭ face sminteală, şi mă veĭ îndatori.

799, Fev. 9.

A dumitale ca unŭ frate şi slujbă

Constandinŭ Ursoianu.

Giupănuluĭ Adamache.

99, φεϐ. (=Fevruar) 9.

Τοῦ ἄρχ. λογθ. Κωστῖνο Οὐρσογιάνου, διὰ γ. 50.

(Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate.)

* * *

Hîrtie de dărăban.

La letŭ 1799 (şi cirilic), Maĭ.

Numărulŭ — numele — porecla — omŭ — părulŭ — capulŭ — mustaţele — ochiĭ — dinŭ —, carele fiindŭ dărăbanŭ (pe altele netipărit), *i s'aŭ datŭ pecŭ pe faţă ca să fie cunoscutŭ de altă ţară şi nesupăratŭ.*

(Pecetea.)

Acesta după cercetarea ce i s'aŭ făcutŭ s'aŭ aflatŭ dărăbanŭ, şi pentru aceia s'aŭ aşezatŭ şi la condica Vistieriei.

Vel Vister.

În lung, cu acelaşĭ cuprins, pentru un roşu (tipărit) la 1809.

(Bibl. Ac. Rom, hîrtiĭ necatalogate.).

* * *

Pribegĭ bucovineni.

De la căp. de Burdujăni.

Aceştĭ doĭ oamenĭ otŭ Bucovina, dinŭ sat Ileşăştiĭ, anume Iacobŭ Roşu i Grigori Ungureanŭ, i-aŭ scosŭ trimisulŭ luĭ Adamachi Ionŭ şi-ĭ duce să-ĭ aşăză la satŭ Draxiniĭ înŭ Ţinutulŭ Vasluiuluĭ, şi, fiindŭ prinŭ ştire Căpitănii, să margă ăn pace.

(Iscălitura.) *1801, Iuli 21.*

S'aŭ trecutŭ.

No. 226.

(Bibl. Ac. Rom., doc. 113/CLXVI.)

* * *

Zapisul uneĭ Evreice din Botoşani.

11 Iulie 1803. „Adică eŭ, Hoche Faibişoae, Jidoavcă, înpreună şi cu fiiŭ-meŭ Leiba, adeverimŭ printr'ăcastă scrisoare a noastră ce amŭ datŭ la măna dum. cucoaneĭ Zmarandiĭ Cog[ălniceniţiĭ] precumŭ

www.dacoromanica.ro

să să știe că, având noi luate de la boeriul dum. Ioanu Cogălnicanu trei dugheni și o pivniță și trei stânjăni de locu stărpu ce sântu pe dreptu locului duml. în târgu Botoșeni cu tocmală, prinu zapisu dinu let 1792, Apr. 23, ca să șidemu într'ânsele cătu vomu trăi noi, și să avemu a da câte 45 lei pe fiștecare anu, și ce vomu face la dugheni să fie dintr'a noastră cheltuială, și, după săvârșire vieții noastre, să rămâe dughenile a dums. tocmite și făcute bine", le scoate Smaranda la mezat; se prețăluiește lucrul făcut la dugheni 312 lei. Smaranda dă o parte; pentru rest, Jidoavca va mai sta trei ani: „Să fie neoprită dinu spre parte noastră de a le vinde". „Leiba bivu staroste, marturu."

(Bibl Ac. Rom., acte necatalogate.)

* * *

O hartă ieșană.

Harta locurilorŭ bisericii 40 de mucenicĭ dinŭ Iași, 1803, Avgust 25. Se înseamnă „ceĭ ce aŭ casă pe locului bisericii patruzecĭ de mucenicĭ": „Pitariulŭ Matieșŭ, Manolache Crăste, Pitariulŭ Dinulŭ, dumi Caminarŭ Ioniță Sturza ce aŭ cumpăratŭ casăle de la moașa, dumi Sărdr. Alexandru Hrisoverghi, dumi Camr. Anica Costandache, dumvi Camr. Neculaĭ Hrisoverghe, Marie cusătoare, locului ce s'aŭ datŭ dumi Medĕr. Efstathie zugravŭ, dumi Sărdr. Necula, dumi Post. Mateĭ Costache... Temelie casălor Proilavului."

(Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate.)

* * *

O comandă de stofe.

Bună dimineața, chirŭ Adamachi.

Poftescŭ să-mĭ triimeți aceste scrisă:

1 bogasăŭ negru de căptușătu.

2 dram. ibrișămŭ negru.

2 bucăți tam, iarŭ negru.

24 șărit tijŭ, o roată mătasă.

Și, căți bani vorŭ cuprinde, înștiințază-mă să-i triimitu,—fiindŭ gata slugă.

Ghica (?) Banŭ.

809, Ghen. 18 d.

(Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate.)

* * *

www.dacoromanica.ro

În chestia episcopatului catolic muntean.

26 Iunie 1819.

Anaforà contra catolicilor din partea boierilor. „Aŭ adusŭ unŭ episcopŭ alŭ lor hirotonisitŭ cu nume de Nicopoli“.

(Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate.)

* * *

O îndatorire de eventuală dragoste.

Mă făgăduescŭ dumisale Comisuluĭ Hristodorŭ Adamachi că, dacă vre-odată oĭ hotări să facŭ amorĭ, să fii dumnialuĭ acelŭ norocitŭ, darŭ, de înpotrive, dacă oĭ face cu altulŭ, să aibă voi să mă facă de bajocore.

Înŭ anulŭ 1828, Dechemvri în 2.

Mariia G....

Biletŭ a dumis, cc. Marghioliță G...., îndatoritoriŭ că, orĭcândŭ va voi a faci amoriŭ, să fii silită a-lŭ urmà cu mini, iarŭ, cândŭ, dinŭ potrivă, făcândŭ cu altulŭ orĭcini, volnicŭ să fiŭ a o faci de rezil[ic] înŭ lumi.

(Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate.)

* * *

Invitațiĭ litografiate din vechea Moldovă.

Monsieur — d'assister au bal paré et masqué que la Cour donne jeudi, 6 fevrier, dans la maison du doyen des boyards, Monsieur Théodore Balche. On se réunit à 8 heures.

Le carte ci-jointe sera remise à l'entrée de la salle.

Jassy, ce 22 janvier 1836.

(Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate.)

* * *

Dluĭ Vornicul Nicolaĭ Demachi, prezedent Divanuluĭ apelativ a Țăriĭ-de-sus, petrecînd o vîrstă de 60 anĭ, după o boală de doĭ zile, aŭ răposat Vineri, în 16 Octomvri, la 3 ceasurĭ dimineața.

Familia răposatuluĭ, pătrunsă de cea maĭ adîncă durere, poftește pe — să binevoiască a veni la înmormîntare, care să va face Sîmbătă, în 17 Octomvri, la (9) ceasurĭ la biserica Sfîntuluĭ Spiridon.

Eșĭ, 16 Octomvri 1836.

(Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate.)

* * *

www.dacoromanica.ro

Epitropia învățăturilor publice poftește pe — să binevoiască a fi față la gheneralnicul ecsamen carele să va face la Academia Mihailiană $\frac{}{(Iol)}$ *în* $\frac{}{(7)}$, *la 10 ceasuri dimineață.*

Eși, $\frac{}{(5)}$ *Mart 1840.*

(Bibl. Ac. Rom. acte necatalogate.)

* * *

Adeverință

de prenumerație la Codica civilă a Romanilor. Acea supt n-o—iscălită respectivă persoană aŭ plătit prețul prenumerației pentru patru (sus: cinci) tomurĭ în octav mare, (șasă) galbenĭ înpărățeștĭ drept la cumpănă, și la vremea se va lua aceste tomurĭ.

(Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate.)

* * *

No.

Bilet de prenumerație

pentru

Gazeta Albina romînească.

D. — s'aŭ prenumerat la ačastă foaie și aŭ plătit 4 galbinĭ și 12 leĭ prețul prenumerației pe un an, începător de la 1-iŭ Ghen. 1842. Gazeta o va priimi prin curier de două orĭ pe săptămînă.

Iașiŭ, Ghen. 1842.

(Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate.)

* * *

O poruncă domnească de tutun.

Sărut mâna

cc. Hristodule.

Mărie Sa Vodă mi-aŭ poruncit ca să vinŭ însumĭ la dumnev. și să vă poftescu ca cu cè întâiŭ poștă să binevoiță a scrie înŭ Țarigrad, la cine veță socoti, ca să-ĭ trimiată zăci ocă tiutiunŭ armirghiutic, de acel ce să va găsă acolò mai bunŭ, și costulŭ, atât a cumpărăturiĭ, cătŭ și a adausuluĭ, să va răspunde dumv. îndată. Eŭ, după datorie aducândŭ ačasta la o dumv. știință, mă însemnezŭ.

Plecată slugă.

Gh. Schelit Sulgerŭ.

1838,

Avgustŭ 17.

Pentru cinstit dumneluĭ Spatr. Hristodul Adamachi.

(Bibl. Ac. Rom., acte necatalogate.)

* * *

www.dacoromanica.ro

Bilet de încartiruire a oștilor împărătești în Iași.

la casele d. — se rînduește în cvartiră pe d. — căruea din partea gazdei să se dee după așăzămîntul ostășesc — odăi mobilate pentru șiderea d-sale și od — pentru slugi, bucătărie, precum și grajdiul de cai și șură pentru trăsur — și osăbit—lemne de foc și— funturi lumănări pe lună.

Șef poliției îndeplinitor.

Masa oștenească No. *Director.*

185—, luna—, zile—, Iași.

* * *

O știre despre Asachi.

50 $\frac{11}{11}$, adică cincizăci galbeni blanci, am priimit, care mi să cuvine pînă la anul 1861, după hărăzirea maicei mele. April în 23.

E. Asaky.

April 23, 1860.

DĂRĬ DE SAMĂ.

T. V. Stefanelli, *Documente din vechiul ocol al Cîmpulungului moldovenesc*, ediția Academiei Romîne, București 1914.

Ca judecător în Ținutul bucovinean al Cîmpulungului, d. Stefanelli a avut prilejul să adune în original un mare număr de acte privitoare la proprietate în acest vechiŭ cuib de țerănime liberă. Academia Romînă i-a dat prilej să le tipărească.

Ele încep unde se mîntuie actele cîmpulungene pe care le-am găsit în Archivele Bistriței ardelene și care sînt tipărite acum mai deplin în volumul XV din colecția Hurmuzaki. O deosebire este însă, și însemnată. Pe cînd pentru actele strînse de mine ceia ce predomină este *scrisoarea de informație*, de un deosebit interes istoric, aicĭ avem a face cu zapise și cărțĭ domnești privitoare la pămînt.

Și ele ne lasă să vedem totuși vechea viață cîmpulungeană. Într'un act de „zălojag“ din 1611 se vede întrebuințarea în afacerĭ, alăturĭ cu banĭ, a oilor și iezilor „vătuĭ“ și „întărțiĭ“ (no. 1; cf. și no. 29: aiurea „groși de miță albă“; no. 13). La 1684 o vînzare de „munceĭ“ („muncele“) (no. 6). Tot în veacul al XVII-lea „cuvîntul de „nene“, ce se întîlnește apoĭ numaĭ la Muntenĭ, întrebuințat în acest colț de Moldovă (no. 8). Un „meșter

www.dacoromanica.ro

de biserică", Ifrim zet Ciurleĭ, la 1688 (no. 10). Pentru un boŭ dispărut, no. 11. La 1694 vedem pe cunoscutul Dobrowski, comandantul polon de Cîmpulung, judecînd cu bătrîniĭ satuluĭ (no. 12) : pomenit „hatalmul" şi „judeţiĭ"; „gloaba judeţuluĭ" p. 24. Moşiĭ se lasă la „tocmala logodneĭ" (no. 19). Erhan căpitanul din 1727 îşĭ căpătase acest titlu luptînd peste hotare (no. 21). Alt asemenea ostaş, Toader Calmăşul, tatăl luĭ Ioan-Vodă Callimachi, apare ca Vornic la 1729 (no. 24). În 1744, Cîmpulungeniĭ merg la tîrgul „Botăşenilor" (no. 29). La 18 August 1747, Grigore Alexandru-Vodă Ghica ar scuti pe Cîmpulungenĭ de vama vitelor, de mortasipie pentru brînză şi „pînză de sumane", fixînd „cibotele" de împlinire, lăsînd vătămanuluĭ strîngerea goştineĭ, permiţînd oriunde iernarea şi îngăduind aducerea vinuluĭ de la Odobeştĭ fără vamă, pîrcălăbie şi tult (no. 33). Dar Grigore Alexandru Ghica nu era Domn la acest moment (actul e traducere dintr'o versiune germană). Un act din 1753 arată legăturĭ ale ciobanilor cu negustoriĭ turcĭ şi cu Orheieniĭ, ceia ce explică şi originea orheiană a Calmăşeştilor (no. 39). Forma „Moldua" la no. 44 nu e neobişnuită.

Interesant e ordinul, din 1761, al Vorniculuĭ Nicolae Cogălniceanu către o femeie care nu ajuta să-şĭ „îngrădească" moşia, ci „mergea numaĭ pe gata de cosia fîn" (no. 47). Tot în acest an vedem pe un cioban care descînta de „fapt" şi „în mere", aducînd boala celor astfel serviţĭ de dînsul: el declară că nu e „descîntător nicĭ doftor", ci că după cerere a lucrat „cu păr de — şi cu ciuhur de pădure" (no. 48).

La 1763 vedem pe Maria Jitniceroaia, sora luĭ Ioan-Vodă Callimachi, cerînd zecimile de la Cîmpulungeniĭ din vatră şi un leŭ de casă, ceia ce se opreşte de însuşĭ nepotul eĭ, Grigore-Vodă (no. 52); pe munţiĭ eĭ, Maria nu va lua maĭ mult decît pentru „munţiĭ mănăstireştĭ". Un pescar ce „vine din Cîmpulung toamna, la vremea cînd se prinde peşte şi-şĭ face colibĭ pe acolo şi prinde peşte", no. 58. Un negustor grec din Suceava, ce cumpără casă aicĭ înnainte de anexare, no. 61. La 1766, cel d'intăiŭ „Jid[ov]" (no. 65). Tot la 1766 Grigore Ghica scuteşte pe Cîmpulungenĭ de şferturĭ, ajutorinţă şi mucarer (nu: „mucaret"), înlocuind orice altă taxă cu aceia de 920 de leĭ pe opt lunĭ, plus, pentru celelalte patru, şfertul lunar de „poclonul baeramuluĭ" şi două şferturĭ pentru mucarer şi patru pentru ajutorinţă, su-

www.dacoromanica.ro

puși fiind și la taxa morilor și cîrciumelor după voia „slujbașilor“; asupra preoților și Țiganilor va hotărî Vistieria (no. 64).

La 1767 încă se înnoiește privilegiul Cîmpulungenilor de a-și pășuna vitele pe orîce moșie, fără a strica fînul nimănuĭ, dar și fără a li se opri „zăloage (no. 72). Tot atuncĭ eĭ sînt din nouă iertațĭ, pentru marfa lor de „sumane, cergĭ, brîie, brînză, lînă, oĭ, mieĭ, vite și caĭ“, de „mortăsipie, pîrcălabie, folărit, adecă 2 leĭ, 30 banĭ pentru postelnic“, de ceĭ 15 banĭ aĭ starosteluĭ pentru vin (no. 73). Un al treilea act din 1767, *uricul* cel mare, li fixează birul la opt șferturĭ lunare de cîte 920 de leĭ noĭ, pe un șfert dînd la ploconul bairamuluĭ, iar pe alte două la mucarer, plus la ajutorință, ca pentru două alte lunĭ, patru șferturĭ, fără a se socoti morile și cîrciumele; goștina de oĭ va fi 10 banĭ noĭ de cap, ca și aiurea. Li se reservă, față de altĭ străinĭ, monopolul pășunilĭ în munte, mănăstirile scutindu-și pășunea și „poene cu fînață“. Pescuitul e liber și după datină pe moșiile boierești, „de vreme că vînatul nu iaste stătătorĭ la un loc, ce astăzĭ iaste pe o moșie, și mîne pe alta“; mănăstirile-și vor reservă cursul cale de o jumătate de ceas în sus și în jos. Ceĭ ce s'aŭ așezat pe moșiĭ boierești și mănăstirești nu vor maĭ da „podvozĭ, jderĭ și multe alte ca de aceste“, ci numaĭ un leŭ pe an și dijmă, „afară de grădinile cu legume“. La privilegiul anterior al tîrguluĭ se adauge că pentru vite vîndute vor da numaĭ jumătate din mortasipie, cealaltă rămîind în sama cumpărătoruluĭ. Vama o vor răspunde ca toată lumea. Folăritul li se iartă. Se confirmă privilegiul de trecere liberă „de la Sfeti Dimitrie și pănă la Sfeti Gheorghie“. Pot „dărma în pădure“ cu caprele, dar cu contract față de proprietar. Vinul ce aduc de la Odobeștĭ nu va da pîrcălăbie saŭ „ortul starosteluĭ“. În procesele lor judecă Vornicul, în cele mixte ispravnicĭĭ. Se fixează „nartul“ oamenilor domnești cu „ciubote“ de împlinire, copiĭ de casă, armășeĭ, aprozĭ. Preoțiĭ lor din Cîmpulung, Dorna, Pojorîta, Bistrița se scutesc „de dajde domnească, de poclonul vlădicesc și de banĭĭ școaleĭ“; și țircovnicĭĭ aŭ anume ușurință (no. 74).

Legăturile cu Moldova continuă. La 1796 Alexandru-Vodă Callimachi hotărăște a nu se cere de la negustorĭ și ciobanĭ ce trec din „Tralsăvanie în Moldova, cu marfă și fără marfă“, o parà de vită, un cașcaval de „carul ciobănesc“, doĭ mieĭ de „turma de oĭ“, a nu li se opri de „cotobont“ săul de la oile

www.dacoromanica.ro

moarte, ci să dea numaĭ dreptul de 3 %, după tratate (no. 188). Împrejurările din 1821 fac să nu se îngăduie „oamenĭ străinĭ fără de carte“ (no. 265).

În Apendice un act de la 1588 despre pribegia în Polonia a luĭ Barbovschi, altul de la Ieremia-Vodă pentru mănăstirea Iţcanilĭ, un al treilea de la Gheorghe Ştefan cu privire la Ştefan Boul, un zapis sucevean de la 1669, cu pomenirea şoltuzuluĭ Tudiraşcu şi a negustorilor Mihaĭ Hagi, Iordachi Catitul, Ienachi Barbălată, Gheorghiţă Iolăş, Dobromir (nu trebuie „dascalo“, ci d'acolo“; actul e o copie greşită), o cerere a Sucevenilor din 1813 cu menţiune de acte vechĭ (se vede că Ilie Şeptilicĭ a avut cu „Elena fata luĭ Enachi Barbălată“, pe Costîn şi Ştefan Şeptelicĭ; p. VII. Interesant şi prin menţiunea unuĭ clopot din 7071 şi a bisericiĭ de lemn Ispasul lîngă Mitropolie).

Un act din 1769 pomeneşte pe Ioniţă Zugravul, venit de aiurea pentru a se însura şi căruia i se dă o „casă cu zvoriştе“ (livadă), pe lîngă Evreiĭ David şi Isac, la „uliţa veche ce vine din tîrg“ (no. 81). În altul din 1772, cuvinte interesante: haşcă, sfărac (no. 86). La no. 194 „nenile“ (nenea). La no. 125 „costruşă“, „briază“. La no. 127 „stînca flocoasă“. La no. 134 „iuruguţă“ (din „ierugă“). V. şi pluralul „munceĭ“ (de la: muncel) (no. 178). La 1784, forma dialectală „pchiatră“ (pentru „piatră“) (no. 108. Vezĭ şi „Pchinăt“ pentru Pinăt la no. 124).

Supt stăpînirea austriacă nimic nu se schimbă: doar se vorbeşte de cîte un „loc împărătesc“, de cîte un sătean „bun gospodar şi purtătoriŭ poroncilor împărăteştĭ“ (anul 1784; no. 110), de „birul împărătesc“ (no. 162). Iată şi un „dascăl împărătesc“ (anul 1790, no. 143). E vorba încă şi de „noul călindar“, care merge pe lîngă cel vechiŭ în acelaşĭ an (no. 113). Începe a se vorbi de „ensecuţiĭ“ (no. 122). Aŭ rămas însă Vornicul, vătămanul, panţiriĭ, îmblătoriĭ (no. 121). Juraţiĭ fac cisla (no. 123). Se plătia de la oĭ către 1800 tot goştina veche (no. 160). Se întrebuinţaŭ „baniĭ turceştĭ“ (n-le 174-5). La 1794 pecetea purta „Mol. Kimpolung“ (în loc de: „ăcasta pecete Cămpulunguluĭ; să să criadă“, din 1-iŭ Septembre 7249, ca în 1784), dar vornicul, care iscălia românește era Simion Papuc (no. 171). „Filvaltărul“, un Neamţ, e însă „Măria Sa“ (no. 83).

O scenă interesantă e aceia din 1784, în care vedem pe „neguţitoriĭ din Vatra Cîmpulungului“, Manoli Grecul, Petru Paruş,

www.dacoromanica.ro

Țigan de soiŭ, și Nicolae, „având chef la casăle lor“ de Sf. Nicolae. Iată că vine și preotul Șandru, de „cade belea“. „Atunci Botezoae aŭ eșit la mijlocul tîrgului și aŭ început a face pe Petru Paruș căldăraru și pe femee lui curvă“. „Giuratul Ion Ursachi“ o iea și o duce la casa ei „ca să nu ocărască negustorii“, dar n'o poate ținea acolo (no. 114). Aiurea vedem petrecind la nuntă, cu „bani dați la păhar“, cu care prilej se fac daniile (anul 1816, no. 257).

Un Constantin fiul lui Tapșe se învoiește cu Petre Cojocarul „ca să-l înveți meșteșugul cojocării și meșteșugul scripci: precum zio să învăț cojocării și noapte meșteșugul scripci“, „di la lăsatul săculuĭ din postul Crăciunuluĭ pănă la Paștĭ“ (no. 116). Este și un contract al unuĭ sătean „ca să fie plugar“ (no. 117).

Întîlnim și un Evreŭ botezat. Un tînăr Gheorghe, „pe care l-aŭ chemat pe lege gedovască Mehel“, cere de la tatăl săŭ, în „Chimpulung“, zestrea mameĭ și iea în adevăr, la 1785, paftale de argint, un inel de aur, o giubea, un antereŭ de „șom“ (no. 118).

Cutare Cîmpulungean e „atîta de șiret și înșelătoriŭ“, încît, de ar fi putut, „tot Cîmpulungul l-ar fi vîndut“: el „fuge din țara aceasta piste cordun“ (no. 181, anul 1795).

N. Iorga.

* * *

N. A. Bogdan, *Orașul Iași, monografie istorică și socială, ilustrată*, ediția a doua, Iași 1915.

A doua ediție a acesteĭ cărțĭ, de o splendidă ilustrație, a suferit schimbărĭ și adăugirĭ de care trebuie să se ție samă de critică. Dar autorul a păstrat toate explicațiile inutile despre Iazigĭ, cari, firește, n'aŭ a face cu originile tîrguluĭ Iașuluĭ, desvoltat din satul Iașuluĭ (Iaș e strămoșul; maĭ sînt măcar nouă localități cu acest nume pe pămîntul românesc, precum știe d. Bogdan — v. pp. 44-5 — fără niciun Iazig la basă). Și de ce se amestecă d. Bogdan în lucrurĭ de specialitate, în care e silit să spuie că Padova (Patavium) e „Patavissa în Transilvania“ (p. 9)? Întrebîndu-se dacă Ștefan-cel-Mare a fundat Iașul, d-sa arată că n'a descoperit încă notița mea din *Floarea Darurilor*, II, în care se arată că „Aspassery“ din descripția de călătorie a Bavaresuluĭ Schiltberger, la începutul veaculuĭ al XV-lea, nu e alta decît Iasbazar, Iașiĭ. Se spune că în actul de omagiu din 1369 al luĭ Vlad-Vodă Munteanul către regina Hedviga a Polonieĭ ar fi vorba

www.dacoromanica.ro

de o localitate „Yasnitar“ (p. 34): de fapt, este *igitur*, în latinește „deci“. Și astăzi inscripția cu data de 1395 (p. 34) de la biserica armenească ni se pare nouă ca factură și ca formă a cifrelor, care pe atunci nu se întrebuințau la acești oameni influențați de Genovesi, cu această aparență.

Partea descriptivă e foarte bogată și în general bună; din ea se va lua în viitor multă informație de preț. Descoperirea planului Iașilor de Giuseppe Beiardi la 1819 e de sigur fericită (p. 84 și urm. Urmează planul Rascheck, 1844, planul Fr. Poytevin, 1857).

Dar cu partea istorică, ce revine, se acumulează iarăși greșelile. Despot apare astfel (p. 99) ca „Iacob Visilic din Eraclea sau Eraclide“... Și chipul lui Lăpușneanu dat la p. 100, fără indicație de origine, e foarte dubios. Ion-Vodă cel Cumplit al lui Hasdeu (p. 102) e o închipuire. Așa-zisul Mihăilaș Movilă (acela era un copil!) de la p. 105 e, de fapt, Mihnea Radu (cf. p. 109, unde e dat ca *Radu* Mihnea). Ieremia și Simion Movilă, făcuți ca bătrîni Fanarioți, nu corespund. „Aron-Vodă“, de la p. 104 era odată pe cărțile de joc Bogdan fiul lui Ștefan-cel-Mare, și de unde iese tot acolo un bizar „Bogdan al III-lea șpanchiul? Interesante ar fi chipurile: lui Bogdan Lăpușneanu, lui Bogdan Movilă, al lui Miron Barnovschi, al Marieĭ Movilă, al Regineĭ (nu Reineĭ) Movilă-Vișnievițchi, al lui Dimitrie Vișnievițchi (pp. 104-5, 108), dacă am ști mai temeinic de unde sînt și cîtă autenticitate li se poate acorda (al Regineĭ, fiica lui Ieremia Movilă, pare să fie istoric după costum). D. Bogdan le-a luat pe acestea două din urmă după o istorie a Ucraineĭ. Interesează foarte mult chipul Feodosieĭ, soția lui Vasile Lupu și al fiicei sale Maria (care, în mai bătrînă, samănă cu chipul copiat pentru Academia Romînă și aflător la întrarea în odaia manuscriptelor): d. Bogdan are meritul de a le fi scos din *Theatrum Europaeum*. Ștefăniță Lupu, de la p. 119, e o copie, cu schimbări, după tapițeria ce se află acum la Mitropolia Iașilor și pe care o reproduc în ultimul nr. al „Buletinului Comisiunii Monumentelor Istorice“. Antonie Ruset (de unde?) de la p. 123 e fanariotisat ca aspect, ca și Gheorghe Duca (p. 124): de unde sînt însă „refacerile“ represintînd pe Constantin Duca și pe soția sa Maria, pe aceiași pagină? Din ce mănăstire e chipul, de la p. 109, al lui Antioh-Vodă Cantemir? Interesanți și ceĭ doi Racoviță de la p. 133, dar „Dumitrașco Vistierul“ (după Ionnescu-

www.dacoromanica.ro

Gion) are veşmînt de Domn. Nu cunoaştem izvorul pentru unii Ghiculeşti la p. 144 şi pentru chipurile de la pp. 154-5.

Descripţii ale Iaşului (în Biblioteca Czartoryski din Cracovia este un desemn cu creionul represintînd oraşul pe la 1760; n'am păstrat, din nenorocire, no. manuscriptului) încep la p. 173. S'a uitat însă a luĭ Heidenstein (v. cartea mea *Istoria Armateĭ*, I). O sumă de ilustraţiĭ nouă: întrarea la vechea Universitate, foasta Curte a luĭ Alexandru-Vodă Callimachi, clădită în 1796, cu această admirabilă inscripţie: „Uşa Nădejdiĭ", vederea vechiĭ Curţĭ, prefăcută apoĭ în Palat Administrativ.

Descripţia bisericilor e îngrijită. Se daŭ inscripţiile în facsimile (de unde vine numele bisericiĭ Lozonschi, — nu de la Margareta de Lozonţ(!), ci de la Gheorghe Izlozeanul din Lozna, de la sfîrşitul veaculuĭ al XVI-lea, — am arătat de curînd).

Capitolul despre teatru e scris cu înţelegere şi iubire. Unele ştirĭ despre vechea administraţie sînt luate din izvoare rarĭ.

N. Iorga.

* * *

Zenovie Pîclişanu, *Alegerea şi denumirea episcopuluĭ unit Ioan Patachi* (în „Cultura Creştină", VI, n-le 2-3).

Pe temeiul hîrtiilor din colecţia Rosenthal a Bibliotecеĭ Bruckenthal din Sibiiŭ, d. Silviu Dragomir arătase în „Revista Teologică" în ce împrejurărĭ a fost ales ca urmaş al luĭ Atanasie, înfăptuitorul Unirĭĭ, învăţatul cleric de şcoală romană Ioan Nemeş de Patachi, cu ce greutăţĭ l-a scos oficialitatea împotriva protopopilor romînĭ cari voiaŭ pe străinul Wenceslas Franz.

După acte necunoscute din Arhivele din Pesta, d. Zenovie Pâclişanu adauge ştirile privitoare la această alegere. Adunarea din 9 Novembre 1713, alcătuită numaĭ din „seniores protopopae", contra datineĭ, care admitea, nu numaĭ pe preoţĭ, dar şi pe „feţiĭ" bisericilor saŭ crîsnicĭ şi pe juziĭ de sat, recomandă stăruitor pe acel Iesuit străin. Patachi, care era *invinuit* numaĭ că a umblat şi după Scaunul unit al Maramureşuluĭ şi chiar după Scaunul latin al Ardealuluĭ, nu află prietenĭ. Noul Sinod chemat de Curte e din 16 April—nu 23 Iulie—1714. Iarăşĭ străinul iese din chibzuirile protopopilor, arătîndu-se că ştie şi româneşte. Nicĭ misiunea la Viena a curatorilor Bisericiĭ unite Mihail Puiu şi Ştefan Raţ n'are nimic a face cu ajutarea candidaturiĭ luĭ Patachi, ci se

www.dacoromanica.ro

face pentru interese generale ale Bisericiĭ lor. Și în Iulie protopopiĭ ĭși mențin ciudata preferință.

Dar guvernatorul Ardealuluĭ și vice-cancelariul, Ungurĭ amîndoĭ, voiaŭ pe Patachi. În 1714 încep a lucra pentru el Făgărășenĭi nobilĭ—răspingînd liturghia slavonă—și preoțimea din Scaunele Cinculuĭ-Mare, Cohalmuluĭ și Odorheiuluĭ. Sinodul al treilea, la 24 Novembre, cuprinde și pe alțĭ protopopĭ: totuși Romînul are 4-5 voturĭ din 24-8. Protopopul din Vineția, stăruind prea mult pentru Patachi, e dat afară din adunare. Se temea clerul nostru de o trecere la ritul roman din partea unuia care însuși pentru sine făcuse aceasta. Maĭ curînd voiaŭ oamenĭ simpli ca protopopiĭ Dumitru din Bălgrad și Pavel din Tuștea.

Acuma însă petițiile pentru Patachi se înmulțesc: de la Făgăraș, din Ţichindeal, din Cergăŭ, de lîngă Bălgrad. Se face, la 28-9 Decembre, o adunare la Sibiiŭ, în casele represintantuluĭ în dietă al statuluĭ catolic, contele Mikes, pentru a declara fără valoare legală hotărîrile sinoduluĭ din Novembre: Patachi e primit de mulțĭ ca un om împărătesc (de protopopiĭ din Baia și Vinț însă, oamenĭ influențĭ, nu). Sinodul al patrulea, pregătit astfel, se adună tot acolo, la Sibiiŭ, în ziua de 9 Ianuar 1715. Se pare că a fost maĭ mult cercetat de cum se crede; oricum, asistaŭ încă patru protopopĭ și eraŭ multe plenipotențe. În sfîrșit Franz fu silit, la 18 ale lunĭ, să declare că nu primește nicĭ de cum locul ce i se tot îmbia.

Recomandat la 24 Mart de conferința ministerială, Patachi e admis de Împărat. Ce a urmat, se știe.

N. Iorga.

* * *

Diaconul Nic. M. Popescu, *Știrĭ nouă despre Macarie ieromonahul, dascălul de cîntărĭ și directorul tipografieĭ din mănăstirea Căldărușanĭ* (în „Biserica ortodoxă romînă", XXXIX, n-le 8-9).

Părintele diacon Nic. M. Popescu, autorul uneĭ foarte bune lucrărĭ despre cunoscutul alcătuitor de manuale de musică bisericească după un nou sistem, a găsit între cărțile maĭ de curînd orînduite al răposatuluĭ Mitropolit al Moldoveĭ Iosif și alte manuscripte de-ale luĭ Macarie cîntărețul și într'un vechiŭ dosar al Mitropolieĭ bucureștene a descoperit că tipografia din mănăstirea Căldărușanĭ, unde s'aŭ lucrat la 1835-6 *Viețile Sfinților*, era condusă de același harnic călugăr. Aceasta l-a îndemnat să scrie un

www.dacoromanica.ro

nou și interesant studiu. Se vede că trimeșii la Buda ai Mitropoliei pentru tipărirea noilor cărți de cîntări—Macarie și Nicolae Poponea—, îndreptîndu-se către cei ce vor cumpăra *Anastasimatariul* și *Irmologhiul*, întrebuințau îndemnurile patriotice și naționale, de un stil călduros, al epocei lor de renaștere (îndemnul se și publică întreg). Macarie voi să lucreze și pentru Sîrbi, dar Grecii îl împiedecară, acei Greci împotriva exclusivismului cărora (Petru din Efes avea tipar de psaltichie la București, dar nu voia să lucreze și românește) se plînge cu indignare. Ajutor află la unchiul din Pesta al lui Andrei Șaguna, cunoscutul negustor macedonean Atanasie Grabowski (= Gabroveanul). Cînd, mai tîrziu, împrejurările-l siliră să lucreze cărțile sale la Viena, cu sprijinul mareluĭ negustor sibiian Hagi Constantin Pop, el voia să puie în fruntea lor chipul protectoruluĭ său, Mitropolitul Dionisie Lupu.

Aflăm din această lucrare că, în trecerea de clericĭ munteni în Moldova, de la 1821 înnainte, și Macarie avu rostul său, fiind egumen de Bîrnova la 1831, cum a fost apoi simplu călugăr la Neamț—ceia ce se știa—în 1831-2. Apoi un călugăr din Moldova, Inochentie, veni, supt noua păstorire a Mitropolituluĭ Grigorie, el însuși un „Nemțean“, un Paisian, să organiseze, după rosturile de la Neamț, tipografia din mănăstirea Căldărușanilor (1834). Urmașul acestuĭ călugăr, înlăturat pentru incapacitate, fu bătrînul, bolnavul, Macarie, care, ca „patriot“, nu voi nicĭo plată. Se mai lucră acolo și o nouă ediție din traducerea Mitropolituluĭ Veniamin, *Oglinda omuluĭ din lăuntru* (1835). Într'o prefață a sa, reprodusă 'n anexe, Macarie laudă ca vestiții cîntăreți pe Arsenie Cozianul, pe Calist protopsaltul din București și pe dascălul Șerban, „protopsaltul Curții domnești“ (p. 369). E vorba și de școala luĭ Lazăr: „În care școale adunîndu-se mulțime de ucenicĭ, și de pre afară și din școalele grecești, care nicĭun spor nu făcea, cu minunata îndemînare a limbiĭ părintești în puțină vreme atîta spor aŭ făcut în științele filosofieĭ, încît mulțime de ucenicĭ romanĭ *(sic)* aŭ ieșit desăvîrșițĭ engineri și filosofi, care din școalele cele grecești, care cu multă cheltuială a țerii se țin, nicĭodată nu s'aŭ văzut să iasă“ (p. 971). Se pomenesc și cîrtirile și „hîrtiile cu lătrări ca de cîinĭ turbațĭ“ pe care le făceaŭ „urîtorii neamuluĭ“, „cînd s'aŭ început în București a se paradosi științele filosofieĭ, bogoslovia și loghica pre limba noastră“ (pp. 974-5). Atacurĭ

www.dacoromanica.ro

violente contra Grecilor, cari se laudă între ei, chiar „de ar cînta căpreşte, de ar răgi ca boii“ (p. 975).

N. Iorga.

***

Deutsche Kultur, Katholizismus und Weltkrieg, eine Abwehr des Buches „La guerre allemande et le catholicisme“, hgg. von Georg Pfeilschifter, Freiburg-im-Breisgau 1915.

Colecţie de articole, din care unele aŭ numaĭ un caracter polemic, altele şi o adevărată valoare ştiinţifică. Profesorul Heinrich Finke caută să arăte că războiul început de Austro-Germanĭ e drept *(gerecht)* în sensul teologic (arată că glasurĭ de provocare n'aŭ lipsit şi din cealaltă tabără; aminteşte, după Hermann Oncken, că Salisbury a propus luĭ Wilhelm al II-lea după 1894 „împărţirea Turcieĭ“; p. 31).

Foarte interesant e articolul „Deutsche Wissenschaft“ de profesorul Hermann von Grauert din München, care presintă de fapt desvoltarea ideiĭ imperialismuluĭ (bibliografia, p. 364 nota 1). Se dă o bună înfăţişare a imperialismuluĭ antic, plecînd de la regiĭ-Împăraţiĭ aĭ Asirieĭ şi Babilonieĭ. Ideia imperialismuluĭ religios ar fi apărut întăiŭ la Perşĭ, apoĭ la Evreĭ (p. 363). Evreiĭ ar fi atribuit şi luĭ Alexandru-cel-Mare rolul de mîntuitor, de „Soter“ (pp. 363-4): se arată cum la Evreĭ Mesia ajunge a fi un pacificator al lumiĭ ca să-ĭ scape pe dînşiĭ din grele suferinţĭ. În Efes, Cesar e salutat ca „Dumnezeul pe pămînt, născut din Ares şi Afrodita, mîntuitor obştesc pentru viaţa omenească“ (p. 364).

Pentru evul mediu, se aminteşte o miniatură ca înfăţişează pe Împăratul Otto al II-lea adorat de patru femeĭ care represintă, în această ordine, Roma, Galia, Germania şi „Sclavinia“, lumea slavă (p. 365). Liturghia însăşĭ dă Împăratuluĭ dreptul de a supupune pe barbarĭ (p. 366). Se semnalează cu dreptate sensul imperial al adausuluĭ de August la numele luĭ Filip rege al Franciei (p. 367). La 30 April 1303, Papa Bonifaciu al VIII-lea proclama solemn că s'a trecut prin voia Sfîntuluĭ Scaun Imperiul de la Grecĭ la Germanĭ şi că, decĭ, „de drept Francesiĭ sînt supuşĭ regeluĭ Romanilor şi Împăratuluĭ“ (pp. 367-8). Dar teoreticianĭ germanĭ ca Iordan de Osnabrück *(Praerogativa Romani Imperii,* 1280) şi Alexandru de Roes recunosc, în aceiaşĭ vreme, neatîrnarea Francesilor *(ibid.)*. Se aminteşte şi o manifestare în sensul Statelor independente ce s'ar afla în opera abateluĭ Gulielm de

www.dacoromanica.ro

Dijon către Papa Ioan al XIX-lea la 1024 (*Monumenta Germaniae Historica*, VIII, p. 392).

Foarte interesantă e menţiunea planurilor de viitor *după* dărîmarea organisaţieĭ imperiale unitare (Sf. Hildegarda de Bingen, în *Noticia saeculi*, cu propunerea a patru monarhiĭ). Pentru o epocă maĭ tîrzie, pe lîngă predicatorul de cruciată Pierre Dubois, se aminteşte advocatul Antoine Aubery, care publică în Paris, la 1667, o carte intitulată „Des justes prétentions du Roy sur l'Empire" (pp. 369-70). Pentru ideile de Imperiu german mistic ale luĭ Görres, pp. 371-2. Se pomenesc toţĭ doritoriĭ de unitate politică în formă imperială la începutul veaculuĭ al XIX-lea (pp. 372-3). Se arată că *Deutschland, Deutschland über Alles*, operă blîndă a unuĭ romantic (Fallersleben), nu e un strigăt de atac în intenţia însăşĭ a poietuluĭ (p. 374). La 1814 un German, Anselm von Feuerbach, scrie, a doua zi după căderea luĭ Napoleon, o broşură „Die Weltherrschaft, das Grab der Menscheit" (p. 383).

N. Iorga.

* * *

C. Moisil, *Efigiile monetare ale Domnilor noştri* (în „Buletinul societăţiĭ numismatice", XII, no. 25).

D. Moisil crede că a recunoscut într'o monedă a luĭ Radu I-iŭ Domn al Ţeriĭ-Româneştĭ, purtînd un cavaler în zale cu mîna pe suliţă, chipul chiar al acestuia; scutul din mîna stîngă e al Ungarieĭ; un argument ar fi şi chipul de cavaler de la vechea biserica din Argeş înfăţişînd pe ctitor—care poate fi însă Alexandru Basarab (v. memoriul nostru „Sîrbĭ, Bulgarĭ şi Romînĭ în Peninsula Balcanică", în „Analele Academieĭ Romîne" pe 1915). Monedele luĭ Mircea aŭ în parte un chip încoronat, cu plete şi barbă, purtînd haină bizantină cu mantie de purpură, guler de blană, hlamidă şi coturnĭ; într'un tip se recunosc maĭ bine criniĭ pe mantie. Domnul ţine cu o mînă sabia, cu alta, ca orîce „basileus", globul. De oare ce însă şi d. Moisil recunoaşte că „efigia Sîntuluĭ Ladislaŭ de pe dinariĭ ungureştĭ contemporanĭ este aproape identică cu a luĭ Mircea" (pp. 131-3), aş crede într'o simplă imitaţie; cu atît maĭ mult, cu cît Mircea n'avea, după fresca de la Cozia, barbă lungă. Peceţile cu două chipurĭ încoronate nu daŭ nicĭ ele portrete; sînt reproducerea unuĭ tip bizantin foarte vechiŭ.

www.dacoromanica.ro

Tot o imitație ungurească o văd și în moneda luĭ Mihail, avînd acelaș chip ca și tatăl.

Nicĭ chipul de călăreț din moneda luĭ Ilie Alexandrovicĭ nu poate fi un portret. E numaĭ imitația monedeĭ lituane. Acelaș rost îl are și moneda luĭ Istrate Dabija (nu recunosc nicĭ acum portretul ; ce sfînt represintă la Lituanĭ călărețul, Sf. Gheorghe saŭ, mai preferabil, altul—v. și aicĭ, anul I, p. 188—nu pot ști); supt cal se vede ceva care după răposatul Sturdza ar fi balaurul, și poate că are dreptate.

O contrafacere după talerul german—dar cu portret, evident,—e moneda luĭ Despot, iar după aceasta se iea a luĭ Ioan-Vodă cel Cumplit, — cu alt portret, purtînd căciula luptătoruluĭ, ca și Albu din Goleștĭ, îngropat la Vieroș și ca și pretinsul chip al luĭ „Radu Negru“ de la vechea biserică din Argeș. Dacă „înfățișarea Domnuluĭ este apropiată de a luĭ Sigismund al III-lea de Polonia“ în monedele luĭ Răzvan, atuncĭ aceasta înseamnă copiarea lor (d. Moisil nu recunoaște chipul suzeranuluĭ, luĭ Sigismund Báthory). Numaĭ Mihnea (Mihaĭ) Radu de la 1659 și-a pus, din vanitate, chipul pe monede. Neasămănarea cu portretul săŭ, păstrat, vine din aceia că în portret el a impus asămănarea cu Mihaĭ Viteazul, pe care-l plagia.

N. I.

* * *

Alexandru Cziple, *Documente privitoare la episcopia din Maramureș* (în „Analele Academieĭ Romîne“, XXXVIII).

Autorul dă nouă documente din arhivele Sighetuluĭ, privitoare la episcopia Romînilor din Maramurăș. În lunga introducere ni arată, după Hodinka, în ce chip s'a fabricat actul din 1360 despre întemeierea episcopieĭ de Muncaciŭ, care a fost creată de Teodor Coriatovicĭ numaĭ după 1400. Întinderea eĭ pe basa falsificatuluĭ începe cu Luca, pe la 1450. Urmașul luĭ Luca e acel Ioan care încearcă să smulgă mănăstirea din Perĭ egumenuluĭ Ilarie (v. *Studiĭ și documente*, XIII, p. 4). Ioan Corvin, fiul regeluĭ Matiaș, descoperi că actul e scris peste altă scrisoare, rasă (p. 7). Cu prilejul biruințiĭ luĭ Ilarie, păr. Țiple adauge că de fapt el va fi fost supus, nu episcopuluĭ latin din Ardeal, ci celuĭ ortodox (p. 8).

Încolo, autorul vine cu părerea nouă că între decăderea Vlădicieĭ stavropighiale din Perĭ și începerea serieĭ de episcopĭ ro-

www.dacoromanica.ro

mănești speciali în Maramureș, cu Dosofteĭ, de pe la 1690 înnainte, a fost o episcopie osebită a provinciei. Dovezile însă-i lipsiaŭ cu totul pentru această tesă. Din Hodinka relevă pe Iusco numit ca episcop de Muncaciŭ și Maramureș, în 1643. De comparat și cu adăugirile noastre din *Istoria Romînilor din Ardeal și Ungaria*, I. În treacăt se observă cu dreptate că Biserica era mai mult a comitatului decît a Vlădicăi (pp. 17-8).

Trecînd la episcopii știuți, păr. Țiple fixează, după un document în Hodinka, data de 1711 chiar pentru moartea lui Iosif Stoica (p. 18). Știri noŭă se daŭ asupra lui Stoica, pîrît și închis la 1705 (p. 22). Se semnalează că în 1709 Țircă, episcopul calvin al lui Francisc Rákóczy, e osîndit la moarte pentru excese (p. 24). Știri noŭă și despre firea și lucrările lui Serafim, urmașul lui Iosif (p. 26 și urm.). Curios și acel „episcopus Gabriel de Barczánfalva“ la 1739, din Mihályi, *Diploame maramureșene*, I, p. 108, asupra căruia se atrage atenția (p. 32).

Apendicele documentar e prețios, nu numaĭ prin actele noŭă, dar și prin reproducerile de cărți rare, prin traducerile din ungurește ce cuprinde. Unele din documente eraŭ cunoscute și din „Disertațiunea“ păr. vicariŭ Tit Budu. La 1645, în April, se vede egumenul Silvestru numit de principe ca episcop al Maramureșuluĭ (p. 47, no. 20).

Foarte interesante sînt actele procesuluĭ de la 1710 al luĭ Iov *(Ioabum, Iob)* Țircă, „ecclesiarum graecae religionis in dicto comitatu maramorosiensi existentium episcopus seu Vladica nominatus“ (p. 78 și urm., no. 61): a călcat și mănăstirea din Uglea, s'a îmbătat la cea din Moiseiŭ, puind în fiare pe bărbați. Un popă Ștefan Rusu-i era complice (p. 85 și urm., no. 63). La 1735, după sfîrșitul celuĭ de al treilea episcop, Dosofteĭ, se spunea că protopopul din Kövesliget, Ioan Stoica, încerca a face o alegere de episcop, care să fie sfințit în Moldova (pp. 125-6, no. 114). La sfîrșit, actul din 1759 prin care Calistrat egumen de Putna face egumen la Moiseiŭ, metohul mănăstiriĭ sale, pe un Teofan (pp. 127-8, no. 117). Dar e foarte răŭ tipărit (v. extrasele ce am dat în *Studiĭ și documente*, XII, p. 237, no. XI).

N. Iorga.

* * *

Alexandru Naum, *Despre pictura istorică-militară*, Bucureștĭ 1916. Scurtă notiță despre totĭ pictoriĭ de bătăliĭ, cu aprecieriĭ juste.

www.dacoromanica.ro

La sfîrșit cîteva pagini despre pictorii noștri C. Leca, Gheorghe și Alexandru Asachi, Aman, Grigorescu și Obedeanu.

* * *

Victor Roth, *Die siebenbürgisch-sächsische Kunst in der magyarichen Forschung* (în „Archiv des Vereines für siebenbürgische Lânderkunde", N. F., XXXXIX, 3).

Autorul, care amintește că a făcut studii asupra „drumului pe care comerțul oriental l-a făcut prin Bizanț, Ardeal, Ungaria în Ținuturile nordice și vestice al Europei" (p. 520), constată lucruri care ne privesc și pe noi. Se vorbește despre influența drumului Cașovieĭ asupra stilului arhitectonic ardelean (pănă la Biserica Neagră din Brașov), căruia și noi i-am făcut împrumuturi (p. 520 și urm.). Între studiile analisate, e unul al profesorului Gyárfás, de la gimnasiul catolic din Brașov, care poartă numele vechiu românesc de Tihomir (Tihamér) (p. 533). Acest profesor crede și el că „Vitus sculptor et pictor" pomenit în Socotelile Brașovului la 16 Decembre 1522 și la 23 Ianuar 1523 ca mergînd la Argeș pentru a „proporționa" și „efigià" biserica și revenind de acolo, e Veit Stoss, dar nu cel mare, ci *fiul său* (pp. 534-5, cu trimetere la o lucrare anterioară a d-luĭ Roth). Autorul nu admite această ipotesă și se pierde în considerații despre „soția catolică" (!) a luĭ Radu de la Afumați și despre altarul catolic ce ar fi ridicat undeva la Argeș, ba chiar la Sîn-Nicoară. Se citează părerea că însuși Veit bătrînul era născut în Ardeal (p. 551).

Vom trebui să ne gîndim și la acel „episcopus lavacensis, suffraganeus domini Goblini episcopi transylvanensis", mort la 136 — și îngropat în domul de la Bălgrad, unde piatra luĭ a fost aflată în 1908. Nu ne învoim cu tălmăcirea: de Lepanto (!) pentru acest unic sufragant al episcopului Goblin al Ardealului (numit totuși de Papă la 5 Maiu *1376;* pp. 538-9).

Mențiunea uneĭ lucrări din veacul al XVIII-lea despre episcopia de Milcov, p. 545.

Interesează și notița după Thallóczy (în *Archaeologiai Értesitö*, XII, p. 127 și urm.), despre comorile luĭ Mihail Apaffy aflate în cetatea din Făgăraș (p. 552 și urm.). „Mantaua cea mare înzestrată cu nasturi și șnururi se chema *boér mente*, mantie boierească" (p. 553).

www.dacoromanica.ro

Considerațiĭ asupra cetăților de lemn în Ardeal înnainte de veacul al XIV-lea și asupra celeĭ de la Laz, căreia i se zice încă românește „Cetatea cu *(sic)* lemne *(sic)*“, v. p. 570 și urm. Despre biserica din Tiuș a luĭ Ioan Corvinul (1448), p. 575 și nota.

La Gîrbova Sibiiuluĭ, biserica, restaurată în veacul al XVIII-lea, pomenește în inscripția nouă arderea de Romîniĭ luĭ Mihaĭ Viteazul („famosissimus ille Valachus transalpinus a. 1599 profanavit, exussit, evertit“) (p. 580).

Hunfálvy credea că cetatea din Făgăraș a fost începută la 1299. Se citează ridicula etimologie populară ungurească din fași garas (p. 621).

Lucrarea nu o terminată și poate să ni aducă și alte contribuțiĭ prețioase. **N. Iorga.**

* * *

Victor Păcală, *Monografia comuneĭ Rășinariŭ*, Siibiŭ 1912.

Lucrare foarte întinsă și cuprinzînd tot ce privește această mare localitate românească de lîngă Sibiiŭ, odată reședința arhiereilor sîrbĭ aĭ Bisericiĭ ortodoxe tolerate pentru Romînii din Ardealul supus Austrieĭ și, acum, patria poetuluĭ Goga (se scrie însă Rășinarĭ, fabricanțiĭ de rășină de brad, — de sigur — nu: Rășinariŭ).

O mare parte e consacrată descrieriĭ geografice, în toate ramurile eĭ (de semnalat multele paginĭ consacrate floreĭ, cu *numele românești îndătinate*). Partea istorică întrebuințează inedite din arhivele Sibiiuluĭ, Pesteĭ și chiar Vieneĭ. D. Păcală crede că „Rivetel“ al Sașilor din veacul al XIII-lea e Rășinariĭ; cu greŭ de admis: e probabil vre-o localitate dispărută și înlocuită — saŭ ba — cu aceasta. Actele, citate maĭ tîrziŭ într'un proces, ale „mareluĭ-herțeg Domn Radu-Vodă Negru“ și ale luĭ „Mircea Basarab“ pentru această așezare sînt falsificațiĭ (cum și al Craiuluĭ Matiaș). Nicĭ identificarea localitățiĭ „Rothel“ (de unde scrie Țepeș scrisoarea către Sultan în 1462) nu poate fi admisă.

E maĭ interesant ce ni spune din tradiție autorul: cneazul se chema *sîndie*, după forma slavonă a numeluĭ de „jude“ (p. 45 și nota 1). Sînt încă jitarĭ, *jutarĭ*, și de la vechiul termin a *biciului*, a prețălui, se zice *ghiciuluitor* „juratuluĭ-mare“; p. 345. Tot așa expunerea împrejurărilor, din al XVII-lea și al XVIII-lea veac, în care comuna-și pierde autonomia primitivă, în folosul Sașilor

www.dacoromanica.ro

sibiieni. Lungul proces pentru eliberare a dat autorului prețioase informații nouă asupra unor fapte cunoscute (și cîteva răscoale).

Mai însemnată e partea etnografică din care 'n cea mai mare parte se compune imposantul volum. E împodobită cu un foarte mare număr de ilustrații caracteristice și bine executate. Se vorbește de „neamuri bune" și „neamuri slabe", de „boieri" și „sărăcime" (p. 108) — ceia ce dovedește o stăpînire și colonisare munteană și aici ca și în Făgăraș. Costumul e pe larg deslușit (cu cîte o reproducere — lăzi zugrăvite — din secolul al XVIII-lea). Se dau note de limbă, precum și o listă complectă de nume proprii (și de animale), cum nu o avem de aiurea. Răboajele de socotit (pp. 143-5) sînt unice. Urmează o bogată colecție de povești, datine, jocuri, rețete, descîntece și cîntece.

Un capitol esențial e consacrat vieții economice (și despre oieri, pe larg, despre meșteri, și despre țesut), altul locuinței cu toate ale ei (multe și precise ilustrații), un al treilea arteĭ (ilustrații și în colori, de o unică frumuseță: semnalăm „pălătariul" de la p. 487, cu inscripția: „Daniil Ioanu Surdila 1786"). E vorba apoi de biserică și de școală.

N. I.

* * *

Zenovie Pâclișanu, *Contribuții istorice privitoare la situația materială a preoțimii romîne din Ardeal și Ungaria* (în „Cultura Creștină", VI, 5-6).

În cursul acestor studii, autorul, excelent cunoscător al literaturii istorice ungurești, semnalează multe lucruri de folos și pentru alte cercetări. Astfel: publicarea după original a diplomei din 1479 privitoare la episcopul Ioanichie în cartea lui Hodinka despre Maramureș, I, pp. 2-3, actul dat de episcopul de Oradea-Mare, Dimitrie, la 1349 „Voevodului Petru fiul lui Stanislav judele satului" Felventer (p. 137), salteaua de lînă cu care, în 1594, erau datori preoții de lîngă Șimleu față de domnul de pămînt (aiurea, o piele de vulpe; *ibid.*). Cea d'intăiu scutire de sarcini a preoților romîni e din 1548, la Turda (p. 138).

În n-l 8 al aceleiași reviste se dă o critică, bogată în importante observații și complectări, a cărții părintelui Țiple, analisată aici, mai sus. Interesantă observația că anexarea, în 1570, a Maramureșului la Ardeal a adus schimbări în legăturile ierarhice

www.dacoromanica.ro

ale provinciei. Pentru Sîrghie de Muncaciŭ se menționează, după Hodinka, scrisoarea luĭ din 3 Decembre 1604, în care, amintind cunoscuta-ĭ venire de la Tismana, el arată că avea supt autoritatea sa și Periĭ și mănăstirea Habra de lîngă Baia-Mare (p. 240). Trebuie de adaus la rivaliĭ luĭ Sîrghie, tot după documentele luĭ Hodinka *(A munkácsi gör. szert. püspökség okmánytára,* I, pp. 50-1) „învățatul" *Silomon* (trebuie, de sigur: Siluan), trimes de Domnul Moldoveĭ, după cerere, „în vara anuluĭ 1608" și care e constatat (după *Történelmi Tár,* 1895, pp. 412-3; Pâclișanu, p. 240) și în Iunie 1609. Ilie Iorest e primit în Maramureș la 1641 (p. 241). Din cartea luĭ Aladar Ballagi, *A magyar nyomdászat történelmi fejlödése* (Pesta 1878, p. 235) și dintr'un articol în *Századok* (1871, p. 718) recensentul scoate cheltuielile făcute de principele Ardealuluĭ în 1644-6 pentru traducerea și tipărirea Nouluĭ Testament din Bălgrad (pp. 241-2).

N. Iorga.

* * *

Norman Angell, *„Amara Amăgire"* (de fapt, „Marea înșelare de sine"), în românește de P. Mușoiu, București, Biblioteca „Revisteĭ Ideiĭ".

Traducere românească bună — după franțuzește — a uneĭ cărțĭ care a făcut mare zgomot și în care, cu multă putere de raționament, autorul, un Engles, caută să arăte că războiul agresiv nu e niciĭ fecund pentru omenire în genere, niciĭ profitabil, chiar în casul uneĭ victoriĭ absolute, cuĭ îl întreprinde. El stăruie asupra faptuluĭ că, orîce s'ar face contra lor, o țară, un neam vor rămînea ce sînt. Dar o întrebare se pune: dacă *prin cucerire ele sînt împiedecate de a îndeplini posibilitățile ce zac în ele?* Aceasta e întrebarea cea mare. Adăugim că autorul, care afirmă că nu se poate stîrpi o națiune, nu era în măsură să prevadă ceia ce *s'a făcut* în Serbia de astăzĭ. Din carte reiese, ce e dreptul, conclusia mîngĭietoare că niciŏ cucerire nu înseamnă maĭ mult decît viața pe care e în stare a o aduce și menținea în țara cucerită și că și fără Stat o națiune-șĭ impune punctul eĭ de vedere. Dar *întru cît ea însăși nu e atinsă în principiul eĭ de viață.*

Greșeala ingeniosuluĭ raționament e că el se razimă pe o continuă confusie a maĭ multor factorĭ cari trebuie cu îngrijire separațĭ pentru a-ĭ studia. Este astfel multă „ilusie" în această

www.dacoromanica.ro

propagandă chiar contra „ilusiei". Că Statele micĭ aŭ o mulțime de avantagiĭ, e adevărat, dar nu pentru că sînt State micĭ, ci pentru că în ele sînt popoare moralicește marĭ. Și e evident că menirea lor morală poate întîmpina piedecĭ în manifestările eĭ materiale și poate degenera chiar în ea însăși, prin cucerire și apăsare politică. „Interdependența vitală" dintre popoare e un adevăr, dar interpretarea eĭ într'un sens saŭ în altul o dă tot puterea. Confusia stă însă într'aceia că multă lume nu vede cum că sînt și alte puterĭ decît armele, puterĭ maĭ marĭ decît ele chiar după înfrîngere. Aceste puterĭ n'aŭ nevoie de stăpînirea unuĭ teritoriu străin pentru a se desvolta, dar pentru a exista aŭ nevoie de un teritoriu care să fie, în toată siguranța, al lor.

Multe amănunte bine presintate, ca emigrația germană și caracterul eĭ, etc.

Scrisă pentru a combate boala urieĭ între popoare, cartea a crezut că poate suprima odată cu pînzele de painjen ale diplomațieĭ și campaniilor de prese și antagonisme reale, care azĭ ocupă lumea fără ca războiul general să fie singur în stare a le resolvi, ba poate fără ca el să fi fost cel *în adevăr chemat* a le resolvi.

N. Iorga

* * *

Cassian R. Munteanu, *Atacul, însemnările din războiŭ ale unuĭ soldat romîn din armata austro-ungară*, Bucureștĭ 1915.

Note sincere, precise, acusatoare. Soldațĭ pălmuițĭ de ofițerĭ străinĭ ce staŭ la spatele frontuluĭ (p. 9). Dovada că se întrebuințaŭ în armata austro-ungară gloanțe explosibile: „Țipaŭ Rușiĭ și vaierul lor străbătea tropotul pușteloŕ noastre. Ceĭ atinșĭ de gloanțe săriaŭ în sus, apoĭ se întindeaŭ, nemișcațĭ, la pămînt" (p. 10). Se trage de reserve asupra soldaților propriĭ cari se retrag (p. 12). Se îmbată soldațiĭ înnainte de atac, și cine strică liniștea e împușcat de ofițerul de la spate (p. 15). Ordin de la doctor de a se împușca răniții dușmanĭ cari „nu trăiesc" (p. 18). Întîlnire cu Basarabenĭ și întrebarea lor: „Pentru cine luptațĭ voĭ acolo, de la Ungheria" (p. 19). Frumoasă încheiere a sceneĭ: „De după vîrfurile Carpaților, din spre România, ieși soarele mare și însîngerat. Caporalul Toader al luĭ Tihon Diaconul din Basarabia își luă chipiul de pe cap, evlavios, și se închină de treĭ orĭ. Iar caporalul Niță Lăzărel din Banat oftă prelung și.... blăstămînd de treĭ orĭ. Și toțĭ treĭ priviaŭ spre Răsărit..." (pp. 19-20).

www.dacoromanica.ro

Se împușcă răniții cari se tîrăsc spre dușman (p. 22). Cei cari cer să-și îngroape rudele, prietenii, sînt opriți, de ofițerul ungur, cu cravașa; „hoiturile“ trebuie ca parapet *(ibid.)*. Preoți romîni (Bugariu) cari nu vin la îngropări, fiind la statul-major unguresc“ (p. 26). Căpitanul ungur face să se șteargă inscripția românească „460 de soldați romîni din reg. 43“, pentru a se pune „soldați morți pentru patrie din K. u. K. Infanterie-Regiment Ruprecht Kronprinz von Bayern no. 43“, în ungurește și nemțește (p. 26). Vinovatul pentru că a plîns la îngroparea fratelui stă „două oare pe loc deschis înnaintea tranșeelor ca pedeapsă“ (p. 26).

* * *

Ioan Modrigan, *Soarta cronicei lui Șincai* (în „Cultura Creștină“, VI, no. 1).

Din această cercetare în ineditele aflătoare 'n Arhivele din Pesta se vede că vestita cronică, isprăvită la Oradea-Mare, „către sfîrșitul anului 1811“, a fost supusă în 1812 censurii de acolo, fiind admisă tipărirea pentru Ungaria. Autorul crede că publicarea în acel moment a „Istoriei pentru începutul Romînilor în Dacia“ într'o tipografie unde autorul acestei din urmă lucrări era corector pentru românește a împiedecat apariția unei lucrări similare. La 1814 deci Șincai se adresează censurii pentru Ardeal, presintînd redacția latină ca și cea românească.

De aici nu i s'a răspuns cu celebra osîndă „opus igne, auctor patibulo dignus“, ci, arătîndu-se că e mai mult o lucrare de istorie romană, decît care sînt atîtea altele mai bune, se vorbi ceva și de temniță pentru scriitor, iar, pentru carte, de confiscare, pentru „foarte relele urmări“ ce poate să aibă, ca „germen de răscoală“. De aici iese și un conflict între censura ardeleană și Guvern. Dar cronica, în ambele forme, rămase confiscată, și d. Modrigan a avut norocul de a o găsi în Biblioteca Universității din Cluj. Și el adauge că i se pare a fi descoperit chiar o formă *mai deplină* decît aceia care a servit apoi edițiilor cunoscute.

Ar fi să se procedă deci la o nouă ediție (ediția cu litere latine din București e și foarte defectuoasă). În ea ar trebui să se adauge *în original* toate citatele după acte și cronici pierdute sau inedite.

N. Iorga.

* * *

www.dacoromanica.ro

Dimitrie Ion Ghica, *Istoriile lui Erodot*, III, București 1915. Traducătorul meritos al lui Herodot, D. I. Ghica, mort anul trecut, a lăsat neisprăvită numai tipărirea celui de-al treilea volum, care e și ultimul al lucrării sale. Manuscriptul era terminat, și astfel putem vedea astăzi întreagă această monumentală lucrare, care n'a fost mai adesea semnalată și apreciată mai mult numai din lipsa unui public pregătit pentru asemenea lucrări. La început se dă traducerea inscripției de la Behistun a lui Darîu, descoperită la 1874 de Rawlinson. Adnotația e de o bogăție rară și constituie una din cele mai importante contribuții ale filologiei și arheologiei românești la cunoașterea istoriei antice. Modestul comentator nu și-a auzit însă niciodată marile laude de care era vrednic.

În aceste note observăm însă că n'a existat (p. 237 nota 5) nu „Presbiter Iohan, scriitor din secolul al XII-lea al erei noastre", ci că se purta prin veacul al XIV-lea o falșă scrisoare a așa-zisului „prestre Jehan", *presbyter Iohannes*, care nu era decît regele „Indiei" (de fapt, al Abisiniei). Nici de Thou nu poate fi citat ca „Istoria contimporană", și un loc nu se arată numai prin capitol și nu și prin carte *(ibid.)*. Să fie unele note împrumutate? Sînt și unele însemnări personale (execuția lui Nicolae Suțu, p. 288, nota 5).

Ca stil, expresii ca „Armenian" pentru Armean (p. 329 nota 2) arată o cunoștință imperfectă a limbii noastre.

N. I.

* * *

Vasile George Ispir, *Introducere în studiul religiunii comparate*, București 1915.

O introducere limpede în studiul comparat al credințelor religioase. A recurs autorul totdeauna la izvoare? Unele expresii ca „dar a fost Hegel care cel d'intăiu" (p. 11) = „c'est Hegel qui le premier", ni-ar stîrni unele îndoieli; cf. și „e meritul lui F. Max Müller de a fi pus" (p. 13) = „c'est le mérite de F. M. M. d'avoir mis".

Interesante statistice din care se vede că „evaluarea populației Imperiului Roman la moartea lui August a fost (= a dat) puțin mai mult decît [dă] aceia a Imperiului German din (= în) present" (p. 113).

Lucrarea va avea folosul de a iniția pe cetitorii ei într'o lume

www.dacoromanica.ro

care, în multe privinți, este cu totul nouă. Întrebuințarea cărților englese, cele mai prețioase pe acest teren, e un mare merit. Bibliografia de la sfîrșit, altul.

N. I.

* * *

Fortunat Strowski, *La reconstitution de la Pologne*, Paris 1915. O conferință a unui Polon profesor la Sorbona. Multe mici observații interesante. Nobilii erau în Polonia profesorii, canonicii; șase marturi ajungeau pentru a fixà nobleța cuiva (p. 15, nota 1). Erau nobili fără avere", nobili „cenușii" (cu 20-30 stînjeni de pămînt) și nobili „posesionați", în fruntea cărora stăteau magnații. Cel d'intăiu cas de exercițiu al faimosului drept de *liberum veto*, opoziția unuia la hotărîrea tuturora, e din 1652 (p. 24). Un foarte frumos portret literar al lui Koszciucko îngropat la Cracovia supt o movilă a cării țerînă a fost adusă de țerani, din toate părțile Poloniei (pp. 27-30). I.

* * *

Ștefan Koczynski, *Die Hospodarenstadt Suczawa* (în „Gold gab ich für Eisen-Kalender", 1915; traducere românească în „Viața Nouă" din Suceava, no. 172).

Autorul, Romîn cu tot numele său polon și calitatea sa de „consilier aulic", pretinde că în cimitirul de lîngă „grădina mănăstirii" de la Suceava ar fi găsit, — cînd, nu spune — un sicriu, în parte atîrnat în aier prin dărîmarea malului, că ar fi văzut înnăuntru un schelet de decapitat cu capul spart în frunte, că, în cercarea de a vedea mai bine, sicriul putred s'a rupt căzînd în prăpastie și că norocul i-ar fi lăsat în mînă o placă de metal purtînd inscripția: „Iohannes Iacobus Heraclides Basilicus Despota, dominus regui Moldaviae, ingratitudine nefanda proditus, miserrime trucidatus, interiit nonis novembris MDLXIII; r[equiescat] i[n] p[ace]". Această placă „l-a întovărășit de atunci pe calea vieții sale".

Articolul e foarte impresionant. E însă fantasie romantică saŭ adevăr istoric ? D. Koczynski ar putea presinta, dacă stăruie în povestirea sa, fotografia plăcii. Și de ce a tăcut pănă acuma ?

N. Iorga.

www.dacoromanica.ro

CRONICĂ

În „Miron Costin“, IV, părintele C. Bobulescu dă, după un ms., o altă versiune a „stihurilor“ despre uciderea luĭ Grigore-Vodă Ghica.

În acelaşĭ nr., un act de la Gaşpar Gratiani, care priveşte „prada când aŭ venit Alexandru-Vodă şi c'un cumnat a luĭ, cniazul Core[s]cul: atunce aŭ prădat pre dănşiĭ şi l'eŭ luat bucati şi strai“ (colecţia păr. Ursăcescu).

Inscripţia de pe mormîntul, de la Roman, al luĭ Ioniţă Racoviţă, se află şi în *Inscripţiile* mele, II.

* * *

Traduceri din izvoarele străine despre luptele luĭ Ştefan-cel-Mare dă d. H. Orghidan (*Ce spun cronicarii străini despre Ştefan-cel-Mare*, Biblioteca „Cosinzeana“, Craiova 1915).

Icĭ şi colo, stilul putea fi maĭ liber. Note eraŭ absolut necesare.

Aşa cum e însă, o putem privi ca un început bun pentru popularisarea izvoarelor istorieĭ noastre.

La pp. 32, 41, „Levocia“ e Leutschau.

În general lipsesc identificările de localităţĭ şi indivizĭ (cf. „Sidaciova“, „Drohobicia“; p. 56) ceia ce neadmisibil. Colomeia e în Pocuţia, nu în Podolia (p. 60). Nu înţeleg ce e „Ascoli (Ancona)“ p. 71). Cronicele turceştĭ nu puteau trece supt numele luĭ Löwenklau, traducătorul lor în latineşte.

* * *

În ziarul „Înfrăţirea“, III, 36, se dă un act de la 12 Maiŭ 1817 al luĭ Scarlat-Vodă Callimachi pentru Evreiĭ din Botoşanĭ, acusaţĭ că din sinagoga lor, aşezată „pe un loc înnalt“, se aud „obicĭnuitele lor strigărĭ şi răcnite“, de „locuitorĭ ce sînt împrejurul şcoaleĭ nu se pot odihni“, că aŭ un cimitir în „mijlocul tîrgului“, pe care-l infectează, că Evreiĭ, luînd apă la un loc cu creştiniĭ, îĭ pîngăresc cu „vasele spurcate“ ce întrebuinţează. Apoĭ altul din 15 Februar 1821, al luĭ Mihaĭ Suţu, care fixează acelor Evreĭ, „bresleĭ jidoveştĭ“, o plată unică de 8.000 de leĭ pe an, scutindu-ĭ de orĭce dare pe dughenĭ, pe rachiŭ, de menzil, de angariĭ, etc., dînd numaĭ vama domnească de 3 %, vădrărit şi goştină.

* * *

www.dacoromanica.ro

În urmărirea vechilor cărți apusene care aŭ aparținut bibliotecilor boierești de odinioară, mai notez cîteva, azi în posesiunea mea. Pe un volum II din „Alphonsine“, de Mme de Genlis, ediția din 1808, este, de o parte, iscălitura: Roxandre Maurogeny, iar, de alta, la urmă: „tomulŭ alŭ doile, 1828, Avg. 15“.

* * *

În noua foaie „Arhitectura“, din București, I, se daŭ cîteva case vechi și crucĭ frumoase de dd. N. Stănescu, Fl. Stănculescu, I. D. Trajanescu.

* * *

În „Miron Costin“, IV, 4, d. C. N. Mateescu descrie un frumos manuscript grecesc de psaltichie scris la 7132 (1623-4) de „arhiereul Iacov din Mitropolie Ungrovlahiei“. Trebuia dată însăși însemnarea grecească în care e pomenit scriitorul.

Foarte interesant actul, comunicat de același (p. 247), prin care, la 16 Iunie 1813, „bresla croitorilor i telalii, care sănt una cu bresla noastră, i șalvaragii“ arată că aŭ primit plată de la „terzibaș[a] Andrico, al Curți gospod“, pentru lucrul făcut „păn prăvăliile noastre“, „cât și călfilor noastre, care aŭ lucrat în chirană“ *(chirhanà,* fabrică).

* * *

Inscripția grecească a bisericiĭ Sf. Ecaterina din Bucureștĭ se dă de păr. diacon Nic. M. Popescu în revista *Amvonul*, XVIII, p. 271.

În acelaș volum, d. Gh. Berechet dă catagrafia din 1847 a mănăstiriĭ Golgota (și înșirarea documentelor de danie).

* * *

D. Alexandru Cartellieri, profesorul de la Iena, care aduna mai ieri pagini alese din Treitschke, dă, în *die Tat*, VII, p. 559 și urm., noțiunea puteriĭ de Stat, *die Macht*, pe care o urmărește în trecut și în present o glorifică.

* * *

Încă un act bîrlădean, din 2 Octombre 1635, în *Miron Costin*, IV, 1. E dat de „Andreiaș Șoltuzul cu 12 prăgarĭ i Ionașco Dinga i Enache Goian și Ursul, Vântul și mulțĭ oamenĭ buni orășeanĭ de trăg de Brăladu“.

* * *

www.dacoromanica.ro

Într'o broşură plină de moderaţie şi de bun simţ, d. Em. Panaitescu (*Istoria antică în învăţămîntul nostru*, din „Buletinul Seminariului pedagogic universitar", n-l 4) răspunde d-luĭ D. D. Pătrăşcanu, al căruĭ manual de Istorie antică îl criticase pe basa resultatelor actuale în ştiinţă. Sînt şi indicaţiĭ bibliografice folositoare.

* * *

Incă un privilegiu de tîrg moldovenesc, al Plopaneĭ (Tutova) se publică în revista *Miron Costin*, III, pp. 183-5. Condiţiile sînt cele obişnuite. Data, 15 Maiŭ 1845. Coloniştiĭ evreĭ apar lîngă ceĭlalţĭ.

* * *

„Catastihul moşiilor luĭ Dumitraşcu Ştefan Logofăt", pe care-l publică d. Gh. Ghibănescu, în „Teodor Codrescu" I, 3, e de mare folos şi prin notele de istorie ce cuprinde şi prin lămuririle de familie. Sinclitichia, sora tatăluĭ luĭ Dumitraşcu, iea pe Bilăĭ Vornicul; el însuşĭ e soţul Zinicăĭ, fiica Vorniculuĭ Mogîldea. Se înseamnă că în Domnia d'intăiŭ a luĭ Ştefan Tomşa aŭ mers oameniĭ luĭ „în toată ţara şi la mănăstirĭ unde vor găsi avuţie şi bucate de a vicleanilor luĭ, să ia toate, care ţeriĭ i-aŭ fost viclean": la Piatra, aceasta se face de Aprodul Petrea Sîrbul, dregător; Vlădica de Roman Atanasie trage la el un uric de-al Bilăieseĭ.

Tot acolo (pp. 47-6) genealogia familieĭ Negruţ, datînd însă numaĭ din 1840.

* * *

„Cazîlbaşiĭ" din Noua-Dobroge de cari vorbeşte, într'un articol frumos, d. G. Diamandy, în *Noua Revistă Romînă* (XVII, 24), nu sînt Romînĭ mocanĭ, ci curaţĭ Persanĭ colonisaţĭ. Cazîlbaş înseamnă în turceşte Persan. Se putea şti de alminterea şi din Şăineanu, *Influenţa orientală*, III, pp. 33-4.

* * *

Din niştе notiţe publicate de d. Alexandru A. Vasilescu în *Miron Costin*, IV, 3, se vede că năvălirea luĭ Gabriel Báthory în 1610 a distrus şi arhivele mănăstiriĭ Gorgota.

www.dacoromanica.ro

Aŭ apărut n-rele 3-5, anul al III-lea, pe lunile Mart-Maiŭ 1916, din

BULLETIN DE L'INSTITUT

POUR

L'ÉTUDE DE L'EUROPE SUD-ORIENTALE

SUMARIŬ:

Iorga: Vicissitudes des Roumains de Bucovine.

Compte-rendus: Gopcevic: Monténégro et Albanie. — Pascu: Suffixes roumains. — Pfeilschifter: Le catholicisme et la guerre. — Lampros: Mss. de Leyde. Philothée de Salona. — Pech: Évolution de l'Europe. — Assan: Isthme Danzig-Odessa. — Grandiner: Seigneurs de la guerre. — Pamfile: L'air dans le folklore roumain. — Vâlsan: Plaine roumaine. — Commerce extérieur de la Roumanie. — A. Sturdza, etc.: Gorni-Doubnik. — Soutzo: Ponds et monnaies pontiques.

Documents. Chronique.

A apărut

Observaţii ale unui nespecialist

ASUPRA

Istoriei antice

(Lecţii făcute la Cercul femeiesc de înnaintare culturală.)

de N. IORGA.

Preţul 3 Leĭ.

N. IORGA

Histoire des Roumains

= de Transylvanie et de Hongrie =

Volume I et II.

NOTES ET EXTRAITS

POUR SERVIR A

L'HISTOIRE DES CROISADES

AU XV-e SIÈCLE. — PUBLIÉS PAR *N. IORGA*

Cinquième série (1476-1500).

Prix: 4.50 fr.

---

www.dacoromanica.ro

Tipografia „Neamul Românesc“, Vălenii-de-Munte.

www.dacoromanica.ro